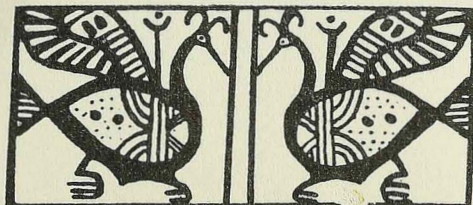

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ, Α. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, W. HILLVER, ΓΙΑΝΝΗΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Τ. ΔΟΞΑΣ, Σ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ, ΜΥΡΙΑΝΘΗ ΠΑΝΑ-
ΓΙΩΤΟΥ, ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Μ. ΒΙΟΝ, ROGER MILLIEX, H. SPIESS,
Μ. Κ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Α. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ, Π.
ΠΑΤΤΙΧΗΣ, ΧΡ. ΚΑΜΕΡΗΣ.

42

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Λήδρας 114, Λευκωσία.
Έτησία συνδρομή £ 1,250 μίλς
Έτησία συνδρομή εξωτερικού £ 1,500 μίλς
Τιμή τεύχους £ 0,125 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΡΗΝΗΣ ΠΑΝΑΓΗ: Έξη περιπτώσεις ἀπὸ τῆ φρίκη τοῦ πολέμου (ποιήματα)	σ. 145
Α. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ: Φυσικὴ ἀντίδραση (διήγημα)	148
W. HILLVER (μετ. Γ. Κ. Παπαδόπουλου): Τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου (ποίημα)	151
Τ. ΔΟΞΑ: Σύγχρονη κυπριακὴ λογοτεχνία καὶ ποίηση (κριτικὲς σημειώσεις)	152
Σ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ: Έπιπέω (ποίημα)	154
ΜΥΤΡΙΑΝΘΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: Έπώνυμο (διήγημα)	155
ΦΡ. ΒΡΑΧΑ: Έ μνήμη τοῦ Παλαμᾶ (διάλεξη)	156
Σ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ: Έ μετάνοια (διήγημα)	161
Μ. ΒΙΟΝ (μετ. R. Millieux): Έ Ο Γιώργος Σεφέρης (μελέτημα)	162
Η. SPIESS (μετ. Μ. Κ. Ίακωβίδη): Έ βροχὴ (ποίημα)	164

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Τὸ ἐθνολογικὸ πρόβλημα τοῦ κυπριακοῦ Έλληνισμοῦ, Δημ. Δημητριάδης, Έ Η τηλεοπτικὴ ὑπηρεσία τοῦ ΡΙΚ — Α. Κ. Σπυριδάκι: Έλευθέριος Βενιζέλος — Π. Παττίχη: Οἱ νέγροι συγγραφεῖς τῆς Έμερικῆς καὶ οἱ ρίζες τους — ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ — Κ. Χρυσάνθη: Κώστα Στεργιόπουλου «Τὸ χάραμα τοῦ μύθου» — ΓΕΝΙΚΑ — Διαφωτιστικὰ φυλλάδια γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς Κύπρου, Έκδηλώσεις γιὰ τὸ Γ. Σεφέρη, ΈΑπὸ τὴν ἔκθεσιν πεπραγμένων 1963 τῆς Δημ. Βιβλιοθήκης Έμμοχώστου, Γαλλικὸν Μορφωτικὸν Κέντρον, Περιοδικὰ — ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ (: Κ. Chrysanthis - transl. Chr. Kameris - "The Betrayal").

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία-Κύπρος.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα : ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Δ΄

ΜΑΡΤΗΣ 1964

ΑΡ. 42

ΕΞΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΦΡΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΡΩΤΗ

Φυματίωση ήταν τὸ πρῶτο ποὺ τῆς χάρισε ὁ πόλεμος.
"Ώστερα ἔπαψε νὰ ἔχη εἰδήσεις του. Μπορεῖ
νὰ τὸν ξθαψαν σ' ἓνα τάφο κοινὸ μὲ εἴκοσι ἄλλους. "Ίσως ἂν γύριζε
νὰ εἶχαν αὐριο ἓνα παιδί, νὰ καθόνταν στὸν ἥλιο, νὰ διαβάζουν
ἀπ' τὸ ἴδιο βιβλίο.

—Δὲν ἄντεξε.

Ἐνα χρόνο πρὶ ὕστερα ἐκεῖνος ἐπέστρεψε. Τὸ ξύλινο
πόδι του ἀλλάωνε τὸ χῶμα. Στὸν τάφο τῆς ἔκλαψε.
Δέκα βροῦσες εἶχε τὸ δάκρυ του: Τὸ ξύλινο πόδι,
ἡ μνήμη ποὺ καίει κι ὁ χρόνος ποὺ θάβη. Σηκώνει μετὰ τὸ ξερόδὸ δεκανίκι
καὶ φεύγει κουτσαίνοντας. Στὸ μάτι του ἀστράπτει:

—"Ὁχι πὰ πόλεμο!

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

Στὸ πρόσωπό του ἐβγήκε γιὰ βόλτα ὁ ἥλιος. Τὰ χεῖλη του ἦσαν
παρωσθίρι στὸ γέλιο. Τὸ μέτωπο ἀτάραχο.
Βημάτιζε ξέγνοιαστα.
Εἶχε δικὰ του τὰ εἴκοσι χρόνια του, μιὰ θέση ταμῖα στὴν Τράπεζα κι ἓνα
κορίτσι στὸ προάστειο Α.

Τὸ αὐριο θὰ ἦταν σὰν ἓνα πρῶο ἀρνὶ
στὰ λειβάδια τὸν Μάρτη.

Ἡ σφαῖρα τὸν βρήκε ἀκριβῶς στὸ μεσόφουδο. Ἐγειρε ἀπότομα τόσο
ποὺ οὔτε τῆς μητέρας τὰ χεῖρι δὲν θὰ τὸν πρόφθανε.

Ἡ ἀπορία ἦταν στ' ἀκίνητα μάτια του.
Τὰ χέρια τεντώθηκαν. Τὰ χεῖλη του κοῦα. Ἀμετακίνητος
σὰν κοῦρος τριῶν χιλιετηρίδων στοὺς πλέον ἀρχαίους
τάφους τῆς Ἀλάσια.

Δὲν τῆς ἀφῆκε κανένα του μήνυμα. Ἐπιμονετικὴ
σὰν δένδρο στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου ἐπερήμενε. Θὰ κρεμμασθῆ
στὸ λαμό του: «Ἀγόρι μου».
Μὰ ἡ ὥρα περνᾷ κι ἐκεῖνος δὲ φαίνεται. Ὁ κόσμος τῆς ὅλος
εἶνα ἡ ἔγνοια του. Δὲ βλέπει πὰ τίποτε.
Τὰ λέντε τῆς δάκτυλα σφογγίζουν τὰ μάτια, τὰ χεῖλη τῆς τρέμουν κι οἱ ὄμοι
σιμίζουν ἀκράτητοι ἐπάνω στὸ στήθος τῆς.

Κι ἡ νύκτα κατεβαίνει.

Μὲς τὸ σκοτάδι δὲν ξεχωρίζεις ἂν ἐκείνη στέχει ἀκόμα
ἢ ἔχει πὰ γείρει.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΡΙΤΗ

Ἡ ἔγνοια της πέρασε κάθε ὄριο ἀνθρώπου.
 Εἶναι θαρρεῖς ἕνας σπόγγος πού ἦπε καὶ δὲν ἔχει πιά
 ἄλλο χώρο—. Τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ σηκώσει τὸ βλέμμα, τὸ χέρι, τὰ χεῖλη της.
 Πάνω της ἔρριχναν οἱ ἄνθρωποι τίς σφαῖρες τους.
 Κάτι κροτοὶ ὑπόκοφοι, οἱ πυρκαγιῆς καὶ τὰ δίκωπα, Θεέ μου,
 μαχαίρια τους. Στὸ Μιντζέλι τὰ ὀκτὼ κρεμμιασμένα κορμὰ καὶ στὸ Κιόνελι
 ἄλλοι δυὸ σουβλιωμένοι. Οἱ κραυγὲς τους τῆς μπερδεύουν τοὺς δρόμους.
 Τὰ μάτια τους, ἀπ' τὸν τρόμο πελώρια, ἀνάβουν σὰν ἕνα σιτητὸ κνιπαρίσι τὰ χρόνια της.
 Τὸ στήθος τους εἶναι μιά λίμνη ὄλο βόγγους.
 Τὰ χέρια τους κέδροι καμένοι στὸ δάσος τοῦ Κύκκου.
 Τὰ δόντια τους σφιγγουν τὸν ἄσπρο λαιμὸ της.
 Ἀφήστε με :
 Ἄν εἶχα δυὸ μπράτσα γερά νὰ βαστάζω τὰ δέκα κορμὰ σας
 ἂν ἤμπορούσα ἕνα - ἕνα θὰ τάλουζα μὲ δάκρυ καὶ ἁγιόγερο
 ἦσχα τέλος θὰ τάβαζα σὲ δέκα ἀπόμερα μνήματα
 γραμμὴ
 —ὄχι σὰν στρατιῶτες, πού πηγαίνουν στὸν πόλεμο
 γραμμὴ
 —σὰν κοριτσάκια, πού ἀμέριμνα παίζουν «τὴ μέλισσα».

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἐκεῖνος ἀδέξια κρατοῦσε τὸ ὄπλο στὰ χέρια του.
 Αἶφνης μιά φωνὴ ἢ μιά μνήμη
 —μὲς τὸ χωράφι αὐτὴ μὲ μιά κίτρινη μαντήλα στὸ μέτωπο,
 ἀνύποπτη πέρασε ἀργότερα μ' ἕνα δεμάτι σανὸ παραμάσκαλα
 ἕνα καρίτσι σταματημένο στὴ δροσιά εἰκοσι ἀνοίξεων, τὸ στήθος του φουσκώνει
 «ἀκριθὴ μου» —
 Τὸ φῶς πέφτοντας στὶς σκιὲς ἀλλοιώνει τὴν μορφή τῶν πραγμάτων
 —σὲ ποῖο τόπο, σὲ ποῖο χρόνο—
 ὅλα τοῦ ἔγιναν ἄγνωστα. Παρ' ὀλίγο νὰ χάσει
 τὸ χέρι, τὸ μάτι, τὸ πόστο του.
 Σταθερὰ σημαδεύει. Ἐνα - δύο. Στὰ τρία
 μιά κραυγὴ ἀπὸ ἀπέναντι καὶ ἕνα κορίτσι ἀπ' τὰ Τούρκικα
 ἀγκαλιάζει τὸ χῶμα.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΕΜΠΤΗ

Ἐπέρασα μέσα ἀπὸ ἕνα ἔνδοξο πόλεμο. Εἶχε
 ἕνα φίλο παιδικὸ πού ἐπῆγε στὸ μέτωπο.
 Στὶς εἰκοσι μέρες ἐπῆρε ἕνα μήνυμα: «Σφραγίσω μὲ αἷμα
 αὐτὰ πού καὶ οἱ δυὸ μας πιστέψαμε».
 Τῆς φέραν
 τὸ γυλιὸ του γιὰ ἐνθύμιο.

Μεσάνυχτα. Κλείνει γερά τὰ παντζούρια καὶ εἶναι τὸ βράδυ
 μέσα στὸ σπίτι καὶ μέσα της. Στὸν τοῖχο ἀπέναντι
 ἀνοίγουν τὰ μάτια του. Τὰ χεῖλη του εἶναι
 μιά πληγὴ πού αἱμάσσει. Τὰ μάγουλα ἔλωσαν.
 Τ' αὐτιά του τεντώνουν σ' ἀνύπαρκτους κρότους καὶ μόνο τὸ μέτωπο
 λείο σὰν πάντα ἀστράφτει ἀρντίδωτο.
 Ἦταν — δὲν ἦταν εἰκοσι χρόνων.

Κλείνει τὰ μάτια καὶ ξέρεις πὸς εἶναι
 ἓνας φόβος ἐτούτη ἢ κίνηση. Ἡ κεφαλή της ἀφήνεται
 στὸ στήθος πὺν τρέμει. Περνᾷ κι ἀντικρὺ της
 ὀρθώνεται ὁ πόλεμος. Τὰ χέρια του ἀπλώνονται
 εἶναι ἓνα σιλήττο. Τὰ δόντια του ἄσαρκα
 καγχάζουν στ' αὐτιά της : «Ἐγὼ σοῦ τὸν πῆρα».

Γυρίζει τὸ πρόσωπο νὰ κρύψη τὸν τρόμο της.
 Τρέχει νὰ φύγη, σκοντάπτει στὸ πάτωμα, πέφτει.
 Τὸ γυλιὰ του τῆς εἶναι ἓνα βάρος ἀσήγωτο. Τὰ εἴκοσι
 χρόνια του πνίγουν τὰ χρόνια της. Τώρα δὲν ἔχει
 πὺν νὰ κρυφθῆ, τί νὰ κρύψη. Κι ὁ πόλεμος
 ἀκόμα ὑπάρχει.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΚΤΗ

Τῆς τὸν πήρανε σκοτωμένο. Τὰ μάτια του
 κατάξεροι βράχοι στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας. Τὰ χέρια του
 δυὸ σπασμένα κουπά στους ἀμμότοπους. Τὸ ἓνα του
 πόδι ἐδημάτιζε μόνο στὸ μέσο τῆς κάμαρης, τὰ νεῦρα
 πιέζαν τὴ σάρκα, ἀφῆναν μιὰ κόκκινη γραμμὴ νὰ τὸ παίρνη ξωπίσω : «Μπορῶ
 νὰ βολευθῶ καὶ μὲ τὸ ἓνα μου πόδι. Νὰ φυτέψω ἓνα τριανταφυλλῶνα
 ἢ ἓνα λεμονόδασος στὴν ἄκρη τοῦ Δικωμίτικου λόφου. Ἄβριο
 μπορεῖ νὰ χωρίσω στὰ δυὸ ἐκεῖνο τὸ πελώριο δημόσιο πάρκο
 τὸ μισὸ γι' ἀγριοπερίστερα καὶ τὸ ἄλλο μισὸ θὰ τὸ φτιάξω ἓνα παιδικὸ
 ἐπίγειο παράδεισο. Μὲ κούνιες πολύχρωμες καὶ λίμνες καὶ πλοῦσια σκιά
 ἀειθαλῶν δένδρων».

Ἡ μάνα του εἶχε καθῆσει στὰ πόδια τοῦ φερέτρου. Ἀκίνητη
 σὰν πέτρινη στήλη. Ἐνόμιζε ἴσως πὸς τὸν εἶχε σὰν κάποτε δεκαπέντε μηνῶν
 σὲ λίκνο γαλάζιο :

«Τοῦ Μάη τριαντάφυλλο
 καὶ πούλια τῆς αὐγῆς
 ἄκοπε κρίνε, μοσκομύριστε
 μονάκριβό μου ἀγόρι, ἄχ!»

Τὰ μάτια της δυὸ πηγὲς στεγνωμένες στὸν ἥλιο τοῦ θέρους.
 Τὰ φρύδια της ἦταν δυὸ κρέπια γιὰ πένθος. Στὸ
 μέτωπο κατέβαινε ἡ μάση μανδήλα της. Κι ὅπως τὴν ἔλυνε ἀνέμιζαν τ' ἄκρα της
 στὸ χλωμὸ του ἀκίνητο πρόσωπο : «Ἄν δὲν ἦταν ὁ πόλεμος
 ὁ γιός μου θὰ ζοῦσε».

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ

ΦΥΣΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ...

(Διήγημα)

Τὸ δωμάτιο χωροῦσε, βέβαια, περισσότερους, ἀλλὰ μονάχα τρεῖς καθόμασταν. Καὶ τὸ πῶς θὰ μπορούσαμε ν' ἀνάγουμε, ἀλλὰ προτιμούσαμε αὐτὸ πὸν ἔμπαινε ἀπὸ τὶς γαίλλιες στὸ μισό-κλειστο παράθυρο· ἔτσι ὅταν σκοτεινίαισε καὶ χάθηκαν οἱ λεπτὲς ἀκτίνες φωτὸς, ἀνάγαμε κεφί γιὰ γούστο. Ὅλοι συμφωνούσαμε ὅτι μᾶς ἐνοχλοῦσε τὸ δυνατό ἤλεκτρον πῶς...

—Μαρία, κοίταξες καμμιὰ φορὰ τὴ φλόγα τοῦ κεριοῦ; ρώτησε ὁ Δάφνιος. Ἀλλάζει τόσα σχήματα.

—Ναί, τὸ κάνω τώρα... Ἐσὺ Ἀγγελε;

—Ὅχι. Καὶ δὲ βλέπω ν' ἀλλάξῃ σχήματα, εἶπα.

—Ἰσως, ψιθύρισε ἡ συμβιβαστικὴ Μαρία.

—Πότε φεύγεις, Δάφνιε; ρώτησα ἀλλάζοντας κουβέντα.

—Σὲ τρεῖς μέρες καὶ ἀεροπορικῶς...

—Ἐπέροχα, θαύμασε ἡ Μαρία, καὶ σὰν τελειώσω τὸ σχολεῖο καὶ σπουδάσω, θὰ ταξιδεύω πάντα μὲ ἀεροπλάνο. Μὲ γοητεύει...

—Μὴν ἐνθουσιάζεσαι, τὴν ἔκοψα ἀπότομα.

Ἡ σωπὴ ξανάπνευσε ὅπως προηγουμένως. Ὁ Δάφνιος καὶ ἡ Μαρία ἀρέστησαν νὰ κοιτάξουν τὴ φλόγα τοῦ κεριοῦ πού, γι' αὐτούς, ἄλλαζε μορφές... Ἐλεῖσα τὰ μάτια. Τέντωσα τὰ χέρια καὶ ψαχούλεψα στὰ πλευρὰ τῆς καρέκλας. Βρῆκα τὸ κομμάτι καὶ τὸ πίεσα. «Κύλησα» ὡς τὴν ἄλλη ἀκρὴ τοῦ δωματίου, ἐνῶ ὁ Δάφνιος καὶ ἡ Μαρία σταμάτησαν νὰ κοιτάξουν τὴ φλόγα καὶ κοίταζαν ἐμένα. Τῶνοιωθα. Ἀνοίγοντας τὰ μάτια, τὸ ἐπεβεβαίωσα καὶ γέλασα.

—Γιατὶ γελᾷς; ρώτησε ἡ Μαρία.

—Γιατὶ τῶξερα πὼς θ' ἀφήγατε τὴ φλόγα γιὰ νὰ παρακολουθήσετε τὴ πορεία τοῦ παράλυτου φίλου σας.

—Τί σ' ἐπίασε πάλι καὶ φέρεσαι ἐχθρικά, ἐπέμενε ἡ Μαρία. Γιατί;

—Ἐγώ; Ἐχθρικά; Μά...

Ἡ συνέχειά μου πίνγηκε στὸ τραναχτὸ γέλιο μου.

—Δὲ βάζουμε λίγη μουσικὴ; ἐπενέθη ὁ Δάφνιος.

—Πῶς; Ὁραία ἰδέα... Μαρία...

—Ναί... Τί προτιμάτε;

Εἶπα. Ἐλληνες συνθέτες μὲ θλιμμένη μουσικὴ. Ἡ μάλλον εἶπα καὶ συμφώνησε κ' ὁ Δάφνιος. Μὲ τὴ μουσικὴ δὲ θὰ ἤμασταν ὑπόχρεοι νὰ κουβεντιάζουμε· τὸ βρήκαμε καὶ σὰν δικαιολογία. Γι' αὐτὸ σωπάσαμε καὶ παρασυρτήκαμε στὴ μουσικὴ. Καθένας μπορούσε νὰ βλέπῃ ἢ νὰ σκέφτεται διαφορετικὰ, ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἄλλος, τὴ μουσικὴ. Ἐγὼ ἀκούγοντας «Κάθε κήπος ἔχει μιὰ φωλιά γιὰ τὰ πουλιά...» ἔβλεπα τὸν ἀνθισμένο κήπο μᾶς φανταστικῶς φτωχογειτονιάς, μὲ τὴ φωλιά, τὴ τόσο κλασσικὴ, στὸ μέσο, δυὸ μικρὰ πουλιά νὰ προσβάλλουν τὰ κεφάλια τους περιμένοντας. Τί; Ὅχι τὸν Ἀν-

τρέα, βέβαια. Νά, φαίνεται ἡ μητέρα τους φορτωμένη δυὸ-τρία ψίχουλα καὶ νὰ τοὺς τὰ ταΐξῃ μὲ στοργή· καὶ ξαφνικὰ πῶς, μουσικὴ δυνατὴ, θόρυβος. Τρεῖς ἄντρες, δυὸ γυναῖκες. Φοιχτὴ ἐμφάνιση. Ρυθμικὸς τόνος στὸ βῆμα καὶ χορὸς ἐπιδειχτικὸς. Ἐδῶ, ἐκεῖ, σ' ὅλο τὸν κήπο. Σὲ μιὰ στοργὴ τοῦ χοροῦ βλέπουν τὴ φωλιά, βλέπουν τὰ πουλιά· χαρὰ γιὰ τὸ θέαμα. Ἐπαθυμία ἀποκτίσεως στὶς γυναῖκες. Ὁμοῦν οἱ ἄντρες, ὁ καθένας παίρνει ἀπὸ ἓνα πουλί, μένει ἢ φωλιά. Τὴν ἀρπάζουν κ' οἱ τρεῖς· τὴ καταστρέφουν. Θυμῶνουν καὶ κοιτάζονται ὕστερα κοιτοῦν τὶς γυναῖκες πὸν περιμένουν. Οἱ δυὸ ἄντρες τοὺς δνουν τὰ πουλιά. Ὁ ἄλλος σκοτώνει τὸ τρίτο. «...Γιὰ τὸ πουλί πὸν χάθηκε... γιὰ τὸ πουλί πὸν πᾶ δὲ εἶ...» Ὅττερα παλεύουν καὶ χάνονται. Οἱ γυναῖκες γελοῦν, γελοῦν δυνατὰ...

—Ἀγγελε. Τί ὄνειρεύεσαι; ψιθύρισε ἡ Μαρία.

Καθόταν πολὺ κοντὰ μου. Καὶ χαμηλά... Ναί, καθόταν στὸ χαλί. Τὸ ἴδιο κ' ὁ Δάφνιος. Μὲ κοίταξαν... Πόσο ἤθελα νὰ βρισκόμουν κ' ἐγὼ στὸ χαλί μαζὶ τους. Νὰ ἔφευγα ἀπὸ τὴ μακάβρια καρέκλα τοῦ παράλυτου ἐαυτοῦ μου... Μὰ ὁ γατριὸς εἶπε πὼς αὐτὸ θὰ γινόταν ξαφνικὰ, ἀπὸ κάτι ἔξωχορ στὴ ρουτίνα τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ δωματίου καὶ τῆς καρέκλας.

—Μὲ βλέπεις νὰ ὄνειρεύομαι;

—Ναί. Εἶχες τὰ μάτια σου κλειστὰ κ' ἡ ἐκφρασὴ σου ἦταν γαλήνια στὴν ἀρχὴ κ' ἀνήσυχη στὸ τέλος. Τόσο πὸν μὲ τρώμαξες... Τί ἔβλεπες;

—Μὰ γιατί ἐπιμένεις ὅτι ὄνειρεύομαι;

—Σὰς ἄρεσε τὸ κομμάτι, ρώτησε ἡρεμα ὁ Δάφνιος.

—Ναί!

—Κι' ἐμένα, εἶπε ἡ Μαρία. Εἰδικὰ τώρα γιατί μὲ γέμιζε ὁ ἀτμόσφαιρα τόσο πὸν προσηλώθηκα πιστὰ ὡπου... κάτι μ' ἔκανε νὰ δῶ τὸν Ἀγγελο... Ἐσένω...

—Καί...; εἰρωνεύτηκα.

—Δὲν ὑπάρχει «καί». Τὸ ξέρεις...

Ναί τῶξερα. Μ' ἀγαποῦσε κ' εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ ξαναερωπατοῦσα. Μὰ γελοῖο ἦταν νὰ ἐλπίζῃ τόσο μὰ καὶ πέρασαν δυὸ χρόνια ἀπὸ τότε, ὅταν ἀπὸ ἄνθρωπος ἔγινε ἐρείπιου...

Ἦταν βράδυ ἢ μάλλον τὰ Σαββατόβραδα. Ἐπέστρεφα ἀπὸ ἓνα πάρτυ. Εἶχα πειρὸν λιγὰν παραπάνω καὶ τραγουδοῦσα ἀνεβαίνοντας τὴ σκάλα γιὰ τὸ δωμάτιο μου. Στὸ κεφαλόσκαλο τὸ χαλί ἦταν τσαλακωμένο καὶ γλύστερησα. Εἶκοσα πέντε σκαλοπάτια κατακυλίωσα. Στὴ προσπάθειά μου ν' ἀνασηκωθῶ, τράβηξα κάποιον ἐπιπλο. Ἐπεσε στὰ πόδια μου... Πόνεσα. Ζαλίστηκα. Οὔτε πὸν πρόλαβα νὰ δῶ τοὺς ἄλλους πὸν ἔτρεχαν σὲ μένα, οὔτε τὸν Ἀντρέα πὸν τοῦ φώναξαν ἀμέσως... Ἐλεῖσα τὰ μάτια. Καὶ

πέφασαν δυό χρόνια. 'Η Μαρία ήταν τότε μικρή. Μ' αγαπούσε από τότε, αλλά για μένα ήταν παιδί. Γνωρίστηκα με τὸ Δάφνιο, στή κλινική γιατί είχε σπάσει τὸ πόδι του. 'Ασήμαντα πράγματα... μὰ γίναμε φίλοι.

—Γιατί ἔκλεισες πάλι τὰ μάτια σου, "Αγ-γελε;

—Μαρία, σταμάτα τίς ἐρωτήσεις... ἴσως εἶνα κορασμένος, ἴσως θέλει νὰ κοιμηθῆ.

—Δάφνιε, προλίγου ξύπνησε...

—Καὶ τί μ' ἐμποδίζει νὰ ξανακοιμηθῶ; εἶπα.

—Βαρῆθηκα τίς ειρωνίες σου, φώναξε ἡ Μαρία, καὶ σηκώθηκε. Δὲν εἶσαι ἄγγελος, μὰ σατανᾶς!

Καὶ προχώρησε στὴ πόρτα. Τὰ ξανθὰ μαλλιά της συμμερίζονταν τὴν ἐκρηξη τοῦ θυμοῦ της. Μ' ἄρεσε νὰ τὴ βλέπω ἔτσι καὶ μισοχαμογέλασα. Τὸ κερί μὲ κτυπούσε κατὰμουτρα... 'Η Μαρία κοινοστάθηκε πρὶν βγῆ καὶ γύρισε σὲ μένα. Εἶδε τὸ χαμογελαστό πρόσωπό μου καὶ πέταξε:

—Σαδιστή!

Βγῆκε. 'Η μουσική εἶχε τελειώσει κι ἔτσι ἡ σιωπὴ τονίστηκε πὸ πολύ. 'Ο Δάφνιος μὲ κοίταξε... Κατάλαβα πόσο τυραννικά φερόμουν σ' αὐτὸν καὶ τὴν Μαρία. Προπάντων στὴ Μαρία. Κατάλαβα γιατί πάλι ἦμουν ἔτσι. "Ἦμουν καὶ θὰ ἦμουν, ὅπου καθόμουν ἀκίνητος στὴ καρέκλα τοῦ διαβόλου. Γιατί νὰ μὴ μπορούσα νὰ συγκρατήσω τὸν ἑαυτό μου καὶ νὰ τὸ χωρένω ὅτι ἦμουν παράλυτος;! Μονάχα ὁ 'Αντρέας κατώρθωσε νὰ μού τὸ ὑπενθυμίσῃ διακριτικά. "Ἰσως γι' αὐτὸ τὸν ἀγαπούσα περισσότερο. Μ' ἀργοῦσε σήμερα καὶ δὲν εἶχε τηλεφωνήσει καθόλου. Γιατί;

Πάντα σ' ἀστείο τόνο ἔλεγε μερικά περιστατικά ἀπὸ τίς μικροσυμπλοκές πὸν εἶχαν μὲ τοὺς στασιαστές. Ἐκανε χειρονομίες καὶ γκριμάτσες ἀνάλογα μὲ τὰ λεγόμενά του, γελοῦσε καὶ ειρωνευόταν τοὺς Τούρκους πὸν σκοτώνονταν γιὰ τίς ἀνόητες ιδέες τους. Ἐλάχιση, βέβαια, ὥρα εἶχε γιὰ διακοπή. Μὰ τούτη ἡ στιγμή ἦταν πὸν γέμιζε τὸ δωμάτιο ζωὴ καὶ μ' ἔκανε νὰ ξεχνῶ τὸ χάλι μου. Μ' ἔκανε νὰ ξεχνῶ τίς κακίες καὶ τίς ειρωνίες καὶ νὰ συμπεριφερόμαι σάν ὄλους τοὺς ἄλλους. Κατώρθωνα ν' ἀκολουθῶ μὲ τὴ σκέψη κάθε βῆμα στὴ διήγηση τοῦ 'Αντρέα ὡστε οὔτε οὔτε μ' ἐνδιέφερε ἂν δὲν κοινοῦμουν καθόλου. 'Αποῦ γελοῦσα συνεχῶς καὶ ἡ Μαρία ἀνησυχούσε. Κι' εἶχε δίκιο γιατί ποτὲ ἄλλοτε δὲν γελοῦσα τόσο αὐθόρμητα καὶ δυνατά.

Μονάχα σάν κόντευε ἡ ὥρα νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ δόφοραγμα ἡ ὅπου ἄλλοῦ εἶχε διαταχθῆ νὰ πάη, μονάχα τότε κατσούφριασα καὶ σκεφτόμουν τοὺς κινδύνους καὶ τὴν πιθανότητα νὰ μὴ ξανάρθῃ. 'Η Μαρία τὸ καταλάβαινε καὶ κουβέντιαζε, δῆθεν ἀδιάφορα, σὲ μένα, λέγοντας πὸς κανέναν κίνδυνος δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὸν 'Αντρέα καὶ τὴν ομάδα του.

"Αν πάλι δὲ μπορούσε νὰ ἔρθῃ εἶτε γιατί ἦταν ἀπασχολημένη, εἶτε γιατί δὲ πρόφτανε, τότε ἔκανε τὸ τηλεφώνημα καὶ μᾶς καθορίζαζε.

Φώναζε καὶ τοὺς γονεῖς του ἀπὸ κοντὰ γιὰ νὰ τοὺς πῆ δυὸ λόγια. 'Αστευέοντας καὶ μὲ τὴ Μαρία πὸν πάντα ἦταν σπῆτι μὰς κι ὕστερα ἐπιναλάμβανα τὴ φράση «Πρόσεχε... κι' ἔλα νὰ σὲ δοῦμε» τόσο μηχανικά πὸν ἀπορούσα κι' ἐγὼ σάν νὰ μιλοῦσα σ' ἓνα ξένο.

Μὰ σήμερα οὔτε ἦρθε, οὔτε τηλεφώνησε. Καὶ τὸ σκοτάδι ἀπλώθηκε. Φτερούγιζε καὶ μπῆκε στὸ δωμάτιο. Τύλιξε τὸ Δάφνιο, τὴ Μαρία κι' ἐμένα. Τύλιξε τὴ μουσική καὶ τὸ κερί. Τύλιξε τὴ φλόγα μὲ τὰ πολλὰ σχήματα πὸν ἔβλεπαν ὁ Δάφνιος κι' ἡ Μαρία.

Τὸ κουδούνι κτύπησε. 'Ο Δάφνιος ἔτρεξε στὴν πόρτα. 'Η Μαρία στὸν τηλέφωνο. Κι' ἐγὼ ἀκίνητος κοίταξα πίσω τους τὸ κενὸ πὸν ἔμενε. Ἦταν τὸν τηλέφωνο. Κάποιος ζητοῦσε τὴ Μαρία. 'Ο Δάφνιος ἦρθε καὶ ξανάκατσε στὴ θέση του, στὴ γωνιά. 'Η Μαρία ἔλεγε ἀστεῖα στὸν τηλέφωνο καὶ γελοῦσε... Καὶ γὼ νόμιζα... Μὰ ἦταν καρὸς γιὰ γέλια τώρα; 'Η Μαρία ποτὲ δὲ θάβαζε μωλὸ καὶ νὰ καταλάβῃ ὅτι διαφέρει τὸ ἀστεῖο ἀπὸ τὸ σοβαρὸ. Ἔμενε πάντοτε παιδί. Κι' ὕστερα ἤθελε νὰ τὴν ἀγαπῶ... Μὰ μήπως...

Ἐκλείσε τὸν τηλέφωνο κι' ἦρθε. Κάποιος συμμαθητῆς της ζητοῦσε κάτι πληροφορίες γιὰ μαθήματα καί...

Βλέποντας τὸ ὄφρος μου κατάλαβε ὅτι περίττειαν οἱ λοιπὲς δικαιολογίες. Οὔτε πὸν μ' ἐνδιέφεραν. Κι' ὁ Δάφνιος κοιτούσε τὸν κερί... 'Ανασήκωσε γελοῖα τοὺς ὤμους της κι' ἔβαλε λίγη μουσική. Ἔστερα πήρε τὴ θέση της στὸν δωμάτιο, ξύνοντας τὰ μαλλιά της.

«Στὸ περιγιάλι τὸ κρυφὸ κι' ἄσπρο σάν περιστέρι...» 'Ακριβῶς γι' αὐτὸ μονάχα ἄξιζε Νόμπελ ὁ ποιητῆς. Μ' ἄρεσε ἀφάνταστα κι' ὁ στίχος καὶ τὸ τραγοῦδι. Τὸ παρακολούθησα πιστά καὶ πρόσεχα κάθε ἡχὸ... «Πάνω στὴν ἄμμο τὴ ξανθὴ γράψαμε τ' ὄνομά της...» Τὸ σκοτάδι τοῦ δωματίου τύλιξε καὶ τὸ μωλὸ μου. Εἶδα τὴν ἄμμο νὰ φωτίζεται κι' ἓνα λαμπρὸ ὄνομα γραμμένο. Χάσηκα. "Οχι γιὰ πολύ... Ἐνας ἀέρας σιγανὸς μὰ ἕπουλος φύσηξε καὶ τ' ὄνομα χάθηκε. Οἱ τρεῖς ἄντρες μὲ τίς δυὸ γυναῖκες ἐμφανίστηκαν ντυμένοι ἰθαγενεῖς. Στέκονταν ἀκίνητοι ἐκεῖ ὅπου ἦταν γραμμένο τ' ὄνομα. Ξαφνικά ἀκούστηκε δυνατὴ κι' ἔξαλλη μουσική. Ἀρχισαν νὰ χορεύουν μαλασμένα κι' ἀπίθανα. Ἔστερα προχώρησαν ὁμαδικὰ στὴ θάλασσα πὸν ἔγλειψε τὴν ἄμμο καὶ οἰχτήσαν μέσα στὸ νερὸ. Χάθηκαν...

«...Τί πόθος καὶ τί πάθος πήραμε τὴ ζωὴ μας λάθος». 'Ο 'Αντρέας πάντα ἔλεγε ὅτι ἠθελε ν' ἀλλάξῃ ζωὴ γιατί ὡς τώρα δὲν εἶχε κάνει τίποτα ὠφέλιμο κι' ἀνθρώπινο χωρὶς νὰ δηγείται ἀπὸ τὸ συμφέρον. Εἴρισκα πὸς εἶχε λάθος. Μὰ κι' ἂν ἤθελε πὸς μπορούσε ν' ἀλλάξῃ ζωὴ; Μὲ τὸ νὰ μιλά γι' αὐτή; "Οχι. Μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου. Καὶ πὸς; Προτιμοῦσα νὰ σταματήσω νὰ σκέφτομαι γιατί εἴρισκα πολὺν μπλεγμένα τὰ λόγια του. Καὶ δὲν ἦταν ἐδῶ γιὰ νὰ συζητοῦμε. Νὰ λέμε τίς ιδέες μας καὶ νὰ τίς ἀναλύουμε. Αὐτὸς ἔλειπε. Πο-

λεμούσε για μᾶς και την πατρίδα. Τὸ «μᾶς» τὸ σκεπτόμουν πρῶτα ἴσως ἀπὸ μὰ δόση ἐγωϊσμοῦ ἔχοντας στὸ νοῦ ὅτι ὁ Ἀντρέας ἦταν δικός μας καὶ σκεπτόταν ἐμᾶς πρῶτα, παντοῦ καὶ πάντοτε. Ἐμᾶς; Ποιούς; δηλαδή τόν... τήν... τόν... Ὁχι. Τότε; Κι' ἐδῶ δὲ τολμούσα νὰ ἐκφράσω μὰ κι' οὔτε νὰ σκεφτῶ ὥσπου ἔφτανε τ' ὄριο τοῦ ἐγωϊσμοῦ ἐνὸς παράλυτου καὶ σχεδὸν ἀχρηστοῦ ὄντος. Ἐμένα.

—Πρέπει νὰ πηγαίνω, μίλησε ὁ Δάφνιος. Ἀρχετὰ σκοτεινίαισε ἔξω καὶ μὲ τίς τὸσες φασαρίες...

—Ἐχεις δίκη, εἶπα.

—Κάθησε ἀκόμη λίγο, ἐπέμενε ἡ Μαρία.

—Ἐσὺ καλά τὴν ἔχεις ποῦ μένεις ἐδῶ κοντὰ στὴ θεία σου, μὰ ἐγὼ θὰ πάω μακριά, συνεχίσε ὁ Δάφνιος.

—Ναί, καταλαβαίνω, εἶπα. Μὰ κι' ἂν μείνεις ἀκόμη δέκα λεπτά, τίποτα δὲ θ' ἀλλάξῃ. Ἐσὺ θὰ φύγῃς, ἐμεῖς θὰ συνεχίσουμε ν' ἀκοῦμε μουσικὴ κι' ὁ Ἀντρέας θὰ πολεμᾷ.

—Ἀλήθεια τί γίνεται; Ἀπὸ προχτὲς δὲν τὸν εἶδα. Ποῦ πολεμᾷ; ρώτησε ὁ Δάφνιος.

—Πολεμᾷ παντοῦ, ἐπενέβη ἡ Μαρία.

—Χθές, ἦρθε τὸ μεσημέρι. Φάγαμε μαζί κι' ὕστερα ἔφυγε, εἶπα.

—Καὶ κάθε φορὰ, συνέχισε ἡ Μαρία, ποῦ ἔρχεται καὶ φεύγει τὸν ἀποχαιρετοῦμε μὲ τίς καλῆς εὐχές. Γι' αὐτὸ πάντα ξανάρχεται.

—Ναί, σκέφτηκα, πάντα τὸν ἀποχαιρετοῦμε... Χθές ὅμως μοῦ φάνηκε διαφορετικὸς. Γελοῦσε, μιλοῦσε κι' ἀστειευόταν ὅπως πρῖν, μὰ στιγμὲς - στιγμὲς τὸν ἔβλεπα νὰ κοιτάζῃ λίγο πὸ ψηλά, πάνω, ἀπὸ τὸ κεφάλι μου, καὶ χωρὶς νὰ βλέπῃ τίποτα. Ὅσοτερά μὲ φίλησε καὶ στὰ μαλλιά ἐνῶ ἔφευγε... Γιατί τόκανε; Τί τὸ διαφορετικὸ αἰσθανόταν; Καὶ γώ, ὅταν ὄλοι γύρισαν πρὸς τὸ μέρος του γιὰ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσουν, γιατί σκούπισα κάτι ὑγρὸ στὰ μάτια μου; Κρυφὰ ἀπ' ὄλους. Ἴσως ἐκεῖνος νὰ ἦταν ἔτσι, γιατί εἶχε δεῖ κάποιο σκοτωμένο συμπολεμιστὴ ἢ πολλὰ αἵματα κι' ἀπανθρωπιές. Ἴσως κι' ἐγὼ νὰ ἤμουν ἔτσι ἀπὸ τὰ πολλὰ νεῦρα γιὰ τὴν ἀνικανότητά μου ν' ἀκολουθῆσω τὸν Ἀντρέα, καὶ τίς πολλὲς ὥρες στὴν ἀκίνησια. Ἀδράνια!»

—Μεῖνε ν' ἀκούσουμε ἀκόμη λίγη μουσικὴ, παρασιόλησε ἡ Μαρία.

—Καλά, εἶπε ὁ Δάφνιος. Μονάχα νὰ τηλεφωνήσω σπίτι καὶ νὰ τοὺς ἐξηγήσω...

—Ὁραία. Πήγαινε, εἶπε ἡ Μαρία, ὥσπου νὰ διαλέξω μουσικὴ.

Ὁ Δάφνιος βγήκε στὸ χῶλ. Σχημάτισε ἀριθμὸ στὸ τηλεφῶνο καὶ «Ἐξέρτε, ἐγὼ θ' ἀργήσω λίγο γιατί...». Ἡ Μαρία γύρισε σὲ μένα. Μὲ κοιτάξε στὰ μάτια. Φάνηκε πόσο μ' ἀγαποῦσε. Μὲ πλησίασε καὶ στάθηκε κοντὰ μου. Πῆρα τὸ χέρι της καὶ τῶσφιζα δυνατά. Τῶφερα στὸ πρόσωπό μου. Στὰ χεῖλιά μου... Μὲ τ' ἄλλο μού χάιδευε τὰ μαλλιά. Ὅσοτερά μὲ ρώτησε σιγανὰ, σκόβοντας στ' αὐτὰ μου:

—Τί ἔχεις; Τί σὲ βασανίζει ἀπόψε;

—Χμ! τίποτα, ἀποκρίθηκα ὅσο πὸ ψεύτικα

μποροῦσα.

Μὰ τὸ κατάλαβε. Δὲν ἤμουν ἠθοποιός. Μὲ γνώριζε, ἔξ ἄλλου, τόσο καλά. Καλύτερα κι' ἀπ' ὅτι ἐγὼ τὸν ἑαυτὸ μου. Ἀπομακρύνθηκε καὶ κάθισε κοντὰ στὴ φλόγα. Τὰ μαλλιά της χρύσιζαν πὸ πολύ. Ἦταν ἡρεμα, τραβηχτὰ στὰ κάτω, σὰν πλαισιο. Τὰ χαρακτηριστικά της πολὺ ἁρμονικά. Τέλεια. Καὶ δὲν ἦταν πὰ παιδί. Μὰ τί μποροῦσα νὰ τῆς προσφέρω καθισμένος πάντα στὴ καρέκλα ποῦ κυλᾷ; Ὀνειρα κι' ἐλπίδες. Ποτέ. Τὰ μούσα ἀφάνταστα. Ἐνῶ ὁ Ἀντρέας ὑποστήριξε ὅτι κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τίς ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρά του. Πόσες φορὲς λογομαχήσαμε γι' αὐτὸ! Κι' ἡ Μαρία σιωπῆ μᾶς παρακολούθησε. Πόσες φορὲς...

Ὁ Δάφνιος μπῆκε. Μᾶς κοιτάξε καὶ τοὺς δυὸ ἔντονα. Χωρὶς νὰ πῆ τίποτα ξανακάθισε στὴ θέση του. Μᾶς ἐξήγησε ὅτι καθισάχασε τοὺς γονεῖς του. Τὸν περιέμεναν, μὰ καὶ σὲ τρεῖς μέρες θὰ ἔφευγε, γιὰ νὰ τὸν ἔχουν κοντὰ τους. Αὐτὸς ὅμως προτιμοῦσε τὴ δική μας παρέα. Ἦταν πολὺ καλὸς καὶ ἀρχετὲς φορὲς μὲ βοήθησε σὲ δύσκολες στιγμὲς ποῦ ἔτυχε νὰ μὲ βρῇ. Θαύμαζε καὶ τὴ Μαρία γιὰ τὴν ἐπάμνη ἀφοσίωση καὶ ἀγάπη ποῦ μοῦ ἔδειχνε' πολλὲς φορὲς τῆς ἔδινε καὶ συμβουλὲς ἢ τὴ βοηθοῦσε στὰ μαθήματα. Κι' ἐγὼ τοὺς ἔβλεπα νὰ ἐργάζονται... Ὁ Δάφνιος θὰ ἔφευγε γιὰ νὰ ξανάρθῃ τὸ καλοκαίρι. Ἐλπίζε νὰ μᾶς βρῇ ὄλους καλά. Τὴ Μαρία τελειωμένη τοῦ σχολείου, ἐμένα σὲ καλύτερη κατάστασιν καὶ τὸν Ἀντρέα σὲ ἀνώτερη θέση, στὴ δουλειά του.

Παρατήρησα ὅτι ὄλοι ἤμαστε σιωπηλοί. Ἴσως ἐκεῖνοι νὰ πρόσεχαν τὴ φλόγα στὸ κερί ἢ τὴ μουσικὴ καὶ νὰ φαντάζοταν αὐτὴν ὅπως μποροῦσαν. «Κράτησα τὴ ζωὴ μου...» Νά, μπροστά, στὸ μέρος τοῦ γαλάζιου οὐρανοῦ καὶ τοῦ λευκοῦ ὀρίζοντα, μὰ σιὰ, μὰ μορφή. Ὁ Ἀντρέας. Τὰ χέρια του ἐνωμένα σὰν νὰ κρατοῦν κάτι. Κάτι ποῦ θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τίς φουχτες του. Γιατί δὲν τίς ἀνοίγει; Εἶναι γαλήνιος. Τὸ πουλὶ προβάλλει, γιὰ μιὰ στιγμὴ, τὸ κεφάλι του. Μονάχα γιὰ μιὰ στιγμὴ ποῦ φαίνεται σὰν τελευταία. Καὶ τὰ σύννεφα τυλίγουν τὸν Ἀντρέα ποῦ πάντα στέκεται ἀκίνητος, καὶ τὰ χέρια του νὰ κρατοῦν τὸ πουλί. Νεκρὸ. Κι' ὕστερα... ταξιδεύοντας ἀνάμεσα σὲ κίτρινα δέντρα... Τρέχω μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα καθισμένος στὴν καρέκλα τοῦ παράλυτου. Δὲν ἀποῶ γιὰ τὸ τρέξιμό μου. Μ' ἐνθουσιάζει. Καὶ τὰ δέντρα γύρω φαίνονται κίτρινα. Τὰ φύλλα τους χρυσὰ σὰν τὰ μαλλιά τῆς Μαρίας. Μὰ ἡ ἀπέραντη ἔκτασιν μὲ τὰ φθινοπωρινὰ δέντρα συνεχίζεται. Κι' ἐγὼ τρέχω, τρέχω ἀσταμάτητα καὶ μ' ἐνθουσιασμό.

—Ἀκούς; Τί νὰ εἶναι; ψιθύρισε ἡ Μαρία.

—Θόρυβος. Κρότος! ἀπάντησε ὁ Δάφνιος.

Ἀλήθεια! ὀχλοβοὴ πλησίαζε. Δὲ θὰ ἦταν βέβαια οἱ στασιαστὲς γιατί ἤμαστε μακριὰ ἀπὸ αὐτούς. Τότε; Ὁμάδα στρατιωτῶν; Μὰ δὲν ἦταν ρυθμικὸ βῆμα. Καὶ ὑπῆρχαν λυγμοί; Τί συνέβαινε;

—Μαρία, Δάφνι...

—Ναί, Ἄγγελε...

—Ναί...

—Τί συμβαίνει; Τρέξετε ἔξω νὰ δῆτε.

—Ἐσὺ μείνε. Θὰ δῶ καὶ θὰ σοῦ πῶ.

Στὸ μεταξὺ ὁ Δάφνιος εἶχε πεταχτεῖ στὸ δρόμο. Ἄκουσα νὰ φωνάζῃ μ' ἔκπληξη μὰ δὲ κατάλαβα τί φώναξε. Ἡ δὲ θέλησα νὰ καταλάβω. Ἡ Μαρία ἔτρεξε πίσω του. Ἡ ὄχλοβοὴ σταμάτησε λίγο πρὸ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μας. Ἴσως ἔξω ἀπὸ τοῦ Ἀντρέα... Γιατί; Καὶ ἡ Μαρία ἔκλαιε. Σεχώριζα τὸ κλάμα της. Γιατί δὲν ἔρχονταν νὰ μοῦ ποῦν τί συνέβαινε; Ἦθελα πολὺ νὰ μάθω. Ἀσχημα προαισθήματα μ' ἐπνιγαν. Πίεσα τὸ κουμπὶ κ' ἡ καρτέλα κύλησε ὡς τὴν πόρτα τοῦ δωματίου. Ἀπέναντι ἡ εἴσοδος. Θὰ μποροῦσα νὰ φτάσω ἐκεῖ; Γιατί δὲ κυλοῦσε ἡ διαολοκαρέκλα; Φοιχτό. Ὁ ἄξονας τοῦ τροχοῦ εἶχε μπλεχτεῖ στὰ κλαδιά τοῦ Χριστουγεννιάτικου δέντρου πού ἦταν σημεῖο πρὸ πέρα. Ἐξω οἱ λυγμοὶ κ' οἱ φωνές, μέσα ἡ μουσικὴ μὲ δυνατὸ ρυθμὸ σὰν σεβδικὸ χορὸ, ὅλα μαζί στὸ μυαλό, κόντευαν νὰ μὲ τρελλάνουν καὶ γὰρ συνεχῶς προσπαθοῦσα νὰ ξεμπλέξω τὰ κλαδιά ἀπὸ τὸν σφραβογυμμένο ἄξονα πὸν γύριζε δαιμονισμένα. Τίποτα. Μάτια προσπαθοῦσα. Οἱ γονεῖς μου θὰ εἶχαν βγῆ ἀπὸ πρῖν γιατί κανένας θόρυβος δὲν ἀκουγόταν ἀπὸ τὸ σπίτι.

—Μαρία... Δάφνι..., φώναξα ἀπεγνωσμένα.

Ξαναφώναξα πρὸ δυνατὰ. Κόντευαν νὰ σπάσω. Μὰ κανεὶς δὲν ἀπαντοῦσε. Τὰ μάτια μου κοίταζαν ἀπεγνωσμένα τὸ Χριστουγεννιάτικο δέντρο, τὸν ἄξονα καὶ τὶς στροφές τοῦ δίσκου στὸ πικ-ἄπ. Τὸ κερί ἀναλόσθινε τρομαγμένα. Ναί, πράγματι ἡ φλόγα ἄλλαξε σχήματα... Μὰ τί καθόμουν ἀκόμη ἐδῶ; Ἀφοῦ γνῶριζα καλά τί εἶχε συμβεῖ, γιατί ἔμεινα;

Στην ὥθημα. Τρέκλισα στὴν ἀρχή. Μὰ ὕστερα ἔφτασα στὴν ἔξοδο. Καὶ εἶδα κόσμον νὰ κλαίη, νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ βλέπω σ' ἓνα πρό-

χειρο φέρετρο.

—Ἀντρέα..., σὰν ἰαχὴ ἀκούστηκε ἡ κραυγὴ πὸν βγῆκε ἀπὸ τὸ λαούγγι μου.

Ἔτσι πάγωσαν. Ἔστρεψαν τὰ βλέμματα σὲ μένα. Ἡ Μαρία ἔτρεξε κοντά μου. Τὸ ἴδιο κ' ὁ Δάφνιος, καὶ οἱ γονεῖς. Μὰ τίποτα δὲ μὲ κρατοῦσε... Βημάτια βιαστικά, διέσχισα τὸ πλῆθος κ' ἔφτασα. Ἡ Μαρία κ' ὁ Δάφνιος μ' ἀκολουθοῦσαν ἐνῶ γύρω μου ἀκούγονταν φωνές.

—Θαῦμα... θαῦμα...

—Τί λένε, ρώτησα μηχανικὰ τοὺς φίλους μου ἐνῶ κοίταξα τὴ σφαῖρα πούχε μπεῖ στὸν κρόταφο τοῦ Ἀντρέα.

Μοῦ ἀπάντησαν. Καὶ βροῖμα γελοία τὴν ἀπάντησή τους. Μὰ δὲ κατάλαβαν ὅτι ἀπὸ φυσικὴ ἀντίδραση εἶχα σπρῆθ ὡς τὸ φέρετρο τοῦ νεκροῦ φίλου μου κ' ὄχι ἀπὸ τὸ θαῦμα πὸν οὐρλιαζαν; Δὲν ἤξεραν νὰ ξεχωρίζουν τὰ θεῖα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα; Νόμιζαν πὼς ἦταν δυνατό νὰ κάθωμαι ἀκίνητος τὴ στιγμὴ πὸν περνοῦσαν νεκρὸ τὸν Ἀντρέα;

Λίγο αἷμα εἶχε τρέξει ἀπὸ τὴ πληγὴ. Κύλησε ὡς τὸ μέτωπο καὶ τώρα ἔμεινε στεγνὴ. Τὰ μάτια του μὲ κοίταζαν. Εἶχα τὸν ἐγωϊσμὸ νὰ τὸ πιστεύω. Μὲ τρεμάμενα χέρια τοῦ ἔκλεισα τὰ μάτια. Ἐστερα ἔσκυψα καὶ τὸν φίλησα στὰ μαλλιά. Τίποτα. Ἡ Μαρία κ' ὁ Δάφνιος μὲ κρατοῦσαν...

Γιατί δὲ μλοῦσε κανένας; Γιατί δὲ φώναζαν; Γιατί δὲν ἔκλαιε κανένας; Γιατί δὲ κουνιόντουσαν; Λές νὰ μὴν ἀκουγα τίποτα; Ἦ καὶ νὰ ἦταν ἔτσι; Ποῦ μ' ὄδηγοῦσε ὁ Δάφνιος κ' ἡ Μαρία; Γιατί πήγαιναν ἀντίθετα ἀπὸ ὅπου πήγαινε ὁ νεκρός; Γιατί ἀκόμη ἔχω τὴ δύναμη νὰ ρωτῶ τὸν ἐαυτό μου καὶ νὰ σκέφτωμαι; «Γιατί κάθε ἄνθρωπος πὸν ζεῖ ἔχει καὶ τὶς ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρά του». Μὰ, βέβαια, μλοῦσε ὁ Ἀντρέας...

ΑΝΤΡΕΑΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

WILLIAM HURD HILLVER

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΟΥ

Καμμιά δὲν ἔχω ζωγραφιά πὸν τοῦ Κυρίου νὰ μοιάξῃ
σὲ ξύλο ἢ πέτρα τοῦ ἔργα Του δὲν σκόλισε σημάδι.
Μνημεῖο δὲν ἄφησε γλυπτό, μήτε ξεθωριασμένη
περγαμηνή: ἐμπιστεῖθήτε τὴ θύμησή του ἀκέραια
μονάχα σπᾶν ἀνθρώπων τὶς καρδιές.

Ἄλλοι βλέπει τὸ πρόσωπο μερικὰ μόνο βλέπει.
Ἄλλοι τὸ πνεῦμα πὸν σ' αὐτὸ κρυμμένο εἶναι διαβάσει
βλέπει ὅλα ἄλλο δὲ χρειάζεται. Κύριε ἡ δική Σου χάρις
μὲ τὴ δικιά Σου τὴ ζωὴ μέσ' στὴ δικιά μου δίνει
σὲ μένα Ἐσέ κ' ἔτσι μπορῶ μέσ' τὴν ἀλήθεια αἰώνια
τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου μου νὰ θωρῶ.

Μετ. ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

[ΑΠΛΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΩΡΙΟ ΜΕΡΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ]

Ἡ μοῖρα ἢ ἡ ζωὴ, ἴσως κ' οἱ δυὸ μαζί, δὲ μ' ἀξίωσαν ὡς σήμερα νὰ πατήσω προσκνητῆς τὸ ἱερὸ χῶμα τῆς Κύπρου, ἡ καρδιά μου ὅμως, ὅπως δὰ ἡ καρδιά κάθε Ἑλληνα, βρασκεταί πάντα τόσο κοντὰ στὴ γῆ καὶ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ ὠραίου μεγαλονησιῦ μας, ὥστε ἀκούει ἀδιάκοπα τοὺς παλμούς του, μετέχει στὰ οἴγη του, χαίρεται καὶ ποναίει μαζί του. Εἶναι ἡ στέρεη, ἡ βαθιὰ θρησκευτικὴ καὶ πνευματικὴ ἀγάπη ποὺ ἐνώνει μὲ χρυσὴ γέφυρα τὸ ἔθνος μὲ τὴ μακρινὴ κόρη του τὴν Ἀφροδίτη, εἶναι καὶ μιὰ ἀξερριζωτὰ φυτρωμένη συνείδηση ποὺ ἐκφράζει τὴν ἀδιαίρετη καὶ παντοδύναμη ἔννοια Πατρίδα.

Τὴν ἀγάπη τούτη τὴ φρεσκάρουν ταχτικά οἱ ἀγνωστοὶ προσωπικά, μὰ ἀγαπημένοι Κύπριοι λογοτέχνες καὶ ποιητὲς ποὺ δὲν παραλείπουν νὰ μοῦ στέλλουν τὰ βιβλία τους σὰ χαιρετισμούς σ' ἕνα φίλο ποὺ πιστεύει καὶ στοὺς ἰδιους καὶ στὰ ἰδιαιτά τους. Ἄλλοτε μὲ τὰ περίφημα κείμενα «Κυπριακὰ Γράμματα», καὶ τώρα μὲ τὴν «Πνευματικὴ Κύπρος», τὰ «Κυπριακὰ Χρονικά» καὶ τὴ «Φιλολογικὴ Κύπρος» ἔρχουμαι σὲ συχνὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν πνευματικὴ δραστηριότητα τοῦ νησιῦ ποὺ σὲ κάθε τομέα ἀπ' τὴν ἡμέρα τῆς ἀνεξαρτησίας διοχετεύει γόνιμα τὸ δημιουργικὸ του πάθος. Ἐνα πάθος διπλό: νὰ διαγωνίσαι μὲσ' ἀπ' τὴν Τέχνη τὴ νωπὴ ἔκκομα μαρτυρικὴ ἱστορία του γιὰ τὴ λευτεριά, καὶ νὰ οἰκοδομήσαι τὸν καινούργιο Κυπριακὸ πολιτισμὸ ποὺ μέσ' στὰ ἔρηπια καὶ στὸ αἶμα κράτησε πάντα ψηλά τὴν ἡρωϊκὴ του παντιέρα. Κι' ἔτσι κατορθώνει κανένας νὰ συνθέσει μιὰ ὅσο παίρνει πὸ πιστὴ εἰκόνα γιὰ ὅσα γράφονται, λέγονται καὶ γίνονται στὴ σύγχρονη πνευματικὴ περιοχὴ τῆς Κύπρου.

Σίγουρα, ἡ εἰκόνα ποὺ θὰ δοθεῖ παρακάτω, δὲ μπορεῖ οὔτε καὶ φιλοδοξεῖ νὰ εἶναι πλήρης. Ἀποτελεῖ ὅμως ἕνα εἶδος ἀντιπροσφορᾶς, ἔστω καὶ συναισθηματικῆς, ποὺ σημαίνει ταυτόχρονα καὶ μιὰ ἀναγνώριση μόχθου. Γιατὶ ὁ κάθε μόχθος, καὶ ἰδιαίτερα ὁ πνευματικὸς, χωρὶς τὴ συμπαράσταση κ' αὐτοῦ ἀκόμα τοῦ ἀπλοῦ ἀναγνώστη καταντᾷ ἄχαρος, καὶ τότε ὁ δημιουργὸς περιέχεται σὲ ἀπομόνωση. Ἀυτόνομη ἐπίσης εἶναι ὅτι οἱ ἀκόλουθες σημειώσεις ἀναφέρονται στὰ βιβλία ποὺ στάλθηκαν στὸν ὑποφαινόμενο. Ἡ ὀρισμένη κριτικὴ δὲν περιορίζει φυσικά τὴν ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη ἀγκαλιάζει μὲ τὴν ἴδια ζέστα ἄλλους τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους τῆς Κύπρου.

*
*
*

Κυριαρχικὴ μορφή, ἀπὸ ἄποψη καὶ δραστηριότητας καὶ δημιουργίας, στὴ σύγχρονη πνευματικὴ Κύπρῳ στέκεται ἀνάμεσα στὴν πρωτοπορεία, λάτρευς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὠραίου,

τῆς Τέχνης καὶ τῆς Πατρίδας, καὶ ὁ κ. Χρυσάνθης. Πολυσύνθετος κ' ἀκούρατος, ἀνήσυχος κ' ἐμπνευσμένος δουλεuttῆς τόσο στὸν καθαρὰ λογοτεχνικὸ καὶ κριτικὸ τομέα ὅσο καὶ στὴν ὑπηρεσία τῆς πνευματικῆς προβολῆς τῆς Λευκωσίας ὅπου ζεῖ, μὰ κ' διάκερου τοῦ νησιῦ ὅπου ἀπλώνεται ἡ ἀχτινοβολία του. Τὸν βλέπω σὰ μιὰ κεντρικὴ ἀρτηρία τοῦ Κυπριώτικου πολιτισμοῦ ποὺ ἄλλοτε γίνεται κύριος μοχλὸς κ' ἄλλοτε βοηθὸς κ' ἐπικουρὸς σὲ κάθε κοινὴ προσπάθεια ποὺ ἐνσαρκώνει καὶ τίς διεξέρχει του ἐπιδιώξεις.

Στὴν καθαρὴ του δημιουργία, ὁ κ. Χρυσάνθης προβάλλει πεζογράφος καὶ ποιητῆς, μὰ μὲ καινὰ γνωρίσματα καὶ στὰ δυὸ αὐτὰ εἶδη τοῦ λόγου: τὴν ἐκφραστικὴν περιεκτικότητα καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Φυσικά, ἔντονα παρουσιάζεται καὶ τὸ ἔθνικο στοιχεῖο πότε μὲ δραματικὸ ρίγος καὶ πότε σὲ ἐλεγειακὸ τόνο ποὺ μεταφέρουν στὸ κείμενον τὴν ἡρωϊκὴ διάθεση ἢ τὴ συμπόνια γιὰ ὄσους ὑποφέρουν. Ὁ ποιητῆς καὶ στὴν ἀφήγησή του διατηρεῖ τὴν ἐπισημάνση τοῦ ἀκριβοῦς στόχου ποὺ τὸν πετυχαίνει μὲ μιὰ ἀπευθείας κίνηση. Στὰ πεζὰ τοῦ κ. Χρυσάνθη τὸ φόντο δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ διάλογο καὶ τὴ δράση πᾶν ἡρώων ποὺ εἶναι πάντοτε χαρακτηριστικὰ σύντομη μὰ ἰκανὴ νὰ δώσει τὴν ἀνάλογη ἐντύπωση στὸν ἀναγνώστη. Τὸ θέμα ἐξυπηρετεῖται ἐπίσης καὶ μὲ μιὰ σειρά στοχασμῶν ποὺ ἐκθέτουν οἱ ἄνθρωποι στὴν πορεία τοῦ μῦθου καὶ στίς μοιραίες συγκρούσεις τους μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ τὸ περρωμένο. Κι' ἀπ' αὐτοὺς τοὺς στοχασμοὺς διαπιστώνεται ἡ κοινωνικὴ ἐμπειρία τοῦ συγγραφέα ποῦ ζήσῃ κοντὰ στοὺς ἡρώες του, τοὺς μελέτησε καὶ τοὺς ἀπόδοσε.

Ἡ μικρὴ ἄρρωστη τῆς νομβέλλας του «Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Γαλάζιου Κοριτσιοῦ» δὲν εἶναι παρὰ μιὰ φιλοσοφικὴ καὶ μελαγχολικὴ ἐμπειρία ἐνὸς ἄτυχου παιδιοῦ ποὺ πέθανε κλεισμένο σ' ἕνα συμβολικὸ «κουτί» πάνω στὰ ἔξη μόλις χρόνια του. Ὁ συγγραφέας παρακολουθεῖ τὴ ζωὴ τῆς κορούλας σημειώνοντας σὰν αἰσθηματικὸς μετεωρολόγος τίς ἀντιδράσεις καὶ τίς ἀπλὲς μὰ βαθιεῖς σὲ σύλληψη ἰδέες τῆς στὰ προβλήματα τῆς χαρᾶς, τῆς δόξης καὶ τοῦ θανάτου ποὺ τῆς ὀργώνουν τὸ μυαλοῦδάκι. Γιατὸς ὁ ἴδιος, βρισκόμενος ἐν εὐκαιρία νὰ κάμει κάποιες καταγραφὰς τῶν μεταπτώσεων ἐνὸς μικροῦ ἄρρωστου ἀποκαλύπτοντας ἔτσι τὸ ὑποσυνείδητό του στίς κυριώτερες διακρίμασεις. Μὰ τὸ κυριαρχικότερο στοιχεῖο πάνω σ' αὐτὴ τὴ νομβέλλα εἶναι ὁ πόνος. Ἐνας πόνος ποὺ διῦλλεται πότε-πότε, μὰ ποὺ ἔρχεται καὶ ὥρα νὰ βαρύνει ἀνυπόφορα.

Σὲ μιὰ ἄλλη νομβέλλα τοῦ κ. Χρυσάνθη, «Τὸ Ξεσῆκομα τῶν σκλάβων», ἐπακρατεῖ τὸ ἰ-

στοιχικό στοιχείο μονταρισμένο όμως σε έντονο αφηγηματικό φόντο που καταξιώνει μια δραματική για την Κύπρο εποχή: την εποχή της Φραγκοκρατίας που γχορεμίστηκε με την ανταρσία του λαού. Έργο βαθύτερα συμβολικό, πρωτοδημοσιευμένο τον καιρό της αγγλοκρατίας, λέει απ' τα περιστατικά που εξέλιπονται με παραστατική γοργότητα, προβάλλει κυρίως το άδαμαστο αγωνιστικό πνεύμα της αδούλωτης Κυπριώτικης ψυχής που ξέρει να μάχεται και να θυσιάζεται για το αιώνο ιδανικό της Λευτεριάς. Μέσ' από τη νουβέλλα - χρονικό του συγγραφέα περνάει μια δλάκερη ιστορία πολλών, δολοπλοκιών και ήρωϊκών πράξεων που ξαναζωντανεύει πλο στέρεη και έπικη με τον τρόπο που εμφανίζονται τά γεγονότα κι οι άνθρωποι σε μια συνθετική προσπάθεια, από όπου δέ λείπει κι' η ανάλυση των χαρακτήρων και η κατανομή των εδθωνών στα πρόσωπα.

Έπίσης σε μια ιστορία, αλλά στην πρόσφατη άπελευθερωτική ιστορία του ηησιού αναφέρονται τά «Έννια μικρά και ρωμαλέα διηγήματα» του κ. Χρυσάνθη. Σύντομες αφηγηματικές εικόνες από τους άγωνες και τά πάθη, τους ήρωϊσμούς και τις δδύνες της Κύπρου, όπου λιτά μιά άδρα κι' άλληνα δίνονται τά πρόσωπα κι' οι πράξεις τους για να κεντήσουν το νεώτερο έπος του ηησιού. Ό συγγραφέας δέν καταγράφει άλλά και δέν καταχωρεί μόνο: διεκτραγωδει και έξαίρει την Κυπριακή παλικαριά και τη δύναμη αυτού του λαού που ή ζωή του στάθηκε μιά άδιάκοπη σχεδόν μονομαχία με τη φωπιά. Ό Σταυρός, ό έρээας του "Αη Λιά, ό Γιάννης, ή κυρά Ροδή κι' ό Θεμιστοκλής, ή Μαλάμω, ό Γερακάρης, ό Τόφας κι' οι άλλοι ήρωες των «Έννια μικρών και ρωμαλέων διηγημάτων» του κ. Χρυσάνθη είναι καθολικά σύμβολα του Κυπριακού λαού που ένσπικνώνουν την άντιστασιακή έφεση, την πίστη άλλα και το φόρο του αίματος που πληρώθηκε τελευταία πάλι σ' αυτό τον τόπο για να λυτρωθεί.

Ντοκουμέντο είναι βέβαια και ή νουβέλλα του ίδιου συγγραφέα «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», μιά σε άλλο φόντο και με άλλους άνθρώπους: πους έννοικους μιάς πανσιόν στο Μπέισγουότερ του Λονδίνου που παρουσιάζονται από τον κ. Χρυσάνθη μ' έναν όντως πρωτότυπο σκιαγραφικό τρόπο. Στο βάθος, αλήθεια, ό συγγραφέας επιδιώκει να δώσει προσωποποιημένα τά σύγχρονα ήθη της άγγλικής πρωτεύουσας, και συγκεντρώνει στο ξενοδοχείο του ζεύγους Μάουθ όρισμένους τύπους που κουβαλούν κοντά τους και μιά ιδιαίτερη περίπτωση ζωής ό καθένας. Η λαίδη "Αϊλνς, οι δόκτορες Τεμέσης και Κυδδής, ό Χάρνσις ή Σούζι, ό "Αρτίν Κατσατουριάν με τους σύννοικούς του, ή Γκλόρια κι' ή Παμέλα, ό Τιγκράν και ή Γκλάντς, ή Σαρλότ — κι' όλο κείνο το σνάφι των ανθρώπων που μάξεναν τη μοίρα τους σ' ένα και τον ίδιο τόπον, εκπροσωπούν χιλιάδες χαρακτήρες με τις ιστορίες τους, τά όνειρα και τις πίκρες τους, τις αδυναμίες και τά

πάθη τους. Είναι μιά σπαρταριστή καθημερινότητα που διατρέχει όλο αυτό το βιβλίο άλλοτε με κάποια φαιδρή και σαρκαστική διάθεση για τά συμβάντα της ζωής κι' άλλοτε με μιά τραγικότητα που προκαλεί τη συμπόνια. Πάντως, πρόκειται για τύπους ζωντανούς, χειροπιαστούς που δίνουν ένα σίγουρο μέτρο της ανθρώπινης περιπέτειας και μιά άφενδέστατη εικόνα της σημερινής κοινωνίας όχι μόνο του Λονδίνου άλλα και κάθε μεγαλούπολης, όπου άνθρωποι από κάθε τόπο καταφεύγουν για να βρούν μιά τύχη...

Αντίθετες «έκ διαμέτρου» είναι «Οί μαλλιάγτες μιάς ήρωϊκής εποχής», έπικα κι' έλεγειακά παραδοσιακά ποιήματα που κ. Χρυσάνθη που μελοποιοούν κι' αποθανατίζουν κάποιες απ' τις σπανιότερες και δραματικότερες ώρες του τελευταίου Κυπριακού άγώνα. Έννια μαλλιάγτες για ισάριθμες μορφές και γεγονότα (τό καράβι «Άγιος Γεώργιος», το πρωτομάστουρα Μόδεστο Παντελή, τις φυλακές Λευκωσίας, το Μουσίο, τον Αΰξεντίου, τους Κοντεμειώτες, τη φυλακισμένη Λευκωσία, τους Έξόριστους Κύπριους αγωνιστές και τον Κυριάκο Μάτση) που συμπκνώνουν όλες τις μορφές κι' όλα τά γεγονότα αυτά του άγώνα προβάλλοντας τη λάμψη της άπελευθερωτικής ιδέας του ηησιού κεντημένη με άτράνταχτη πίστη και ισόθεες θυσίες. Ό ποιητής πετυχαίνει την αναβίωση των περιστατικών και των νεωτέρων ήρώων της Κύπρου με μιά άδρη παραστατικότητα, που κραδαίνει τις καρδιές βαθιά συγκλονιστικά και προκαλεί άλληνα τάς θαυμασμό καθώς και την δδύνη στη σκέψη πόσο δύσκολη κι' άκρηβή είναι και στά χρόνια μας ή Λευτεριά.

**

Στη σειρά των μεταπολεμικών ποιητών της Κύπρου νομίζω ότι ό κ. Δημήτρης Χαμπουλίδης πρέπει να κατέχει μιά πρωτοποριακή θέση. Ξεκινώντας άλλωστε από το 1945 με τους «Παλμούς» του άκολούθησε μιά άνοδική πορεία και πέτυχε να οργανώσει την ποιητική του πάνω σε στερεά θεμέλια και με έκφραστικά στοιχεία που φανερώνουν όλη την αγωνιστική του διάθεση για την πρωτοτυπία. Συνεχτικός στην εικόνα και στο λόγο του ό ποιητής γίνεται συχνά άφοριστικός για θέματα της καθημερινής ζωής που έντονα τον άπασχολεί ή δραματική της επικαιρότητα.

Από τέτοια κατασταλαγμένα ποιήματα άποτελούνται και τά «Παράξενά» του. Μικρά σε έκταση, μιά πλοσία σε περιεχόμενο που μαρτυράει την αυτοκυριαρχία του έμπειρου στοχαστή και τις δονήσεις ή τις διαπιστώσεις του άνθρώπου που συλλαμβάνει τις μικρές αδυναμίες και τά μεγάλα προβλήματα, τά δικά του και των γύρω του. Σχνά ό κ. Χαμπουλίδης προτιμά να κάνει τολμηρές τομές κι' επικίνδυνες παρομοιώσεις που κι' ώστόσο δέν σοκάρον, άλλ' άποτελούν άναεώσεις σε κοινά πράγματα. Δέν πρέπει βέβαια να παραβλέψη

κανένας τὸ βαθύτερο κίνητρο τοῦ ποιητῆ ποὺ εἶναι πάντα σχεδὸν ὁ πόνος, κ' ἀπὸ δῶ συνήθως ξεκινεῖ ἡ μικρόχολη ἀντίδρασή του πῶς κ' ἡ συναισθηματικὴ του ἔξαψη.

Τὰ ἴδια στοιχεῖα, διαποτισμένα ὅμως σὲ κάποιο βαθμὸ δξύτητας μὲ φιλοσοφικὸ σαρκασμὸ, βροίχονται καὶ στὴ νεώτερη συλλογὴ τοῦ ποιητῆ «Ζίγκ Ζάγκ». Ἐδῶ ὁ κ. Χαμπουλίδης, σὲ νὰ κατέχεται ἀπὸ μιὰ ἐντρομη μελαγχολία ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ θάνατο, γίνεται πῶ τραγικὰ εἰρωνικὸς ξεπερνώντας πότε-πότε κ' αὐτὰ ἀκόμα τὰ «ἐσκιαμμένα». Τὰ προβλήματα τ' ἀντιμετωπίζει μ' ἓνα γόνιμο σχεδὸν κλαυσίγλω ποὺ τολμάει, κ' ὅταν ὁμολογεῖ τὴ λύπη του, νὰ σαρκάζει τοξεύοντας τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ὑπέργεια μὲ τὴν ἴδια μαχητικὴ διάθεση. Πότε ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς ἡθονῆς καὶ πότε ἀπὸ κοινωνικὴ θεώρηση, ὁ ποιητὴς ἐκπέμπει τὰ σήματά του γιὰ νὰ διαπιστώσει μιὰ φοβερὴ ἀλήθεια ἢ γιὰ νὰ κάμει μιὰ ἐφιαλτικὴ ὁμολογία γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του.

**

Σὲ ἄλλο ἐκφραστικὸ κλίμα, στὸ κλίμα μιᾶς λυρικοφιλοσοφικῆς ἠπιότητας, κινεῖται ὁ ποιητὴς κ. Σάνθος Λυσιώτης. Κατέχοντας σὲ πληρότητα τὰ θέματά του, τοὺς δίνει τὴ μορφὴ ποὺ ταιριάζει περισσότερο στὴν αἰσθητικὴ του διάθεση. Οἱ «Θρόμβοι καὶ σταλαχτίτες» εἶναι καμουφλαρισμένες κραυγὲς γιὰ τὴν Κυπριακὴ

γῆ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ποὺ ἀφήνουν μιὰ αἰσθησιμὴ λεπτοῦ ἀλλὰ συνάμα βαθύτατου περᾶσμου. Ὁ ποιητὴς ἔχει τὴ δύναμη νὰ πειθαρχεῖ τὸ πάθος του χωρὶς νὰ τὸ προδίδει. Φίλος τῶν συμβόλων, προτιμᾷ τὸν πικρὸ δρόμο τους, ὅπου σέρνεται ἡ ἀγωνία κ' ἡ δδύνη σου, ἀλλὰ καὶ τὰ πῶ μύχια αἰτήματά του γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ τόπου του. Ἔτσι, στοὺς «Θρόμβους καὶ σταλαχτίτες» τὰ ὄντα καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης διερμηνεύουν μὲ τὴν παρουσία τους αἰσθήματα καὶ βιώματα, ἐρωτηματικὰ καὶ σκέψεις ποὺ ἀποκαλύπτουν τὴν ψυχὴ τοῦ δημιουργοῦ σὲ κρίσιμες ἐθνικὲς καὶ προσωπικὲς ὥρες.

Τὴν ἴδια λυρικότητα καὶ φιλοσοφικὴ ἔφεση διατηρεῖ ὁ κ. Λυσιώτης καὶ στὴν ποιητικὴ του «Ἀποδημία». Μὰ ἐδῶ ἡ δευτέρη γίνεται τολμηρότερη μὲ τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα ποὺ ξεδιπλώνει σὲ μιὰ σειρὰ ζωντανῆς εἰκόνες ἀπ' τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θαδίζει πλέοντας στὴ λύτρωση. Ὁ ποιητὴς περιγράφει αὐτὴ τὴν πορεία μ' ἓναν τρόπο μυσταγωγικὸ ποὺ ὑποβάλλει τὴ φαντασίωση καὶ τὴν κάνει πειθώ. Ἡ σφαῖρα ὅπου κινεῖται ἡ «Ἀποδημία», εἶναι δύσκολη, μὰ ἡ ποίηση τὴν ἀλαφρώνει δίνοντάς της κάποια καθαρότητα στὴ διαδρομὴ γιὰ τὸ ἄπειρο, ἐνσαρκώνουν τὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία γιὰ τὴ γῆ ποὺ μένει ἐξοπίσω, γιὰ τὴ μοῖρα τῆς ψυχῆς καὶ γιὰ τὴ θέση ποὺ τῆς ἐμφυλάσσεται «στὶς οὐσὲς τῶν ἀστρῶν».

ΤΑΚΗΣ ΔΟΞΑΣ

ΕΛΠΙΣΩ

Γυμνώθηκε τὸ συναίσθημα
κι ἔγινε ὄλο σίδερο.
Ἡ νύχτα σταμάτησε
τὸ βουέο της σεργιάνι
κι οἱ πέτρες ἄρχισαν ν' ἀναπνεύουν.
Οἱ πέτρες...
Τότε θυμήθηκα τὸ ἄσπρο περιστέρι
κι ἐδάκρυσά.
Τὸ περιστέρι...
Θυμήθηκα ἀκόμα τὸ μικρὸ παιδί
κι ἔκλαψα πικρά.
Τὸ παιδί...

Ἐσκυφα κάτω στὸ χῶμα
καὶ πήρα ἓνα φύλλο :
εἶπα πῶς αὐτὸ τὸ φύλλο εἶναι ἡ ζωὴ μου
— ἓνας κύκλος —
μ' ὄλα του τὰ τόξα
καὶ πίστρεψα.

Ἔτσι κρατῶ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς μου
καὶ προχωρῶ νὰ φθάσω
τις πέτρες ποὺ ἀναστήθηκαν,
τὸ ἄσπρο περιστέρι
καὶ τὸ μικρὸ παιδί...

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΕΠΩΝΥΜΟ

(Διήγημα)

Κάθισε στο τραπέζι και κοίταξε τὸ πρόγραμμα τῆς ἄλλης μέρας. Ἀρχαία, Θρησκευτικά, Φυσική, Ἱστορία. Ἦταν ἀργά.

Στὸ μόνο δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ τους, ἡ μητέρα του κοιμόταν ἤσυχα. Ἦτανε κουρασμένη.

Ἀκούμπησε τὸ κεφάλι του στὸ χέρι κι ἀφέθηκε νὰ τὴν κοιτάξῃ καθὼς βυθιζόταν σὲ σκέψεις.

Ἦταν ἀκόμη παιδί.

—Μαμά, ποῦ εἶναι ὁ πατέρας;

—Πολὺ μακριά, παιδί μου.

—Γιατί ἔφυγε;

—Γιὰ νὰ πλουτίσῃ καὶ νὰ γυρίσῃ.

Τὸν ἔπλαθε κύριο καλὸ, καλοντυμένο, μὲ γραβάτα καὶ καπέλλο. Καὶ τὸν κρατοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι. Καὶ τ' ἄλλα παιδιὰ τὸν κοιτάζαν ἀπὸ μακριὰ μὲ ζήλεια. Καὶ κάθε τόσο ρωτοῦσε.

—Δὲν ἔγινε πλούσιος ὁ μπαμπάς ἀκόμα;

—Ὅχι παιδί μου. Σὲ λίγο.

Ναί. Τὴν Λαμπρὴ σίγουρα θὰ γύριζε. Θὰ πηγαιναν μαζί στὴν πλοτεία. Θὰ τ' ἀγόραζε καρAMELIES πολλὰς. Θὰ τὸν κάθιζε στὰ γόνατά του. Θὰ τοῦχε ἀγοράσει καινούργια ροῦχα καὶ παπούτσια.

Ἐρχόταν κάθε χρόνο ἡ Λαμπρὴ χωρὶς τὸν πατέρα. Καὶ τὰ ροῦχα ἦταν πάντα παλιά.

Μιά μέρα στὸ σχολεῖο κάποιος πέταξε.

—Ἄντε ἐσύ ποῦ δὲν ἔχεις πατέρα.

—Ἐγὼ κι εἶναι πλούσιος στὰ ξένα.

Γέλασαν τὰ παιδιὰ κι αὐτὸς γύρισε ἀναστατωμένος στὸ σπίτι. Δὲ μίλησε. Τὸ βράδυ καθόταν ἀκεφτικός.

—Δὲν θὰ ξαναπάω σχολεῖο, ξέσπασε.

—Γιατί;

—Τὰ παιδιὰ....

—Τί; Τρόμαξε ἐκείνη.

—Τὰ παιδιὰ εἶπαν πὼς δὲν ἔχω πατέρα. Εἶχε κρύψει τὸ πρόσωπό του στὴν ποδιά της κι ἔκλαιγε.

Ἐνας κόμπος τὴν εἶχε πνίξει. Τοῦ χά'ιδεψε τὸ κεφάλι, τὸν φιλοῦσε καὶ σιγὴλάεγε.

—Πέθανε, μαμά;

Τὸν εἶχε κοιτάξει μὲ πόνο πολὺ. Δίσταζε κάμποση ὥρα.

—Ναί, εἶπε. Μὰ μὴν κλαῖς. Θὰ μεγαλώσῃς καὶ θὰ μάθῃς γράμματα. Θὰ γίνῃς πλούσιος.

Τὸ βράδυ ποῦ ξάπλωσε νὰ κοιμηθῇ φυσοῦσε δυνατά. Νόμιζε πὼς ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ φώναίσαν:

—Δὲν ἔχεις πατέρα.

—Ἐγὼ τὴ μαμά, σκεφτόταν. Καὶ μ' ἀγαπᾶ. Δουλεύει γιὰ μένα. Θὰ μὲ στείλῃ Γυμνάσιο.

—Δὲν ἔχεις πατέρα.

—Καὶ θὰ μάθω γράμματα. Θὰ γίνω πλούσιος... Τέλειωσε τὸ Δημοτικὸ πρῶτα. Πότε... πότε τοῦρ-χόταν ἡ διάθεση νὰ ρωτήσῃ τὴν μητέρα. «Πὼς ἦταν ὁ μπαμπάς, καὶ ἀπὸ ποῦ». Μάθαινε τὴν κούρασή της καὶ σώπαινε.

Θάδινε ἐξετάσεις στὸ Γυμνάσιο.

—Πὼς λέγεσαι, παιδί μου; Τ' ὄνομά σου, ὄνομα πατρός.

Στὸ ἀπολυτήριό του, πλάι' στ' ὄνομά του ἦταν ἓνα ἄλλο.

—Ἐπώνυμο πατρός.

Κοίταξε τὸν γραμματέα, σὰν νὰ τὸν κτύπησαν.

—Ἐπώνυμο; Ρώτησε.

—Ναί, παιδί μου, ἐπώνυμο. Εἶπε βιαστικός.

Κοίταξε ὀλόγυρα τὸ δωμάτιο, ξανακοίταξε τὸν γραμματέα.

—Δὲν ξέρω.

—Τὸν παπποῦ σου, παιδί μου, πὼς τὸν ἔλεγαν;

—Δὲν ξέρω.

—Παράξενο. Καὶ δὲν φαίνεσαι γιὰ βλάκας. Πήγαινε νὰ μάθῃς καὶ πέρασε πάλι.

Οὔτε θυμὸταν πὼς γύρισε στὸ σπίτι. Βρῆκε τὴν μητέρα του νὰ μπαλλώνη. Τοῦ χαμογέλασε, μὰ δὲν τὴν κοιτάζε.

Πῆγε κοντὰ τὸ ἀνήσυχη.

—Τί ἔχεις; ὁ φόβος τρεμούλιαζε στὰ μάτια της.

—Τὸν παπποῦ! Τὸ ἐπώνυμό του...

—Δὲν καταλαβαίνω.

—Στὸ σχολεῖο μοῦ τὰ ζήτησαν.

Εἶχε καθίσει σὲ μιά καρέκλα σκυφτός, βουβός. Στὸ μυαλό του κλωθογύριζε ἡ σκέψη.

—Δὲν ἔχεις παπποῦ.

Σηκώθηκε ἀπότομα.

—Δὲν θὰ πάω στὸ Γυμνάσιο, μαμά.

—Παιδί μου, τὸν φάναξε παρακλητικὰ. Ἄσε νὰ πᾶω ἐγὼ. Θὰ τὰ κανόνισω.

Ἦμεινε μόνος ἀρκετὴ ὥρα. Οἱ σκέψεις μπερδεύονταν στὸ μυαλό του. Δὲν ἤθελε νὰ πιστέψῃ τίποτα. Ἦ μητέρα τὸν ἀγαποῦσε τόσο πολὺ. Σκέφτηκε νὰ φύγῃ μακριὰ ποῦ δὲν τὸν ἤξερε κανεὶς. Κι ἡ μαμά; Κρατήθηκε μ' αὐτὴ τὴ σκέψη. Ἐκείνη τὴ μέρα τὰ εἶχε κοιτάξῃ διὰ. Πὼς τὴ συχαίνονταν!

Ἦ μητέρα εἶχε γυρίσει σὲ λίγο. Τὰ κανόνισαν. Τὴν ἄλλη μέρα θὰ πηγαινε σχολεῖο. Φανόταν τσακισμένη. Τὴν κοιτάζε μὲ οἶκτο καὶ ἀποστροφή. Κι ἐκείνη εἶχε σωριαστῆ σὲ μιά καρέκλα κι' ἔκλαιγε. Θύμωσε μὲ τὸν ἑαυτὸ του. Πῆγε κοντὰ της, τὴς σήκωσε τὸ κεφάλι.

—Δὲν θέλω νὰ λυπάσαι, μαμά.

—Παιδί μου...

Ἀπὸ κείνο τὸ βράδυ εἶχε ὀρκιστεῖ πὼς δὲν θὰ ξαναμιλοῦσε πάνω στὸ θέμα.

Συνῆλθε ἀπὸ τίς σκέψεις του. Τὴν κοιτάζε κατῶς κοιμώταν ἤσυχα. Τὰ μαλλιά της γκρίζα ἔπεφταν γύρω στὸ κουρασμένο τὴς πρόσωπο, σὰν φωτοστέφανο.

Ξανακοίταξε τὸ πρόγραμμα τῆς ἄλλης ἡμέρας. Ἀρχαία, Θρησκευτικά, Φυσική, Ἱστορία.

Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

B' (Τελευταίον)

Μὰ χρέος τοῦ Ἕλληνος ἦταν καὶ εἶναι τὸν ἑαυτὸν του νὰ τὸν μελετήσῃ ὅσο πιὸ πιὸ βαθειὰ καὶ πιὸ ἀνθρώπινα μπορεῖ — σὲ κείμενα, σὲ θρόλους, σὲ παραμῦθια, σὲ μάρμαρα — παντοῦ. Ν' ἀφουγκραστῇ ὅλες τὶς φωνές τοῦ παρελθόντος του καὶ ν' ἀποχτήσῃ ἀσφαλῆ ἐπίγνωσιν τῆς προέλευσός του, τῆς ἀποστολῆς του καὶ τῶν δυνάμεών του. Τὸ παρόν του θὰ προσδιορίζοταν ἀπὸ τὸ χθές, καὶ τὸ μέλλον θὰ προσδιώριζαν οἱ περιστάσεις κι' οἱ διεκδικήσεις τοῦ σήμερα. Μὰ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ νεοέλληνας ἔπρεπε νὰ διδαχθῇ πὼς ἐνῶ ἀπὸ τὴν μὰ διατήρησε μέσα στοὺς αἰῶνες ἀκέραιη τὴν ψυχὴν του, ἀπὸ τὴν ἄλλην χρειάζοταν ν' ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ Ἱστορία οὐδέποτε ἔχει περιθώρια γιὰ τυμβωρυχίες καὶ χωρὶς νόημα ἐπαναλήψεις. Τὸ παρελθὸν μπορεῖ νὰ ἐμπνέῃ μονάχα, νὰ προειδοποιῇ καὶ νὰ καθοδηγῇ. Μὰ ὅ,τι ἀποτελεῖ πραγματοποίησή του δὲν κληροδοτεῖται κατ' ἀνάγκην καὶ σὲ μᾶς. Ἡ κάθε γεννὰ δικαιούται σὲ τίτλους πὸν ἐπιτρέπουν ἀποκλειστικῶς τὰ δικά της ἔργα. «Κρεβάτια δάφνης» εἶναι ἀδιανόητα. Ὅ,τι δικαιώνει τὴ ζωὴ εἶναι συγκεκριμένη εὐθύνη τοῦ σήμερα πὸν μὲ τὶς πρωτοβουλίες καὶ τοὺς ἀγῶνες της νικᾷ καὶ δημιουργεῖ. Γιατί,

τρανοὶ κι' ἄν εἶν' οἱ τάφοι, τάφοι εἶναι...

Ὅμως, τὸ παρελθὸν ἔχει χυμοὺς πὸν σὰν ζωντανέφουν μέσα στὴ σκέψη μας καὶ τὴν καρδιά μας ζωντανεύουν καὶ τὸ αἷμα μας, καὶ τὰ ὄνειρά μας καὶ τὰ ἔργα μας. Τὸ Ἕλληνικὸ μέτρο ἀξιοῖ ἕνα ὄρισμένο ἐπίπεδο ἀξιοπρέπειας κι' ἀξιοσύνης, κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ πέσῃ κανεὶς. Ντροπιασμένη καὶ καταραμένη ἡ ὁποία Ἕλληνικὴ γεννὰ πὸν ἀπὸ αὐταρέσκεια ἢ ραστώνης καὶ ραγιαδισμό προδίδει τὸ παρελθόν. Καὶ ὑπεράξιοι Ἕλληνες ὅσοι ἀκουμπώντας ἀπάνω στὴν παράδοσή τους ἔφερον νὰ φερώσουν τὶς ψυχὰς καὶ ν' ἀποτολμοῦν ἄλλα μέσα στὴν ἱστορία γιὰ καινούργιες ἐπιδόσεις καὶ νὰ συνεχίζου ἔτσι τὸ ὀλυμπιακὸ του ἀγώνισμα. Γιατί, πιστεύει ὁ Παλαμᾶς, δὲν ἀρκεῖ ὁ ἀγὼνας μονάχα — χρειάζεται κι' ἡ νίκη, τὸ συγκεκριμένο ἐπίτευγμα πὸν σφρηλατεῖ τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ οἰκοδομεῖ νέους ἀναβαθμούς. Ὅποιος ἔχει Ἕλληνικὴ γέννησιν δὲν γνωρίζει φόβο — ὅσο κι' ἄν εἶναι τὸ χάος πὸν πάει νὰ πλάσῃ. Γιατί ὅ,τι βαραινεῖ δὲν εἶναι ἡ δύναμη τῆς ὕλης πὸν διαθέτει κανεὶς, μὰ τὸ πύρωμα πὸν ἔχει στὴν καρδιά καὶ τὸ αἷμα του.

Σκάβει βαθειὰ ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν ἀναστήνοντας ἰδέες καὶ μορφές καὶ πλάθοντας τοὺς Διγενῆδες πὸν κινεῖ λυτρωτικὰ πάνω ἀπὸ τὴ μοῖρα καὶ τὸ χρέος μας. Κι' ὅσο σκάβει, τόσο μεγαλώνει ἡ πίστις του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιατί αἰσθάνεται πὼς ὁλόένα καὶ περισσύτερο ριζώνει καὶ στεριώνει, καὶ γιατί ἀκόμη συνεχῶς διαπιστώνει πὼς τὸ ἰδαϊκὸ τῆς ταυτίζεται μὲ τὸ ἰδανικὸ τοῦ Ἀνθρώπου.

Ἑλλάδα, ἀκέρηος ὁ ἄνθρωπος εἶναι δική σου γέννα.

Ἡ Ἑλλάδα, σὰν ἰδιαιτέρην πατρίδα, ἀπαραίτητη, γιατί

δὲν ζεῖ χωρὶς πατρίδες
ἢ ἀνθρώπινη ψυχὴ

μὰ σὰν λίκνο τοῦ Ἀνθρώπου προϋπόθεσις γιὰ κάθε προκοπὴ, γιατί

ἢ Ἑλλάδα, ὦ ποιά προπύλαια σου ἀνοίγει, Πανευρώπη.

Κι' ὁ Ποιητῆς, μὲ ἀπόλυτη συνείδησιν εὐθύνης ἐναντι μᾶς τέτοιας πατρίδας γίνεται ὁ μέγας πατριώτης, πασχίζοντας νὰ τῆς δώσῃ πνοὴ καὶ συγχρόνως νὰ γνωρίσῃ πρὸς αὐτὴν

τ' ἀφτιά τοῦ κόσμου.

Ὁ δεσμὸς τοῦ Παλαμᾶ μὲ τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι καθόλου θεωρητικὸς. Εἶναι ἕνας δεσμὸς ζυμωμένος μὲ τὴν πυρὰ τῆς πραγματικότητος πὸν ξετυλίγεται ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπλά κι' ἀσημαντα ὡς τὰ πιὸ σημαντικὰ καὶ σπουδαῖα. Ὁλόκληρος ὁ Ποιητῆς εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς Φύλης — καὶ σὰν τόπου γεωγραφικοῦ καὶ σὰν κόσμου ἱστορικοῦ καὶ σὰν χώρου ἰδεῶν. Ἡ θεομὴ ἀγάπη του ξεκινεῖ ἀπὸ τὴν κακοτοράχλη Ἕλληνικὴ γῆ πὸν τὴν νιώθει σὰν ἕνα ἀσφαλὲς κι' ἀμετακίνητο βᾶθος ζωῆς, πὸν τοῦ χαρίζει, συγχρόνως, ἀπόλυτη αἰσθητικὴν ἐπάρκειαν καὶ

χαρά. Κι' ἀκριβῶς, γιατί τὸ ἑλληνικὸ τοπίο δὲν ἔχει τίποτα τὸ φωναχτὸ καὶ γιατί, ἀκόμη, εἶναι σὰν κομμένο στὰ μέτρα τὰ ἀνθρώπινα, φιλιώνεται ἀδελφικά μὲ τὸν Ποιητὴ πού βλέπει τὸν ἀπτικὸ ξερόβραχο σὰν ἓνα ξάγναντο πρὸς τὸ φῶς, πρὸς τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ κόσμου, καὶ πρὸς τὴν αἰωνιότητα.

“Ὅλα γυμνὰ τριγύρω μας,
 ὅλα γυμνὰ ἐδωπέρα,
 κάμποι, βουνά, ἀκροῦρανα,
 ἀκράταγ' εἶναι ἡ μέρα.
 Διάφαν' ἢ πλάση, ὀλάνοιχτα
 τὰ ὀλόθαθα παλάτια·
 τὸ φῶς χορτάστε, μάτια,
 κιθάρες τὸ ρυθμό!...
 Ἐδῶ εἶν' ἀριά κι ἀταίριαστα
 λεκιάσματα τὰ δέντρα,
 κρασί εἶν' ὁ κόσμος ἄκρατο
 — ἐδῶ εἶν' ἢ γύμνια ἀφέντρα!
 Ἐδῶ εἶν' ὁ ἴσκιος ὄνειρο,
 ἐδῶ χαράζει ἀκόμα
 στῆς νύχτας τ' ἀχνὸ στόμα
 χαμόγελο ξανθό!...
 Ἐδῶ τὰ πάντα ξέστηθα
 κι ἀδιάντροπα λυσσᾶνε·
 ἀστέρι εἶν' ὁ ξερόβραχος
 καὶ τὸ κορμὶ φωτιά 'ναι.
 Ρουμπίνια ἐδῶ, μαλάματα,
 μαργαριτάρια, ἀσήμια.
 μοιράζει ἢ θεία σου γύμνια,
 τρισεύγενη Ἀττική!...
 Ἐδῶ ὁ λεβέντης μάγεμα,
 ἢ σάρκα ἀποθεώθη.
 οἱ παρθενιῆς Ἀρτέμιδες,
 Ἑρμῆδες εἶναι οἱ πόθοι.
 Ἐδῶ κάθε ὦρα ὀλόγυμνη,
 θάμα στὰ ὑγρόζωα κῆτη
 πετιέται κι' ἢ Ἀφροδίτη
 καὶ χύνεται παντοῦ...

Μὰ γιὰ τὸν Παλαμᾶ ἢ Ἀθήνα βασικὰ εἶν' ἢ βασίλισσα τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ψυχῆς του, καὶ μαζὺ ἢ μεγάλη καρδιά τοῦ κόσμου. Μ' ὅλη τὴ λιτότητα τῆς ἀγέραςτης ἀλήθειας της...

Πρωί, καὶ λιοπερίχυτη καὶ λιόκαλ' εἶναι ἡ μέρα,
 κ' ἢ Ἀθήνα ζαφειρόπετρα στῆς γῆς τὸ δακτυλίδι.
 Τὸ φῶς παντοῦ, κι ὅλο τὸ φῶς, κι ὅλα τὸ φῶς τὰ δείχνει
 τὰ στρογγυλὰ καὶ σταλωμένα, κοίτα, δὲν ἀφήνει
 τίποτα θαμποχάραγο, νὰ μὴν τὸ ξεδιαλύνη
 ὄνειρο ἂν εἶναι, ἢ κι ἂν ἀχνός, ἢ ἂν εἶναι κρουστὸ κάτι.
 Περὶφανα καὶ ταπεινά, κι ὅλα φαντάζουν ἴδια.
 Καὶ τῆς Πεντέλης ἢ κορφή καὶ τ' ἀχαμνὸ σπερδοῦκλι,
 κι ὁ λαμπρομέτωπος Νὰός καὶ μιὰ χλωμὴ ἀνεμώνη
 — τὰ πάντα ὅμοια θαραίνουνε στὴ ζυγαριὰ τῆς πλάσης.
 Κι ὅλα σιμὰ τὰ φέρνεις, φῶς, κι ὅλα τὸ φῶς τὰ δείχνει,
 μὲ μοῖρα σὰν ξεχωριστή.....

Πτόντας γερὰ σ' αὐτὴ τὴν πανάρχαια γῆ τῶν Ἑλλήνων καὶ δική του γῆ ὁ Ποιητῆς, γεμάτος ἀπὸ ἔγνοια κι' ὄνειρο παρακολουθεῖ μὲ τὴν ἀγρυπνη Μοῦσα του τὴν ἐθνικὴ πορεία σ' ὅλες τῆς ἐκφάνσεις της, σ' ὅλα τὰ ξεστομαίσματά της καὶ σ' ὅλα της τὰ ἀνεβάσματα. Καὶ μὲ τὸν πάντα αὐστηρὸ καὶ φτερωμένο λόγο του ξεδιπλώνει πάνω ἀπὸ τῆς καρδιῆς τὰ φλόμπουρα τοῦ χρέους, καὶ καταριέται, καὶ προκαλεῖ, καὶ σημαίνει παιᾶνες καὶ ἐμπνέει. Ὁ ἐθνικὸς διασχυμὸς τοῦ 1897 γίνεται γιὰ τὸν Ποιητὴ φωτιά πὸν καίει τὰ σωθικά του, κι' ὁ στίχος του ἀντηχεῖ σὰν ῥάπισμα γιὰ τοὺς ὑπαίτιους τῆς συμφορᾶς κι' ἀντιλαλεῖ προφητικὸς γιὰ ὅ,τι ἢ ἀνανεωμένη πίστη στὰ περωμένα τῆς Φυλῆς μοροεὶ καὶ πάλιν νὰ ἐπιτελέσει. Ἀπὸ τὴν τραγικὴ ἐκείνη ὥρα δὲν ἀφήνει οὔτε στιγμὴ τὰ πράγματα στὴν τύχη. Παίρνει ἀπάνω

του τὸ προνόμιο τῆς εὐθύνης γιὰ καθοδήγηση καὶ προγραμματισμένη διαμόρφωση, κι' ὄλο στοχάζεται καὶ τραγουδαὶ τῆ μοῖρα τοῦ ἔθνους, παραγγέλλοντάς του χαρακτηριστικά, σὲ καιροὺς σκοτεινοῦς:

Μὴν ἀφήσης τὸν ἄθεο νὰ πάρῃ
τὸ στερνὸ θησαυρὸ σου!
Μὲ τοῦ Ὑψίστου τῆ Χάρη
στὰ παρμένα σου πόδια στυλώσου
....., καὶ
κόψε τὸ ἔργο τοῦ ἄθεου ποῦ τόχει
Σατανᾶς φουσημένο.

Μὰ πρῶτα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ Παλαμῆς πασχίζει νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ φέρῃ τὸ ἔθνος κατάντικον στὴν ντροπὴ τῆς συμφορᾶς καὶ τῆς θλβερῆς αὐταρέσκειας ποῦ ἀνέχετα σάν τετελεσμένο γεγονός τὸν ξεπεσοῦ κι' ἠδονίζεται νοχελικὰ μὲ τὴ μίξερια. Τὸ φυλότιμο ἀγωνίζεται ὁ ποιητὴς ν' ἀνάβῃ μέσα στὶς ταπεινωμένες ψυχὰς ποῦ ἀπέβαλαν κάθε αἰσθημα εὐθύνης καὶ ποῦ, ὅμως, πρέπει νὰ νιώσουν τὸ χρέος ποῦ ἡ ἑλληνικὴ κι' ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια ἀπαιτοῦν. Καὶ μὲ τὸ κνούτο τοῦ λόγου του βαρβαί ἀλύπητα — κι' ἀπελπισμένους, κάποια στιγμή, κραυγάζει :

Στ' ἀκάθαρτα κυλήστε μας τοῦ βούρκου
καὶ πιδὸ βαθειᾶ. Πατήστε μας μὲ ἰάτι
κι' ἀπὸ τὸ πόδι πιδὸ σκληρὸ τοῦ Τούρκου.
Διαβασμένοι, ντοτόροι, σπιρουνάτοι,
ρασοφόροι, δασικάλοι, ρουσφετλήδες,
οἰκοπεδοφαγάδες, ἀβοκάτοι,
κομματάρχηδες καὶ κοτζαπασῆδες,
καὶ τῆς γραμματικῆς οἱ μανταρίνοι
καὶ τῆς πολιτικῆς οἱ φασουλήδες,
ταρτούφοι, ραμπαγάδες, ταρταρίνοι...
Ρωμέικο, νά! Μὲ γειὰ σου, μὲ χαρὰ σου.

“Ὅμως, ὁ Παλαμῆς, παρ' ὅλη τὴν ἀγανάκτησή του γι' αὐτὴ τὴν ἀπαράδεκτη ἑλληνικὴ κοινωνία, δὲν παύει νὰ πιστεῦν στὴ Φυλὴ, νὰ δραματίζεται καὶ νὰ προσμένῃ. Ἡ διαίσθησή του τὸν παρηγορεῖ πὼς τὸ τραγικὸ κατρακύλημα μὰ ὥρα θὰ συνεφέρῃ, ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδας κάποτε θὰ ἀνασηκώσῃ τὸ πεσμένο φρόνημα γιὰ νὰ φτερώσῃ τὴ συνείδηση τοῦ Γένους πρὸς τὸ ἀνέβασμα ποῦ τοῦ ταιριάζει. Κι' ἔτσι μὲ τὸν Προφητικὸ τοῦ «Δωδεκάλογου» του ὁ Ποιητὴς σφραγίζει τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα κι' ἀνοίγει νέες προοπτικὲς μέσα στὸν καινούργιο ἐλληνικὸ αἰῶνα ποῦ ἀνατέλλει. Στὸ μεταξὺ κάποιες δονήσεις προαναγγέλλουν κάποια ἀλλαγὴ, μὰ ὅπως τὸ πνεῦμα τῆς σωστικῆς ἀνάτασης καθυστερεῖ, ὁ Παλαμῆς καὶ πάλιν καταγγέλλει καὶ προκαλεῖ καὶ προφητεύει :

Σβυσιμένες ὅλες οἱ φωτιὲς οἱ πλάστρες μὲς τῆ χώρα.
Στὴν ἐκκλησιά, στὸν κλίβανο, στὸ σπίτι, στὸ ἐργαστήρι,
παντοῦ, στὸ κάστρο, στὴν καρδιά, τ' ἀποκαΐδια, οἱ στάχτες.
Τὰ χέρια εἶναι παράλυτα καὶ τὰ σφυριὰ παρμένα...
Κι' ὁ μέγας Ἐρωτας μακρυὰ κι' εἶν' ἄβουλος κι' ἐκείνος.
Τραγοῦδι τῶν ἡρώων, ἐμπρός! Ἐμπρὸς τραγοῦδι τῶν ἡρώων!
Ἄπάνω ἀπὸ τ' ἀπόσταχτα ἄναψε, ὦ φλόγα, λάμπε,
γιατὶ θὰ ρθεῖ κάποιος καιρὸς καὶ κάποια αὐγὴ θὰ φέξῃ
καὶ θὰ φύσησῃ μιὰ πνοὴ μεγαλοδύναμη. Ἄκου!
Ἄπὸ ποῖδὸ στόμα ἢ ἀπὸ ποῖδὸ χάος θὰ χυθῆ, δὲν ξέρω.
Μπορεῖ ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, μπορεῖ κι' ἀπὸ τὴ Δύση
Δὲν ξέρω ξέρω πὼς θὰ ρθῆ, καὶ μὲ τὸ πέρασμα τῆς,
μέγας καὶ θεῖο καὶ μυστικὸ κι' ἀξήγητο, θὰ σκύψουν
οἱ κορφὲς ὅλες, οἱ φωτιὲς θὰ ξαναδώσουν ὅλες.
Κι' ὅταν τριγύρω σου οἱ φωτιὲς ἀνάψουν πάλι οἱ πλάστρες,
ξαναζωντάνεψε κι' ἐσὺ καὶ ρίζου, ὦ φλόγα, ὦ φλόγα,
καὶ κύλησε καὶ πέρασε στὰ διάπλατα τῆς χώρας
καὶ στῆς ψυχῆς τ' ἀπόβαθα, καὶ πλάστετα καὶ ζήστα
γιομάτα ροδοκόκκινα παιδὰ τὰ καρδιοχτύπια,
καὶ πλάσε τους καὶ ζήσε τους κάποιους κοῦμοὺς πατέρες
καὶ κάποιες γνώμες πλάσε τις καὶ ζήσε τις μητέρες.
Καὶ κάμε ἀδέλφια τὰ ὄνειρα καὶ τὰ ἔργα.
Ἐμπρός, τραγοῦδι τῶν ἡρώων!

Αὐτὴ ἡ κραυγὴ γιὰ ἐπιστροφή στὸ ἡρωϊκὸ ἰδεῶδες, ποὺ μόνο — κι' ἄς ἦταν καὶ μὲ τοῦ πολέμου τὴ φωτιὰ — θὰ μπορούσε νὰ σώσει, δὲν ἄργησε νὰ βροῖ ἀνταπόκριση. Τὸ σύνθημα τῆς Μεγάλης Ἰδέας, ποὺ ἡ νέα ἐθνικὴ ἡγεσία ἀνασήκωσε, — ὕστερ' ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Γουδι — σὲ πυρωμένον σχολὸ καὶ σὲ λάβαρο σταυροφορίας, γογγύοντα ἄπλωσε σ' ὅλες τὶς καρδιὰς τῶν Ἑλλήνων. Κι' ὁ πρῶτος βαλκανικὸς πόλεμος ξέσπασε, κι' ὁ Ποιητὴς, περὶφανῶς, κάνει τότε τὸ στίχο του δοξαστικὸ παιᾶνα :

Νὰ οἱ δρόμοι ὀλόνοιχοι, στρωτοί, καὶ οἱ δάφνες, καὶ τὰ ζήτω
μπρὸς νὰ περάσῃ ὁ βασιληᾶς, κι' ὁ Κυβερνήτης πίσω...

Μὰ δὲν ἀρκεῖται μὲ τὰ περιορισμένα ἐπιτεύγματα ὁ Ποιητὴς, κι' ἀγωνιᾷ γιὰ ὅ,τι ἀπομένει ἀκόμη νὰ πραγματοποιηθῇ. Γι' αὐτὸ κι' ἡ ἐξόρμησις τοῦ Β' Βαλκανικοῦ Πολέμου τὸν βρίσκει ὀλόρθο στὸ πλεῖρό της νὰ συνδουλίξῃ καὶ νὰ παροτρύνῃ :

Στ' ἄρματα! Ἐμπρός, ὀλόρθοι, φτερωμένοι!
Παρατήστε τὶς δάφνες, τὰ κρεβάτια,
ποὺ νὰ σημαδευτοῦνε δὲν πρόφτασαν
ἀπ' τὰ κορμιά σας...

Κι' ἐνῶ τὸ ἔθνος προχωρεῖ καὶ μεγαλύνεται ὁ Παλαμᾶς διαλαλεῖ τὴ δόξα του ὡς τὰ οὐράνια. Καὶ πάντα τὸ ποδηγετεῖ κι' ἐπισημαίνει πρωτοποριακὰ τὴ θέση του μέσα στὰ πλαίσια τῆς παγκόσμιας σύρραξης τοῦ 14, πλέκοντας τὸν ὕμνο τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Ἐλευθεροῦ Πνεύματος. Μὰ μὲ τὴν τραγωδία τοῦ 22, ἡ ψυχὴ του δαγκώνεται καὶ μέσα στὸ τραγούδι του περιμαζεύει τὸν πόνο καὶ τὸ θρῆλο, καὶ γι' ἄλλη μιὰ φορὰ, γιομάτος ἀπὸ στοργὴ γιὰ τὸ κακοπαθισμένον Γένος, προοιωνίζεται τὸν Εὐαγγελισμό :

Ἐλλάδα ἐστὺ ποὺ ὅλα τὰ λέει τ' ἀθάνατο ὄνομά σου,
πηγὴ, ἀπὸ σὲ πάντα ἀναβρῦζει κι' ὁ ἥρωας κι' ὁ σοφός,
ἀκόμα καὶ στὸ γέρμα σου, στὸ κατρακύλημά σου,
τῆς ἱστορίας εἶσαι τὸ φῶς!....
Καὶ τὸ ποὺ δέρνει ἀνάθεμα καὶ ὁ ποὺ δέρνεται θρήνος
μακρῶ! στὸ μαῦρο Γολγοθᾶ τῶν ξεθεμελιωτῶν,
βοήθα, ἄγγελε τοῦ τραγουδιοῦ, ν' ἀνήσῃ ὁ ἄσπρος κρίνος
τῶν Εὐαγγελισμῶν!

Μὰ οἱ νέοι καιροί, σκληροὶ κι' ἀδυσώπητοι, ὑποβάλλουν τὴν περισυλλογὴ καὶ τὴν πάνο ἀπὸ τὴν δόξα καὶ τὴν περικύματα ἐπανεκτίμησις τῆς παράδοσης γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς «καινούργιας γέννας». Τὸ ἔθνος πρέπει νὰ μάθῃ νὰ ζῆ γιὰ τὶς ἰδέες του, ἔστω κι' ἂν ἡ πίστις του αὐτὴ τοῦ στοιχίσῃ μιὰ ὥρα στάχτη καὶ ἐρείπια. Γι' αὐτὸ κι' ὅταν ὁ γδοῦπος τοῦ Φασισμού σίμωνε ἀπειλητικὸς τὴ χώρα, ὁ Ποιητὴς παραγγεῖλε τὸ «κρᾶσι τοῦ Εἰκοσιένω» γιὰ τὸ μεγάλο μεθύσι τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς ποὺ θάδινε τὴν ἀποφασιστικὴ μάχη τῆς τιμῆς.

Μὰ ἡ μοιραία πώσις, ποὺ ἐπακολούθησε τὴ Νίκη, δὲν ἄργησε. Καὶ μαζὺ της, βαρεῖα τραυματισμένους ἔπεσε κι' ὁ Ποιητὴς... Γιὰ ν' ἀφήσῃ τὴ μνήμη του σὰν σύμβολο ἀντίστασης καὶ γιὰ νὰ ξεδιπλωθοῦν οἱ στίχοι του σὰν δύναμις ἀντοχῆς κι' ἐλπίδος.

Καὶ πάντα θὰ ὑπάρχω ἐγώ κι' ἀφοῦ ἀπὸ δῶ θὰ λείψω
θὰ εἶμ' ἀπὸ κείθε, ἀφεύγατος, τριγυριστής, θὰ ὑπάρχω,
μ' ὅποια σημάδια σφραγιστός, μ' ὅποιο ὄνομα κρασμένος,
τοῦ κάστρου πορτοφύλακας, πιστὸς τῆς Ρωμισσύνης,
καὶ θανάτιστέκουμαι, σπαθί' βουλή, θὰ κατορθῶνω.
Καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ βουλή καὶ τὸ σπαθί. Καὶ θὰ εἶναι
μὲ κόψη πάντα καὶ ἡ βουλή, καὶ τὸ σπαθί μὲ γνώμη.
Καί, πνέμα, ἀγνὸ θὰ πνέω, γδυτὸς ἀπ' τὴ θολὴ τὴ σάρκα.
Εἶπα: Ρωμαϊκό, ὅπου φυσᾷ κι' ὅπου εἶν' ἡ ὄρμη στὸ Γένος,
σὲ γενεὲς γενεῶν, παντοῦ, σ' αἰῶνες αἰῶνων πάντα.
Στὸ σπάρραγμα, στὸν ξεπεσμό, στὸ χάραμα, στὴ νύχτα,
Ρωμαϊκό, κι' ὅπου θὰ βαστά, Ἐλλάδα, ὅπου θὰ ρεῖναι,
εἴτε σὲ μιὰ τετράπλατη γῆ Πολιτεία, ποὺ ὁ κόσμος
ἀπὸ στεριᾶς καὶ θάλασσες, λαοὺς καὶ τόπους εἶναι,
εἴτε στοῦ σκλάβου τὸ κλουβί, σὲ χαμοκέλλα χώρα,
καὶ μὲσ' στὰ χρυσοτρίκλινα, καὶ στὴ μονιὰ τοῦ λύκου,
καὶ σὲ βυζαντινὰ θρονιά καὶ σὲ ἀττικὰ συντρίμια,
καὶ μὲ πορφύρα βσιλιᾶ, καὶ μὲ φλοκάτα κλέφτη,
ὅπου εἶν' ἀντίσταση, σταυρός, ἀγρύπνια, σπαθί, δρόμος,

θά εἰμ' ἐγώ, πνέμα, ἐγώ, ψυχὴ, θά πνέω, θά ζωντανεύω.
Σκέλεθρο, καὶ θά τραγουδῶ μὲ τὸ ἐπικό τραγούδι,
ἀνάθρα ἀπὸ τὸ στόμα μου ξένης φλογέρας, πάντα,
βαλμένης γιὰ περίγelo, πού ἀλλάζοντας, θά κάνη
τοῦ ξένου τὸ περίγelo λειτουργικό τροπάρι.
Μαρμαρωμένος βασιλιάς, καὶ θά ξυπνῶ ἀπ' τὸ μνήμα
τὸ μυστικό καὶ τὸ ἄβρετο πού θά μὲ κλῆ, θά βγαίνω,
καὶ τῆ χριστῆ Χρυσόπορτα ξεχτίζοντας, θά τρέχω,
καὶ καλιφάδων νικητῆς καὶ τσάρων κυνηγάρης,
πέρα στὴν Κόκκινη Μηλιά θά παίρνω τὴν ἀνάσα.

Τέτοιοι ἦταν καὶ τέτοιοι ἀπόμεινε ὁ Κωστής Παλαμᾶς γιὰ τὸ Ἔθνος — θεμελιωτῆς, ἀναμορφωτῆς, δάσκαλος, προφήτης, ὁδηγός, στύλος ἀκατάλυτος τῆς νεώτερης ἱστορίας του. Ἀκέρηος μέσα στὴν ἀδιάσπαστη ἐθνική του ἐνότητα καὶ τὴν ἀξεπέραστη ἐλληνική του γνησιότητα. Ποιητῆς τῆς Φυλῆς! Ἄμποτε, ἡ φωνὴ του — αὐτὴ ἡ βροντερὴ φωνὴ τῶν στίχων του πού μεγαλόστομα τραγοῦδισαν τὸ ἀπέθαντο τῆς Κυπριακῆς ψυχῆς πού ἀπὸ πάντα προσωνᾶ τὰ εἶδωλα τῆς Ρωμοσύνης — νάφτανε ξανά ἐπιταχτική ὡς ἐδωκάτω γιὰ κάποια ξυπνήματα καὶ κάποια ὁράματα πού πρέπει νὰ ξανανθίσουν...

Μὰ δὲν θά ταίριαζε νὰ κλείσω τίς πρόχειρες αὐτὲς σκέψεις δίχως ν' ἀντιγράψω καὶ μὰν ἄλλη πλευρὰ τοῦ Ποιητῆ, πού ἔκλεισε μέσα του ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καὶ μὰν τὸ μέγα ὄραμα γιὰ τὸ δικαιωμένο Ἄνθρωπο. Ὁ Παλαμᾶς δὲν εἶναι μονάχα ὁ ὀργισμένος ἢ ὁ προφητικὸς βάρδος. Συχνὰ ἡ ψυχὴ του ξεχειλίζει γεμάτη ἀπὸ στοργὴ καὶ συγκατάβαση γιὰ τὰ ταπεινά καὶ τὰ καταφρονεμένα, ἐνῶ ἡ λύρα του ἀνεβάζει τὴν ἰδέα τῆς ἀγάπης στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδας τῶν ἀξιών πού ὁ Ποιητῆς προσβεύει.

Ἐνα Θεὸ ξέρω, τὴν ἀγάπη!...
Νὰ ζῆς, νὰ ζῆς γιὰ ν' ἀπαῖς...

Ὅσα δὲν χωράει ὁ στίχος του, κι' ὅσα ὁ στοχασμὸς του ἐπίσημα δὲν ἔχει τὴ δύναμη πάντα νὰ προβάλῃ στὸ φῶς, τ' ἀγκαλιάζει στὰ περιθώρια γραπτὰ του κρυφομλήματα πρὸς τὴν πραγματικὴ κι' ἰδεατὴ Ραχὴλ του, πού σὰν πρόσωπο καὶ σὰν ἱστορία ὑπῆρξε γιὰ τὸν Παλαμᾶ περιστατικό ἀνάλογο σὲ βάθος καὶ σ' ἔκταση σὰν τὸν Ἄλγη του καὶ τὸν πρόδρογο χαμό του. Ποιὸς ὁ χαρακτήρας αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ τοῦ Ποιητῆ — ἐνὸς δεσμοῦ πού τίποτα δὲν κατεδάφισε μέσα του καὶ γύρω του, μὰ πού ἀντίθετα πότερο τὸν στερέωνε σ' ὅ,τι πίστευε καὶ σ' ὅ,τι ἀγαποῦσε — δὲν εἶναι τῆς στιγμῆς. Ἐκεῖνο πού γιὰ μᾶς ἔχει σημασία εἶναι πὸς μὲ τίς ἐξομολογήσεις του αὐτὲς ὁ Παλαμᾶς εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐξωτερικεύῃ μ' ἐμπιστοσύνη τίς σκέψεις του καὶ νὰ διαμορφώῃ ἔτσι ἀβίαστα τὸ λυρικό στοχασμὸ του. Τὸ φῶς πού, κατὰ τὸ τραγούδι του, ἄπλωνε στὸ κελλὶ καὶ στὴν ψυχὴ του ἡ Ραχὴλ ζύμωνε λυτρωτικὴ τὴν ἔμπνευση καὶ γεμάτο τρυφερότητα τὸ στίχο του γιὰ κάθε τῆς ζωῆς ἀπλό, καὶ τίμο, κι' ἀγνὸ κι' ὄρατο. Ἀφοῦ, ὅπως ἀπὸ νωρὶς εἶχε τραγοῦδησει :

Ἄνθρωπος εἶμαι καὶ τίποτα κι' ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα ὅλα
ξένο δὲν εἶναι, καὶ μπορεῖ νὰ γνωριστῶ καὶ μ' ὅλα...

Ἡ ἀκατάλυτη ἀξία τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι ἡ μεγάλη πίστη τοῦ Παλαμᾶ. Τίποτα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συνθλίβῃ τὸν Ἄνθρωπο, γιατί ἀπλούστατα δὲν εἶναι νοητὸ νὰ σῆσῃ ἡ ζωὴ καὶ νὰ σκορπίσῃ μὰ γιὰ πάντα ἡ χαρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἄνθρωπος μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐπιβιώσῃ, σὲ πείσμα κάθε ἀνυξοσύνης καὶ κάθε ἀναποδιάς. Γιὰ νὰ ἀνανεώῃ καὶ νὰ ἐμπλουτίσῃ ὀλοένα καὶ πιο ἀρχοντικά τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴ δημιουργία του. Αἰώνια, κατὰ τὸν Ποιητῆ.

Καίει φωτιὰ σ' ἓνα βωμό, ὁ βωμὸς
φροντισμένος... καὶ δὲν σῆνει·
θά περάσουν κι' ὁ θυμὸς κι' ὁ χάλασμὸς
μὰ ὁ θνητὸς ὄρθος ἢ χάλασμα θά μείνῃ.
Στοῦ βωμοῦ τῆ θεία φωτιὰ θά πάῃ ξανά
ἔπου ἡ Πίστη, ἡ Τέχνη, ὁ Λόγος, ἡ Σοφία.
Στὰ παντοτινά, Ὡσαννά!
Στὰ λειτουργικά βιβλία...

Ἡ μνήμη τοῦ Ποιητῆ δλοζώντανη — καὶ τώρα καὶ πάντα. Ἀφοῦ ταυτίζεται, εἶδαμε, μὲ τὴν ἱστορικὴ μνήμη τοῦ Νεοελληνισμοῦ.

Η ΜΕΤΑΝΟΙΑ

(Διήγημα)

Ήταν μιὰ νύχτα σκληρή. Οί άνθρωποι έπέστρεφαν από νωρίς στά σπίτια τους. Κάθε κίνηση είχε παραλύσει. Ήξώ, ό μονιασμένος βορής, ό έφιάλτης τής νύχτας, σφύριζε δαμονικά κι έκανε τό καθετί νά τρέμει. Μελαγχολία ήταν άπλωμένη παντού. Τά δέντρα, παραδομένα, έσκυβαν μπροστά στόν κατακτητή άνεμο, σά νά τόν παρακαλούσαν. Αύτός όμως συνέχιζε χωρίς νά σπλαχνιστεί τίποτε. Τί κακός άλήθεια πού είναι...

Οί άφες περνούν και ή νύχτα φαίνεται χιαρίς νά έχει τέλος...

Ό δαμονισμένος άέρας δέ λείει νά σταματήσει. Άγριες κραυγές ζώων ταράζουν τή νύχτα. Μέσα στις συγκεκριμένες αυτές κραυγές άκούγονται κάτι σά σταθεροί χτύποι, πού όλοένα πλησιάζουν. Βήματα ανθρώπου θά είναι. Μά, όχι! Δέν είναι βήματα άνθρωπου. Τέτοιαν ώρα μέσα στή νύχτα, μέσα σ' αυτή τήν άντάρα, τί γυρεύει άνθρωπος; Τά βήματα όμως πλησιάζουν με γοργό ρυθμό. Άνθρωπος θά είναι. Μά, τί γυρεύει έπιτέλους μέσα στή νύχτα; ΙΚανένας δέν γνωρίζει. Στρίβει τή γωνιά τοῦ δρόμου με τά χαλόςπια και προχωρεί μέσ' άπ' τά δέντρα, σά μιὰ μάζα χωρίς νόημα. Κι' όμως, είναι μάζα, πού τήν περιβάλλει σάρκα και μάστιγα σάρκα άνθρώπινη. Είναι ένας άνθρωπος!

Συνεχίζει τό δρόμο του άμίλητος, σάν παιχιδάκι πού τό κουρβίζει και προχωρεί μόνο του, χωρίς κανένα άπόλυτα νόημα. Προχωρεί... όλα ένα προχωρεί...

Τά σκυλιά λυοσασμένα ούρλιάζαν και σί φωνές τους σπάζαν μέσα στή μονοτονία τής νύχτας. Ή σάρκινη μάζα σταματά για νά ξεκουραστεί λίγο, καρφωμένη πάνω σε μιὰ γέφυρη έληά, όλοένα χασκίζοντας...

—Άχ! Γιατί... γιατί... τραύλισε.

Τά δέντρα σαλεύσαν ψιθυρίζοντας κάτι άναμεταξύ τους. Τ' άστρα, υγρά, τρέμαν άδιάφορα. Μονάχα ή άνθρώπινη καρδιά, κυνηγημένη, άκουμπούσε καταγής γυρεύοντας καταφύγιο.

Ό άνθρωπος μιλούσε μοναχός του λόγια παράφορα, συγκεκριμένα λόγια. Είναι πολύ βασανισμένος. Νοιώθει τύψεις στή συνείδησή του. Τό στενό του μέτωπο, ή άχρότητα τοῦ προσώπου του, σί βαθιές ρυτίδες πού πλασίωσαν σά σπαθές τά λεπτά σφιγμένα χέιλη του και, περισσότερο άπ' όλα, σί σκοτεινές λάμψεις πού σκόρπιζαν τά λοξά και μισόκλειστα πάντοτε μάτια του, μαρτυρούσαν τήν κακία τής ψυχής του.

Μένει έκει έξστομίζοντας λέξεις χωρίς νόημα. Τό κουρελιασμένο και άπακαμωμένο κορμί του βογγάει. Και τά δέντρα πού σαλεύσαν και ψιθύριζαν γύρω, σάπασαν, και τ' άστρα γείραν και κοιτάζαν αυτό πού γινόταν ώρα πολλή.

Ή ώρα περνούσε. Ήρμος, μέσα στή σκοτεινή τή νύχτα, όλο και παρακαλεί. Παρακαλεί θερμά και με πίστη στά λόγια του. Ή καρδιά του χτυπά δυνατά. Τά σκυλήκια, ξαφνιασμένα, σταματούν και άκούνε τούς χτύπους τής. Άκούνε

αυτούς τούς άλλόκοτους χτύπους και διερωτώνται άναμεταξύ τους.

Ξαφνικά σηκώνει τά μάτια και βλέπει τά άστρα, σά νά τοῦ τό διέταξε κάποιος άλλος. Τά λόγια του πέφτουν ένα - ένα, σά χτυπήματα σιδηρουργού.

—Θά με συγχωρέσει; Θά με συγχωρέσει αυτή πού τόσο πολύ τήν πλήγωσα; Όχι, άλήθεια! Έκατό φορές όχι!

Και όλο συλλογίζεται βυθισμένος στις σκέψεις του...

Ή νύχτα ήταν άκόμη βουθή. Τά νυχτοπούλια συνέχιζαν τό νυχτερινό τους ερίπατο άφήνοντας κάθε τόσο στόν άέρα τούς τσιτσιρισμούς τους. Έκείνος μένει πάντοτε στήν ίδια θέση. Θέλει νά συνεχίσει τό δρόμο του μά τά πόδια του είναι μουδιασμένα άκόμη άπ' τήν κούραση και δέν τοῦ τό έπιτρέπουν.

Σέ λίγο άρχίζει νά χαράζει ή αύγή. Μαζύ με αυτή παίρνει και τήν άπόφασή του. Ή Ισχυρή του θέληση άπεινάζει τήν κούραση.

Ξεκινά για νά έκπληρώσει τήν άπόφαση πού πήρε. Μιά φωνή, πού δυνατή κι' άπ' τόν θάνατο, τοῦ φωνάζει νά γυρίσει. Είναι ή άγαπημένη του φωνή, ή φωνή τής καρδιάς του πού τόσο καιρό είχε λησμονήσει.

Προχωρεί... Μιά πόρτα ύψώνεται μπροστά του. Κάνει λίγα βήματα. Τά πόδια του είναι βαρεία, πολύ βαρεία, μά δέ σταματά...

Άκουσε μιὰ σπαραχτική φωνή, πού τόν συγκλόνησε. Γύρισε με κόπο τό κεφάλι του και είδε:

—Αυτή είναι, είπε σιγαλά.

Τά χέιλη του άρχισαν νά τρέμουν νευρικά. Ή κάμε άκόμη μερικά βήματα σά νευρόσπαστο και πήγε και στάθηκε κοντά τής. Έλαφρή όμίχλη είχε σκεπάσει τά βουρκωμένα μάτια του. Και μέσα από τόν πέπλο αυτό, έβλεπε ώχρός, άκίνητος, τήν κοπέλλα.

Τήν έβλεπε... τήν έβλεπε... Δέν μπορούσε άκόμη νά πιστέψει ότι τό άγάλμα αυτό ήταν εκείνη πού θεωρούσε γυναικά του.

Ξαφνικά, ένα χέρι ένωωσε ν' άκουμπά στόν ώμο του. Άγκαλιαστήκαν. Τήν κοιτά μέσα στα βουρκωμένα τής μάτια, σά νά μήν τό πιστεψε.

—Συγχωρέσε με, τόν άθλιο, τής λείει και τή φιλά στό μέτωπο.

Αυτή κάνει νά τοῦ άπαντήσει μά σί λέξεις τής αναλύονται σε δάκρυα. Σε δάκρυα χαράς...

Τά μάτια του είναι θαμπά. Τό βλέμμα του, θολό και άόριστο στήν άρχή, έπαυσε ζωή σιγαλά, γινότανε όλοένα και πού σταθερό.

Τώρα δέ νοιώθει τύψεις στή συνείδησή του. Τώρα δέ βασανίζεται. Τώρα είναι ένας νέος άνθρωπος, γιατί μετάνιωσε. Μετάνιωσε με' όλη τή δύναμη τής ψυχής του, άν και ήταν τόσο άργά.

Άλήθεια, τόσο πολύ άργά...

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

(Βραβείο Νόμπελ)

Ἐξαιρέσουμε μερικά σπάνια ὀνόματα πού ἔγιναν εὐρύτητα γνωστά, ὅπως τοῦ Παλαμά, τοῦ Σικελιανοῦ καί τοῦ Καζαντζάκη, ἡ νέα ἑλληνική ποίηση δέν ἔχει ἀκόμα κατακτήσει τὸ παγκόσμιο κοινόν. Κι' ἔτσι πολλοὶ ἀπόρησαν φέτος σάν μάθανε ὅτι τὸ Βραβεῖο Νόμπελ τῆς λογοτεχνίας δόθηκε σὲ συγγραφέα πού οἱ περισσότεροὶ πρωτοδιαβάσανε τὸν ὄνομά του μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς βράβεισός του. Νὰ ἐξηγήσουμε γιατί αὐτὴ ἡ λογοτεχνία, κληρονομὸς τῆς μητέρας ὀλοκλήρου τοῦ πολιτισμοῦ μας καί, πού μᾶς χάρισε τόσους φιλοσόφους, ποιητὲς καί τραγικοὺς πού ὅλο τοὺς ξαναδιαβάζουμε, γιατί ἀποχώρησε θάλαγα σάν ἀπομακρυσμένος ἐπαρχιώτης καί εἶναι ἐλάχιστοι οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν τὴν περιέργεια νὰ τὴν φέρουν ἀπὸ τὴν ἀπόκρυφῃ γωνιά τῆς στὸ φῶς, εἶναι θέμα πού θὰ μᾶς τραβοῦσε σὲ διεξοδική ἀνάλυση.

Πιθανῶς τὸ γλωσσικὸ ζήτημα νὰ ἀπετέλεσε ἐμπόδιο στὴν ἐλεύθερη ὀλοκλήρωση τοῦ ποιητικοῦ ταμπελινοῦ τοῦ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, στὸ τέλος τοῦ Δεκάτου Ἐννάτου αἰῶνα καί στὰ 50 πρῶτα χρόνια τοῦ Εἰκοστοῦ. Ἐρχετο νὰ διαλέξουμε ἀνάμεσα σὲ μιὰ τυποποιημένη, πετρωμένη, «νεκρὴ» ἐπίσημη γλῶσσα καί στοὺς λαϊκοὺς ἐκφραστικοὺς τρόπους. Ἡ γενιά τοῦ 1930 διέλεξε μ' ἀποφασιστικὸ τρόπο τὸ ὄργανο τὸ πῶ ἐλύγιστο, τὸ πῶ εἴηχο, τὸ πῶ πρόσαρμοσμένο στὶς μοντέρνες ἰδέες καί συναισθήματα. Ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τοῦ Σολομοῦ υἱοθετήσανε τὴ δημοτικὴ, μιὰ γλῶσσα πού μιλιέται, μιὰ ζωντανὴ γλῶσσα. Ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς ἔγινε ἀκόμα πῶ στέρησι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ γεγονότα τῶν πρῶτων 50 χρόνων τοῦ Εἰκοστοῦ αἰῶνα καί ἀπὸ τίς τραγικὲς διενέξεις, ὅπου τόσες φορὲς μπλέξανε καί θυσιάσανε τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σεφέρης ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν παράδειγμα καλλιτέχνη πού ἔφτιαξε τὴ δική του ποιητικὴ γλῶσσα. Παρόμοια περίπτωσι βλέπουμε στὸ πρόσωπο τοῦ Νίκου Γάτσου, τοῦ Ἀνδρέα Καμπᾶ, τοῦ Ἀλέκου Μάσσα, τοῦ Ἐλύτη.

Ὁ Σεφέρης πάνω ἀπ' ὅλα ἐνσωμαώνει τὴν ἡρωϊκὴ προσπάθεια ἐνὸς Ἑλλήνα πού ἀντιμετωπίζει μιὰ ὀλοκαίνουργια γλῶσσα πού βέβαια ἐκτιμᾷ τὶς δυνατότητές της, ἀλλὰ πού κάθε στιγμὴ ὑποχρεώνεται νὰ ἀναρωπιέται: ποιά λέξη θὰ ἀποδώσει τὴν τάδε ἀπόχρωση, ποὺς ὅρος θὰ ἐκφράσει τὴν τάδε ἀφηρημένη ἔννοια; Πολλὰ πειραματικὰ χρόνια χρειάστηκαν στὸν Σεφέρη γιὰ νὰ κάνει εὐλύγιστη μιὰ γλῶσσα κάπως ἀκατέρηστη ἀκόμα. Χρειάστηκε νὰ διαβάσει καί νὰ ξαναδιαβάσει τοὺς «κλασσικοὺς» τῆς δημοτικῆς, αὐτοὺς πού ἐπρόκειτο ὁ ἴδιος καί ἡ γενιά του νὰ ἀνακαλύψουν καί νὰ τοποθετήσουν στὴν πρώτη θέσι». Ἡ κρῆσι αὐτὴ πού εἶναι τοῦ κ. Robert LEVESQUE στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του DOMAINE GREC (Ἑλληνικὴ Περιοχὴ) πού βγήκε τὸ 1947 στὶς EDITIONS DES TROIS COLLINES, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι εὐστοχὴ καί ἰσχυρὴ καί γιὰ ὅσα ἔργα ἔγραψε ἀπὸ τότε ὁ Σεφέρης, κριῶς τὸ Ἡμερολόγιον Καταστροφῶματος, ἕνα εἶδος πνευματικῆς αὐτοβιογραφίας, ἡμερολόγιον αὐτοῦ τοῦ «ἑσωτερικοῦ ταξιδιοῦ» πού πραγματοποιεῖ κάθε ἄνθρωπος, ἐνῶ, ἂν εἶναι διπλωμάτης σάν τὸν Σεφέρη, κάνει τὸν γύρο τοῦ κόσμου.

Λίγο πολὺ κάθε Ἑλληνας κρύβει μέσα του ἕναν Ὀδυσσεά. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Νίκος Καζαντζάκης πού τὰ ἐνθουσιώδη καί τρυφερά, νεανικά του μάτια λαμποκοποῦσαν σὲ μιὰ καπνισμένη φάτσα γερο-πειρατῆ, ἔγραψε κι' ἐκεῖνος τὴν Ὀδύσειά του, ἕνα ἀτέλειωτο ποίημα πού θέμα ἔχει αὐτὸ τὸ ἀκούραστο ἐσωτερικὸ ταξίδι τοῦ ἀνθρώπου, ἀναζητώντας τὸ εἶναι καί τὸ γίνεσθαί του. Ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς πού ψάχνουν τὸν ἑαυτὸ τους καί μέσα τους καί ἔξω ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἕνας πλανώμενος. Ἐτσι κι' ὁ Κωνσταντῖνος Καβάφης πού τὸ ἄγχος του μαζί φεγγοβολαί καί τρώει, ἡ ἀκτινοβολία καί τραγικὴ ἠδονή. Ἐτσι κι' ὁ Σεφέρης ἀναζητώντας τὶς πηγές του.

Στὸ Γιῶργο Σεφέρη, ἡ πνευματικὴ ἀναζήτησι γίνηκε πῶ δραματικὴ, ἐπειδὴ χρόνια πολλά, τὰ πολιτικὰ γεγονότα τὸν καταδικάσανε σὲ μιὰ περιπλάνηση πού ἴταν ἡ προσωπικὴ του μοῖρα, σπερῶχοντῆς τὸν ἐδῶ κι' ἐκεῖ σὰ φύλλο πού σαράνει ὁ ἄνεμος. Σμυρνῆς, τὸ 1914, 14 χρόνων ὄντας, διώχεται ἀπὸ τὴ γενέτειρά του, ἐπειδὴ μετὰ τὸν πόλεμο ζώηρεσαν οἱ ὑποψίες πού εἶχε ξυπνήσει ἡ πολιτικὴ δραστηριότητά του πατέρα του. Ἀπὸ τότε ἡ Σμύρνη παραμένει γι' αὐτὸ τὴ γνήρι καί συμβολικὴ πατρίδα πού ἄφησε, ἡ χαμένη πατρίδα. Γύρω ἀπ' τὴν ἰδέα τῆς πατρίδας, χιτίζεται μιὰ ὀλοκλήρη μσο-πνευματικὴ, μσο-μυθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, καμωμένη ἀπὸ παιδικὲς ἀναμνήσεις, ὄνειρα, θρόλους πού διάβασε στὰ παλιὰ βιβλία, φανταστικὰ παραμύθια πού ἀκουσε ἀπὸ χωρικοὺς καί φαρῶδες. Ἐγκλιματίζεται κάπως στὴν Ἀθήνα ὅπου ἐξακολουθεῖ τίς σπουδές του, δίχως ὅμως νὰ κόψει τὸν ἄλλο δεσμό του μὲ τὴν γενέτειρά του, δεσμὸς πού ἂντι νὰ τὸν χαλαρώνουν, τὸν στεριώνουν ἀκόμα πῶ πολὺ τὰ χρόνια πού περνᾷ στὸ Παρίσι, μεταξὺ τοῦ 1918 καί 1925, ὅπου ὅμως γίνεται ἕνας Εὐρωπαῖος, ἕνας κοσμοπολίτης μὲ πολὺ πλατεῖα καί πολύμορφη παιδεία. Δρέσδη, Λονδῖνο, καί ἀλλοὶ ἡ Ἀθήνα, αὐτοὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι σταθμοὶ τοῦ γύρου του ἀνάμεσα στὶς πρωτεύουσες.

“Όλο αυτό τον καιρό ή ανάμνηση της Σμύρνης τόν ακολουθεί σαν έμμομη ιδέα, και πιο πολύ ακόμα απ’ τόν καιρό που ή πόλη μαρτύρησε κάτω από τούς Τούρκους, βορά της πυρκαϊάς, της σφαγής, της ερήμωσης. Έγκαθίσταται ξανά στην Ελλάδα τó 1926, πριν φύγει πάλι για τó Λονδίνο όπου αρχίζει την διπλωματική του καριέρα. Και από τότε τόν βλέπουμε διχασμένο ανάμεσα στα έπίσημα του καθήκοντα που τόν αποστέλλουν σ’ όλους τούς δρόμους της ύφηλιου και τó κυρίαρχο πνευματικό του ρίζωμα που, κατά διαστήματα, τόν φωνάζουν πίσω και τόν κρατάει στην Ελλάδα. Κι’ έτσι σώζεται από τó σκόρπισμα, τó θρυμματίσμα της προσωπικότητας όπου, με μιά τέτοια ζωή, ένας άλλος πνευματικός άνθρωπος λιγότερο δυνατός και στέρεος από τόν Σεφέρη θα έχει περιπέσει.

“Ας έμεινε άρκετό καιρό μακριά από τά ελληνικά παράλια: ποτέ ό Σεφέρης δέν ήταν ένας ξεριζωμένος. Μ’ όλη τή πεισματώδη τους δύναμη οι συστατικές του ίνες βυθίζονται, βουλιάζουν ίσαμε τά κατάβαθα του ύποστρώματος του ελληνικού παρελθόντος. Έκει ξαναβρίσκει, άναγνωρίζει τó δικό του κόσμο. Οι πεθαμένοι της Ασίνης, οι παμπάλαιοι βασιλείς ξαπλωμένοι μέσα στις όλοζόμενες πέτρινες σαρχοφόγους τους, τó πρόσωπό τους κομμμένο κάτω από μιά χρυσή μάσκα, τούς θεωρεί τόσο οικείους, τόσο αδελφικούς που αισθάνεται ότι είναι ένας απ’ αυτούς:

Κι’ ό ποιητής άργοπορεί κοιτάζοντας τις πέτρες κι’ άναρωτιέται
 ‘Υπάρχουν άραγε
 ‘Ανάμεσα στις χαλασμένες τούτες γραμμές τις άκμες τις
 αίχμες τά κοίλα και τις καμπύλες
 ‘Υπάρχουν άραγε
 ‘Εδώ που συναντιέται τó πέρασμα της βροχής του άγέρα και
 της φθοράς
 ‘Υπάρχουν, ή κίνηση του προσώπου τó σχήμα της στοργής
 ‘Εκείνων που λιγότεφαν τόσο παράξενα μες στη ζωή μας
 Αυτά που άπόμειναν σκιές κυμάτων και στοχασμοί με τήν
 άπεραντωσύνη του πελάγου
 ‘Η μήπως όχι δέν άπομένει τίποτε παρά μόνο τó βάρος
 ‘Η νοσταλγία του βάρους μιάς ύπαρξης ζωντανής
 ‘Εκει που μένουμε τώρα άνυπόστατοι λυγίζοντας
 Σάν τά κλωνάρια της φριχτής ίτιάς σωριασμένα μέσα στη
 διάρκειά της άπελπισίας
 ‘Ενώ τó ρέμα κίτρινο κατεβάζει άργά βούρλα ξεριζωμένα μες
 στο βούρκο
 Εικόνα μορφής που μαρμάρωσε με τήν άπόφαση μιάς πίκρας
 παντοτινής.

Τό παραπάνω άπόσπασμα από τó Βασιλιά της Ασίνης είναι χαρακτηριστικό του σοβαρού — με μιά μεταφυσική άντήχηση — λυρισμού του Σεφέρη σ’ ότι ζωντανεύει ή πέννα του ποιητή ή του περιηγητή. Οι άγάπανθοι της Νοτίου Αφρικής, άδόξια τών ελληνικών άσφοδελών του έμπνεύσανε ένα νεκρικό ρεμβασμό που τόν πηγαίνει στα σύνορα του “Αδη και περπατάει ανάμεσα στις σκιές που κατοικούν τούς περιόφημους άσφοδελους λειμώνας» που άναφέρονε οι Αρχαίοι. Σ’ αυτό τó σημείο ξαναβρίσκουμε ένα μόνιμο ελληνικό γνώρισμα: τόν διάλογο με τούς πεθαμένους, τήν κατάβαση στον “Αδη που ένέπνευσε στον “Όμηρο τήν «νέκυια» του. Τήν ίδια κατάβαση στον Κάτω Κόσμο υπέβαλε στο Σεφέρη ή πρόσωπο με πρόσωπο συνάντησή του με τούς χρυσομασκοφορεμένους σκελετούς της Ασίνης:

Είναι βαρύ και δύσκολο, δέ μου φτάνουν οι ζωντανοί
 Πρώτα γιατί δέ μιλούν, κι’ ύστερα
 Γιατί πρέπει να ρωτήσω τούς νεκρούς
 Για να μπορέσω να προχωρήσω παρακάτω.

Τράφηκε ή προσωπικότητα του Γιώργου Σεφέρη με τήν άδιάκοπη αυτή ερώτηση που κάνει στους ζωντανούς, σ’ όλες τις χώρες που διασχίζει κι’ από τόν διάλογο του με τó παρελθόν που, άκατάχετα, τόν φέρνει πίσω στην Ελλάδα. Τό βαρύ και μεγαλοπρεπές αυτό παρελθόν, τόν πλούσιο Θησαυρό τών θαμμένων πολιτισμών, τόν έψαξε και στην Παλαιστίνη και στην Συρία. ‘Ο Στρατής Θαλασσινός με τόν όποιο ταντίζεται και που τó ‘Ημερολόγιο του είναι και δικό του ‘Ημερολόγιο Καταστρώματος, τόν τραβάει πάνω σ’ όλες τις θάλασσες και τις εκτάσεις της γής, αλλά ό Σεφέρης γνωρίζει αυτό που τó γνώρισε κι’ ό NOVALIS: ότι «ό πραγματικός δρόμος είναι αυτός που άγει προς τά μέσα». Και πάνω σ’ αυτό άνπροσωπενεί σε μεγάλο βαθμό, μιά απ’ τις πιο ούσιαστικές τάσεις της νέας ελληνικής ποίησης, θάλαρα της αιώνας ελληνικής ποίησης. Γι’ αυτό θεωρούμε ότι τιμήθηκε όχι

μόνο ο συγγραφέας της Στροφής, του Μυθιστορήματος, του Τετραδίου Γυμνασμάτων και του Γκιουλιού Ημερολογίου Καταστρώματος, αλλά από τη Σουηδική Ακαδημία στεφανώθηκε με έναν από τους πιο λαμπρούς εκπροσώπους της σύγχρονης Έλληνικής Λογοτεχνίας στο πρόσωπο του Γιώργου Σεφέρη, πολίτη της Σμύρνης, πολίτη της Ελλάδας, πολίτη του κόσμου και που του τάχθηκε ως ιδιομορφη μοίρα να κατοικεί ταυτόχρονα τον κόσμο των πεθαμένων και τον κόσμο των ζωντανών. Στο έργο του Σεφέρη, το ποίημα αποτελεί δεσμό ανάμεσα στα δυο αυτά αδυσώπητα χωριστά Βασίλεια: είναι ο ίδιος ο Σεφέρης ο θαλασσινός, είναι ο ίδιος ο Βασιλιάς της Ασίνης, είναι η συνείδηση του σύγχρονου κόσμου, ο άπο παιδεία και ψυχή, ιδιοφυΐα και πνεύμα Εύρωπαίος που, στην παραμονή του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, διακήρυξε απελπισμένος: «Η Εύρώπη, η αυτό που μάθαμε να ονομάζουμε Εύρωπη ψυχομαχάει αν δεν παρέδωκε κιόλας το πνεύμα. Άλλόκοτο πράγμα νάχεις αφιερώσει όλη τη ζωή σου σ' ένα Θεό και να καταλάβεις ότι κανένας πια δεν πιστεύει σ' αυτό το Θεό. Ο Φοίβος είναι πια άστεγος, η Μάντισσα ξμεινε δίχως δάφνη, το «άλλον ύδωρ» έσβυσε». Το ποιητικό έργο του Σεφέρη ξανακτίζει στέγη για το Θεό, φυτεύει μια δάφνη για την Πυθία, δίνει στο «άλλον ύδωρ» μια όρημη πιο ζωηρή, πιο ζωογόνα από ποτέ. Και αυτός είναι ο λόγος που αγαπάμε και θαυμάζουμε τον Γιώργο Σεφέρη.

MARCEL BRION

Μετάφραση ROGER MILLIEX

"Revue des deux Mondes" 15 Décembre 1963.

Ο Marcel BRION, που έγραψε και μυθιστορήματα, είναι κυρίως γνωστός ως βιογράφος, ιστορικός της τέχνης και τεχνοκρίτης. Μεταξύ άλλων δημοσίευσε βιογραφίες των GIOTTO, BUTTIGELLI, MICHEL ANGELO, GOETHE, SCHUMANN — (βραβείο των Πρεσβευτών 1955) MOZART και πολλά δοκίμια ιστορικά και τεχνοκριτικά (Τα χέρια μέσα στα χρώματα, Η άφηρημένη Τέχνη). Το 1953 ο Marcel BRION έλαβε από την Γαλλική Ακαδημία το Μεγάλο Βραβείο Λογοτεχνίας για το σύνολο των έργων του.

Σημ. του μεταφραστή.

HENRY SPIESS

Η ΒΡΟΧΗ

Τα κλαδιά τα κούρασε η βροχή
Φεύγει το φως,
Μασκράινει.
Οι φωνές με φλογίζουν
Της νύχτας της σιωπής
Κι άκούω να λένε:

«Γιατρεύτης άπ' την τρέλλα σου,
Καρδιά αδύναμη,
Υπεροψία γεμάτη και νωθρότη;
Πές μας για τα πετάγματά σου
Σ το άπειρο
Και τα μεγάλα μυστικά της ζωής..!

Τη δύναμή σου μάταια έδωσες
Σ ε όλα τα ανέφικτα.
Αδύναμη καρδιά,
Ποιός σε πίστεψε θεία
Χωρίς τίποτα,
Σ το άθέατο ν' άδράξεις...

Τα κλαδιά τα κούρασε η βροχή
Κ' εύλόγησε τις στέγες στο χωριό...,
Ορμήνεια πάρε
Απ' το τοπίο έτούπο
«Όπου η νυχτιάτικη γαλήνη
Προχωρεί».

Μετ.: ΜΙΜΗΣ Κ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΤΟ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ἐργασία τοῦ Θεόδωρου Παπαδόπουλου τὸ «Ἐθνολογικὸν πρόβλημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Κυπριακὴν αὐτοῦ φάσιν», παρ' ὅλη τὴ συντομία τῆς (ὕποχρεωτικῆν ἐξ τῶν πραγμάτων) δίνει ἕνα καινούργιον πρῶτον γινόμενον διὰ τὴν ἑθνολογίαν. Ὡς τὰ σήμερον ὁ ἕτοιμος ἀλλὰ δικαιολογημένος καὶ σεβαστός καθ' ὅλα πατριωτισμὸς κρατοῦσε τὸ ὅλο ζήτημα μέσα στὸν συναισθηματικὸν κύκλον. Ἡ ἱστορία, ἀρχαιολογία καὶ λαογραφία προσπαθοῦσαν νὰ ἐνισχύσουν τὸν συναισθηματισμὸν αὐτὸ δίνοντάς του ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα. Εἰδικῶς ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὰς ἀνάγκας ἀρχαῖας μὲς βάσει τῶν Μυκηναίων καὶ τὰς διάφορα Ἑλληνικὰ φύλα ἦταν ἕνα ἰσχυρὸν ὄπλον, ἀλλὰ κυρίως ἦταν ζήτημα ἀλήθειας ἐπιστημονικῆς, δηλ. ἁπλῶς ἔρευνα τῆς ἀλήθειας, τ' ὅτι ἀπαιτεῖ ἡ ἐπιστήμη. Πιθανὸν σὲ μερικὰς περιπτώσεις νὰ δίδε στοιχεῖα γὰρ χρησιμοποίησιν εἰς τὴν πολιτικὴν.

Εἶναι ὅμως ἡ πολιτικὴ ζήτημα μόνον ἔρευνας τῆς ἱστορίας μετὰ τὴν περιορισμένην τῆς μορφήν; Ἡ μήπως πολλοὶ ἄλλοι παράγοντες δροῦν καὶ καθορίζουν γραμμὴν πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς πλεύσεως;

Τὸ βιβλίον τοῦ Θ. Παπαδόπουλου ἐξετάζει τὸ ὅλο ζήτημα τῆς Κύπρου καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας. Εἶναι ὁ ἐπιστημονικὸς αὐτὸς κλάδος πολὺ νέος γιὰ τὸν τόπον μας ὥστε τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του νὰ μὴν τύχουν τῆς ἀπαιτούμενης χρησιμοποίησεως. Κι' ὅμως εἰς τὴν ἀγχώρην αὐτὴν στιγμήν τῶν ἐξελίξεων ἐδῶ εἰς τὴν Κύπρον ἔρχεται ὁ κλάδος αὐτὸς νὰ δώσῃ ἕνα κλειδί γιὰ ἐρμηνείαν πολλῶν πραγμάτων καὶ κατευθύνσεων καὶ νὰ ἐπισημάνῃ κινδύνους καὶ νὰ προτείνῃ μέτρα πάνω στὰ ὁποῖα νὰ σκεφτοῦμε γὰρ καθορισμὸν τῆς μελλοντικῆς μας πορείας.

Δυστυχῶς ὡς τὰ σήμερον ὅλοι μας ἐνεργοῦσαμε μετὰ γνώμονα τὸν συναισθηματισμὸν μας, ἴσως γιὰτὶ εἴμαστε μεσογειακὸς λαός, ἴσως γιὰτὶ ἡ ἀποικιοκρατικὴ καταπίεσις (ἔστω καὶ μετὰ τὴν εὐγενικὴν μορφήν τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποικιοκρατισμοῦ) βοηθοῦσε τὰ ὄνειρα καὶ τὶς ἐλπίδας, ποὺ ἀνῆλθον στὸν συναισθηματικὸν κύκλον. Ἡ «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» χωρὶς ὀλίγοντα νὰ ἦταν ἀποδεκαμενὴν ἀπὸ τὸν συναισθηματισμὸν, πᾶσισε νὰ μπάσῃ εἰς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Σὲ μέγαλον βαθμὸν τὰ κατάφερε. Πολὺν βοήθησαν ἐσ' αὐτὸ οἱ ξένες ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς καὶ μερικῆς ἐργασίας δικῶν μας ἀρχαιολόγων.

Οἱ «Κυπριακῆς Σπουδῆς» μετὰ τὴν νέα αὐτὴ

ἐργασία τοῦ Θ. Παπαδόπουλου γιὰ τὸ ἔθνολογικὸ πρόβλημα τῆς Κύπρου βοηθοῦν τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τῶν πορισμάτων τῆς Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας εἰς τὴν ὅλην μας προσπάθειαν γιὰ ἕνα πανελλήνιον μέλλον. (Νομίζω πῶς θὰ πρέπει ἡ Ἐταιρεία νὰ εὐρύνῃ τὸν κύκλον ἐρευνῶν τῆς καὶ σὲ ἄλλους τομείς π.χ. στὰ οἰκονομολογικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα κλπ.).

Ἰδιαίτερη προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῇ στὸ ἀτράντακτον πορίσμα πῶς ὁ κυπριακὸς ἑλληνισμὸς πρέπει νὰ ταυτίσῃ κάθε του ἐνέργειαν πολιτικῆς φύσεως γιὰ λύσιν τῶν προβλημάτων του μετὰ τὴν γραμμὴν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι αὐτὸ ποὺ τὸ περιοδικὸν μας ἀπὸ διαίσθησιν περισσότερον παρὰ ἀπὸ παραδοχὴν πορισμάτων τῆς Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας πιστεύει καὶ ὑποστήριξε μετὰ τὸν ὄρον τοῦ «νεοελληνισμοῦ», ὅτι δηλ. εἴμαστε νεοέλληνες καὶ πρέπει τὸ καθεστὶ μας νάχη τὴν γραμμὴν ποὺ χαραρίζεται στὸ Ἑλλαδικὸ Κέντρο. Σὲ τοῦτο ἐξυπακούεται πῶς καὶ τὸ Ἑλλαδικὸ Κέντρο ἐφορεῖται ἀπὸ τὶς ἴδιες ἀπόψεις, ὅπως τὸ πιστεύομε, ἀνεξαρτήτως κάποιων δεσμευτικῶν γι' αὐτὸ καὶ γιὰ μᾶς συνθηκῶν. Ἀλλὰ ὡς ἰδιαίτερον, ἀνεξάρτητον κράτος μετὰ ξεχωριστὴν πολιτικὴν κατεύθυνσιν καὶ ὑποχρεωτικῶς κάπως διάφορα συμφέροντα ἀπὸ τὸ Ἑλλαδικὸ Κέντρο, ἡ Κύπρος ἢ ὁ Κυπριακὸς Ἑλληνισμὸς μπορεῖ νὰ ἐπιβίωσῃ; Ἐρώτημα βασιανιστικόν.

ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

Ὁ θάνατος ἐνὸς λογοτέχνη, ἰδίως στὰ μικρὰ μέρη μετὰ τὴν λιγοστὴν πνευματικὴν κίνησιν, ἀποτελεῖ πάντοτε ἕνα πολὺν θλιβερὸν γεγονός: στερεῖ τὸν τόπον ἀπὸ μιᾶς παρουσίας, (εἴτε ἔργου εἴτε προσώπου). Ἴσως τὸ πολὺ κοινόν, τὸ ἀληθοφάνητον, εἴτε ἐκεῖνον ποὺ τὸ σκλάβωσε ἡ τεχνικὴ καὶ ἀποληθισμένη τὸ «γνήσιον πνεῦμα» γι' αὐτὸ δὲν ἐκπιάτῃ τις πολιτιστικῆς τάσεις, ἴσως λέω νὰ μὴ νοιώσῃ τὴν ἀπώλειαν. Εἶναι ὅμως οἱ ἄλλοι, ἔστω καὶ λίγοι, ποὺ δὲν ἀπαρνηθῆσαν τὸν πνευματικὸν τους ἑαυτὸν, ποὺ ζητῶνε ἀπὸ τὴν ζωὴν κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸν «ἐπιούσιον ἄρτον» τῆς καθημερινότητος: αὐτοὶ νοιώθουσι τὴν πνευματικὴν ἀπώλειαν.

Ὁ Δημ. Δημητριάδης καὶ μετὰ τὸ λίγον τοῦ ποσοτικῆς λογοτεχνικῆς ἔργου ἔδωσε ἕνα ἄριστον παρὸν στὰ κυπριακὰ γράμματα. Ἡ ποιήσῃ του μετὰ τὸ συμβολικὸν κλίμα μετὰ σαφεῖς τάσεις τῆς ἀποδοτικῆς — τὸ στεγνοπαίδι τοῦ συμβολισμοῦ — ἀπέτελεσε μιᾶν ξεχωριστὴν νόταν καὶ ἔφερε ἕνα καινούργιον ὄργανον (Βήματα εἰς τὴν γλῶσσαν 1925, Ἐμεῖς καὶ οἱ ἄλλοι, 1942). Σημαντικὴ συμβολὴ εἰς τὴν ντόπια μας θεατρικὴ παραγωγὴ ὑπέγραψεν τὰ δύο θεατρικὰ του ἔργα — τὸ ἕνα μάλιστα βραβευμένον στὸ «Καλοκαιρινὸν Δια-

γωνισμό» τὸ 1950 (Ψυχὲς στὸν Πόλεμο, 1944, ὁ Ἀπόγονος, 1951).

Μπορεῖ ὁ δημοσιογραφικὸς κόσμος τοῦ νησιοῦ μας νὰ πενήθῃ τὸ Δημητρὸ Δημητριάδη, διευθυντὴ τῆς ἐφημερίδος «Χρόνος» (Δεμεσός), ἀλλὰ ἰσότητα ὑπολογίζομεν ἔργο καὶ ἀγαμένει τὸν μελετητὴ, ποὺ θὰ δῆ ἕνα τελειωμένο πιά ἔργο (ὁ θάνατος σφραγίζει κάθε ἔργο) καὶ θὰ τὸ τοποθετήσῃ.

Η ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΡΙΚ

Χωρὶς ν' ἀδικῶ τὸ τμήμα ἤχου τοῦ ΡΙΚ, ἐπισημαίνω τὸ πόσο ἐξυτηρητικὸ στὶς δύσκολες κι' ἀγωνιώδεις ὥρες τοῦ Δεκεμβρίου καὶ Γενάρου στάθηκε τὸ τμήμα τηλεοράσεως. Ἡ φυσικὴ νευρικότητα διασκεδάζοταν μὲ τὸ θέαμα. Εἶναι γνωστὸ πόσο ἀπομακρύνουν τὴν προσοχὴ μας οἱ ἀλλεπάλληλες καὶ γρήγορες εἰκόνες τοῦ κινηματογράφου (εἶτε στὴν ὀθόνη εἶτε στὸ ταμπλό τῆς τηλεοπτικῆς συσκευῆς). Κι' αὐτὸ ἀπὸ τῆ μὰ μᾶς κατευνάει κατὰ τι κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μᾶς κουράζει, καταστάσεις μὲ τὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ καταπολεμηθῇ προσωρινά, ἔστω, ἡ ἀγωνία.

Μὲ τὴ λίγη χαλάρωση τῆς ἐντάσεως ἡ τηλεοπτικὴ ὑπηρεσία τοῦ ΡΙΚ ἐπανῆλθε καὶ στὰ «ζωντανὰ προγράμματα», αὐτὰ ποὺ δίνουν πραγματικὴ ζωὴ στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς διασκέδασης. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ «ζωντανία» ποὺ λογαριάζεται. Εἶναι κι' ὁ χαρακτήρας, ὁ ἐπιτόπιος πιά, ποὺ προσφέρουν αὐτά. Ὁ κόσμος δέχεται σὺν πλὴν κοντινὸν στὴν ἰδιοσυγγρασία του τ' ὄτι δημιουργεῖται (στὸν ὀλιονόηστε βαθμὸ δημιουργίας) ἀπὸ τὶς ντόπιες δυνάμεις.

Ἀπὸ τὰ διάφορα «ζωντανὰ προγράμματα» τὸ θέατρο κρατᾷ πρωτεύουσα θέση. Ἐξἄλλου στὸ θέατρο συνυπάρχουν ἡ τέχνη μὲ τὴν «παιδεία». Ἀκόμα σ' αὐτὸ συνεργάζονται ὁ συγγραφέας, ὁ σκηνοθέτης κι' οἱ ντόπιοι ἡθοποιοί. Τὸ συγκέρασμα πολλῶν τεχνῶν καὶ τεχνικῆς (λόγου, μουσικῆς, ὑποκριτικῆς, σκηνοθεσίας, σκηνογραφίας) καθιστοῦν τὸ θέατρο κορωνίδα τῆς τέχνης καὶ τὸ τοποθετοῦν ψηλά στὴ συνείδηση τοῦ κάθε θεατῆ. Κι' ὅταν σ' αὐτὸ προστεθῇ κι' ἡ γρήγορη ἐναλλαγὴ εἰκόνων, ποὺ ἀπατᾷ ἡ κινηματογραφικὴ τέχνη, τότε τὸ θέατρο στὴ τηλεόραση ἀποκτᾷ κι' ἕνα ἄλλο στοιχεῖο «τῆ γοητεία τῆς ψευδαισθήσεως».

Τῆ φετινῆ χρονᾷ τὸ τμήμα τηλεοράσεως τοῦ ΡΙΚ κοιτάζει μὲ τὶς δικῆς του δυνάμεις (κι' ὄχι μὲ τὰ δάνεια μόνο τῶν θεατρικῶν συγκροτημάτων) νὰ μᾶς δώσῃ θέατρο. Τ' ὅτι πῆγε ἔργα ἑλλαδικά, κυπριακά καὶ ξένα ἀπὸ διάφορες τάσεις πολεῖ νὰ θεωρηθῇ ὑπὲρ του, γιατί κοντὰ στὸ θέαμα—ἀκρόσμα δείχνει πὼς ἐνδιαφέρεται καὶ γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ κοινοῦ στὸν εὐρὸ κύκλο τῆς θεατρικῆς κινήσεως.

Κ. ΧΡΥΣΑΙΝΘΗΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

28η Ἐπέτειος ἀπὸ τὸν θάνατόν του (18 Μαρτίου 1964)

Μνήμων καὶ οὐχὶ ἐπιλήσιμον τῶν πρὸς τὸ ἔθνος μνημειωδῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἐθνάρχου τοῦ 1909, ἐπιθυμῶ νὰ γράψω ὀλίγες λέξεις ἐπὶ τῇ 28ῃ ἐπετείῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐθνεγέρτου τοῦ Θερίσου Ἐλ. Βενιζέλου (18.3.1936—18.3.1964). Μὲ βαθυτάτην συγκίνησιν οἱ Πανελλήνιοι στρέφομεν τὰ βλέμματά μας πρὸς τὸ Ἀκρωτήρι τῶν Χανίων, τὸ ὁποῖον δεσπόζει τῆς Κρητικῆς πρωτεύουσας, διὰ νὰ ἀναμνησθῶμεν τῆς φαιεντότερας ἐκείνης φυσιογνωμίας, τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, διὰ νὰ τὴν ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν μνήμην μας, νὰ τὴν ἀπεινώσωμεν μὲ ψυχικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν, νὰ ἀποτίσωμεν πρέποντα φόρον τιμῆς καὶ αἰωνίας τοῦ ἔθνους ἐγνώμοισίνης πρὸς τὸν πρὸ 28 ἔτων μεγάλου ἐκλιπτότα δημιουργοῦ τοῦ νεοελληνικοῦ μεγαλείου. Διότι ἔρχοντα στιγμαὶ ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀνατολοῦν τὸ παρελθόν, ἵνα διὰ τῶν ἀναμνησιῶν τῶν ἀντλήσουν θάρρος, δύναμιν καὶ πίστιν πρὸς τὸ ἀβέβαιον αὔριον καὶ αἰ ἀνάμνησεις τῶν ἀσφαλῶς δὲν τοῦς ἀπατοῦν. Ἀλλοὶ μόνον δὲ ἐάν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐστρέφετο πρὸς τὸ παρελθόν, διότι μὲ τὸν ἐπικρατοῦντα ὕλισμόν τῆς ἐποχῆς μας δὲν θὰ εἶχεν ὄψιθ ἰδεώδη εἰς τὴν ζωὴν του, προσπαθῶν μόνον ν' ἀναμορφώσῃ τὴν ὕλην, ἀντὶ διὰ τοῦ πνεύματός του ν' ἀναμορφώσῃ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἑαυτόν του, καθιστάμενον ἱκανὸν νὰ κυριαρχήσῃ τῆς ὕλης.

Προτοῦ προχωρήσω ἐπιθυμῶ νὰ χαρακτηρίσω τὸν ὀξυδερκὴ πολιτικὸν Ἄνδρα, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔθνικόν ἔργον τῆς δημιουργίας τῆς Ἑλλάδος τῶν 2 ἡμερῶν καὶ 5 θαλασσῶν τινὲς ἔβητον εἰς τὸ περιθώριον. Ἀγνωοῦντες δὲ τὸν Ἄνδρα φέρονται καὶ μικροὶ καὶ μαροὶ καὶ ἀγνώμονες καὶ προσωπικῶς ὡς Ἕλληνας, ἐρχόμενοι δὲ ὅτι ἀρνῶνται μίαν πραγματικότητος κείνται εἰς τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας ὄνειδος. Ἡ ὅλη του πολιτεία ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἦτο ἐκείνος ὁ ὁποῖος ἐπραγματοποίησε τὰ δνείρα τῆς φυλῆς, ἐδημιούργησε τὴν Μετζίονα Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀπ' ἐνός. Ἀπ' ἐτέρου δὲ εἶναι ἐκείνος, ὁ ὁποῖος διδάσκει διὰ τοῦ νευράδου καὶ περιεκτικοῦ τοῦ ὕψους τὰς Ἑλληνικὰς γενεάς, τὸ πὼς θὰ πρέπῃ ὁ ἡγήτης νὰ συνδυάζῃ τὴν μεγαλοπράξιμον πολιτικὴν μὲ τὴν πραγματώσιν τῆς, πὼς δηλαδὴ ἐνωματώμενα τὴ ἔμπνευσιν μὲ τὸν ρεαλισμόν, τὸ δνείρον μὲ τὴν πραγματικότητα. Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἀκτινοβολεῖ τὴν μεγαλίαν τοῦ Κοινοβουλευτικοῦ λόγου.

Ὡς Κρῆς, φιλελεύθερος ἐκ πεποιθήσεως, ὡς νέος ἀνατέλλων πολιτικὸς ἀστήρ, διεκρίνετο διὰ τὴν εὐγλωττίαν, τὴν εὐφράδειαν καὶ τὴν ρητορικὴν του δευνότητα, πράγματα, ὅτινα ἐνεθῶμιζον Δημοσοβήνην ρητορευόντα. Ἡ γλυκύτης τοῦ ἔλκυστικοῦ διὰ τὸ σαγηνευτικὸ χαμόγελο προσώπου του, τὸ μελίχιον ὕφος, ἡ γενεάς του, ὁ ἀρμιάνειος μῶστακας καὶ τὸ ὑπερήφανο Κρητικὸν φέσι προσέδιδον μίαν ἐπιβλητικότητα καὶ μίαν στανίαν μεγαλοπρέπειαν εἰς τὴν ὅλην μορφήν τοῦ Ἄνδρος. Ἡ δὲ ἀκαταμάχητος μαγεία, δι' ἧς ἡ προσωπικὴ του γοητεία ἐσαγίηνε τὸν λαὸν μὲ τὴν ὕψιν ἐνός σκεπτικιστοῦ καὶ τὸ ἐκφραστικὸν βλέμμα τοῦ μεγαλοπράξιμου πολιτικοῦ, τοῦ φανταστικοῦ καὶ ἰσχυροῦ ἡγέτου, ἀπετέλει τὴν κορωνίδα τῶν ἐξαρετικῶν του προσόντων διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πολυτιμῶν του ἰδεῶν, ἰδεῶν

αίτινες μετέπειτα απέτελεσαν το σωσίβιον της Ἑλλάδος. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος δὲν ἤρχεται ὡς νέος κοιμιστάρχης, ὡς ἰδρυτικὸς νέος κόμματος, ἤρχεται ὡς σημασιφόρος νέων πολιτικῶν ἰδεῶν, ἐν ἡρωϊκῇ δὲ παραζάλῃ ἐκράυαζε: «κάτω τὰ κόμματα!». Ἡ ἰθύνουσα αὐτὸν κεντρικὴ ἀρχὴ ἦτο οἱ πολιτικὸς ἀνὴρ ὀφείλει νὰ ἔχη γνώμονα πάσης αὐτοῦ πράξεως τὸ κοινὸν συμφέρον, εἰς ὃ ἀνευ τινὸς ἐνδοα. σμοῦ νὰ ὑπαγάγῃ τὸ συμφέρον τοῦ κόμματος, νὰ ἔχη δὲ τὴν ἐξουσίαν οὐχὶ ὡς σκοπὸν, ἀλλὰ ὡς μέσον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐπιθυποκόμενων σκοπῶν.

Πείσμων καὶ εἰς τὰς πλέον κρισίμων στιγμὰς ἀκαμπτος, διετήρει τὴν αὐτοκυριαρχίαν του, ἐπέβαλλε τὰς πολυτίμους ἰδέας του, ἐγκατέστησε πραγματικὴν ἰδεώδη πολιτείαν, ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Περικλέους ἐπανέκτα σάρκα καὶ ὀστά. Ἡ ὅλη του σταδιοδρομία διετράνωσεν εἰς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦτο ὁ ἀκατασπότητος Ἑλληνας, ὁ ὁποῖος εἰς ὀλίγας ἐβδομάδας ἠγλάκεζεν τὸν Χάρτην τῆς Βαλκανικῆς. Μὲ τὸ πολιτικὸν του δαιμόνιον, μὲ τὰ ἡνία ἀνά χεῖρας, μὲ τὴν μετατροπὴν τοῦ κατεστραμμένου ἔθρους εἰς εὐτολίμον ἔθρονον μὲ ἀποφασιστικὴν ἠγίαν, ἡ Ἑλλάς μετέβαλεν ὅμιν, εὗρε τὴν ὁδὸν τῶν μεγάλων ὀνειρών της, δικαίως δὲ καὶ ἐπαξίως ἀνεδείχθη ὁ πολιτικὸς τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν, ὁ Μεσσίας Ἰησοῦς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Διὰ τῶν λόγων καὶ ἐνεργειῶν του ἐστερέωσε τὴν Βασιλευομένην Δημοκρατίαν, διότι ἀνευ αὐτῆς ἡ Ἑλλάς δὲν δύναται νὰ ζήσῃ, ἀποτελεῖ δὲ δι' αὐτὴν θεσμὸν ἐν τῇ ὕψιστῃ ἐκδηλώσει του, ἡ ὁποία κατὰ μᾶλλον ἢ ἦπτον ἀπετελεῖ Δημοκρατίαν Βασιλευομένην. Ἀποδείχθη ἄξιος τῶν ἔθνικων ἐλπίδων χωρὶς εὐνοίας, χωρὶς ἐπαίτειαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μικροπρεπεῖς ἀντιπάλους του, οἱ ὅποιοι ἤλθον καιροὶ, καθ' ὅσους ὡς μόνον περιουσίαν των εἶχον τὴν βασιλικὴν εὐνοίαν καὶ ὕψισθεν αὐτῆς κρυπτομένην ἐν τῇ ὄλῃ ἐκτάσει της, τὴν γερμανόφιλον παράταξιν. Εἰς στιγμὰς δὲ καθ' ἃς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ καταλίπῃ τὴν ἐξουσίαν λόγω τῆς ἐναντίου του ἐκφρασεῖστος διὰ τῶν ἐκλογῶν λαϊκῆς ἐτυμιορίας, ἠτις τὸσάκις τὸν ἐπίκρανε, ἔλεγε: «Ἀντιπαραβάλετε τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1909 μὲ τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1912—1913, τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1919, τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1920, Ἑλλάδα μεγαλυθυεῖσα οὐ μόνον πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ ἔδαφικῶς. Ἡ Ἑλλάς τῆς Μελοῦνας ἐγένετο ἡ Ἑλλάς τῆς Πόλης, προσέξατε δὲ τὴν Ἑλλάδα ἢν παραδίδοι τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, μήπως παραδώσῃτε Ἑλλάδα ἐλάσσονα». Ὅντως οἱ λόγοι οὗ τοῦ ὑπῆρξαν οἱ πραγματικοὶ λόγοι σφαιρωτάτου Ἀνδρός. Διότι δὲν παρήλθοι διετία ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ τοῦ παρεδόντος Ἑλλάδα ταπεινωμένη ἔθνικῶς καὶ κατὰ πολὺ μικροτέρα ἔδαφικῶς. Ὅντως ἡ ὅλη του πολιτεία ἐλάμπρυνε τὴν Ἑλλάδα. Ὡς ἄνθρωπος ὅμως δὲν ἦτο ἀλάθητος. Διεπράξε ἴσως πολλὰ σφάλματα, ὡς ἦτο τὸ τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920, ὅτε προσκήρυξεν ἐκλογὰς, πράγμα τὸ ὁποῖον τοῦ ἔδωσε τὴν χαριστικὴν βολὴν καὶ λαθὴν δι' ἀσυστόλους κατηγορίας τῶν ἐχθρῶν του.

Ἐν μέσω τῆς λαίλακος τοῦ ἀ' παγκοσμίου πολέμου ἀγνοῶν αἰσθηματισμὸς καὶ σκληρὸς ἦτας ἐπέθελε τὴν θέλπιν του, τὴν γνώμην του, ἦλθε δὲ στυγμῆ, καθ' ἣν ἐκρίνετο καὶ ἔξω τῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος ὡς ἡ μεγαλυτέρα τοῦ πολέμου προσωπικότης, ἀποδειχθεῖσα ἡ φαινοτέρα καὶ ἰσχυρότερα ἑλληνικὴ πολιτικὴ φυσιογνωμία τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὁ Σωτὴρ τῶν Πανελλήνων, κατ' ἄλλους ὅμως, ἀπετελεῖ τὴν ὁδὸν καὶ ἐν διαρκῆς φάσμα δυστυχίας. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου τοῦ

ἱστορικοῦ κόμματος, τοῦ ἐνδόξου κόμματος τῶν φιλελευθέρων, τὸ ὁποῖον ἐκείνος ἔδρυσεν ὡς σημασιφόρος τῆς ἀρετῆς, ἐξεπήδησαν, ἐπιμυροῦνθησαν, ἀν μὴ πάντες οἱ σημερινοὶ πολιτικοὶ ἡγήται τῶν κομμάτων τῆς Ἑλλάδος, τοὐλάχιστον τὰ σπουδαιότερα στελέχη τούτων, γαλοῦρηθῆναι μὲ τὰ ἰδεώδη τοῦ κόμματος ἐκείνου, δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὑπερήφανοι καὶ εὐγνώμονες.

Αὐτὸς ὅμως ὁ ἔθνικος σκαπανεὺς κατηγορήθη ὡς «τύραννος καὶ προδότης», διότι οἱ κατηγοροὶ του δὲν ἠδύναντο νὰ ἀφήσουν τὸ ἀνεξήγητον πάθος των ἐναντίον τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ θαύματος, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα δὲν ἠδύναντο νὰ ἀκούουν ἢ νὰ ἀνέχωνται νὰ μεσουρανή ὑμνοῦμενον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος. Εἶχον ἕνα μῖσος ἐναντίον του, ἕνα ἀπροσμέτρητον πάθος, αἰτία τοῦ ὁποῖου ὁ Ἐθνάρχης ἐκείνος, ἐνῶ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1909 ἐπρόκειτο νὰ φέρῃ τὴν αἰώνιον Ἑλλάδα εἰς τὰ πρόθυρα τῶν ὀνειρών καὶ τῶν πόθων της, τὸ ἀνέκοψε δυστυχῶς ἢ ἀτυχῶς διάφορος τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἡγέτου Βασιλικῆς πολιτικῆς μὲ τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματά της, αἰτία τῆς ὁποίας ἦτο ὁ διχασμὸς. Εἶναι δὲ ὁ διχασμὸς ἡ σοβοῦσα ἀσθένεια τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ μικρόβιον, δι' ὃ ἀπεδύθη εἰς μίαν ἀτέρμονα περιπέτειαν, αἰτία τῆς ὁποίας ἦτο ἡ ἀπάθεια τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων, ὄνειρον καὶ βλαβὴς πόθος τοῦ ἀναμορφωτοῦ τοῦ ἔθνους Ἑλ. Βενιζέλου.

Δὲν ἤθελον τὸν Μέγαν Ἠγέτην, διότι ἦτο ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀνύμωσεν ἀπὸ τὸ βῆθος τῆς ἀσημότητος καὶ τοὺς ἐξέπλυνε ἀπὸ τὴν ἀπύκτον κηλίδαν τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἀδιοφορίας διὰ τὸ ἔθνος, μὰς ἔδωσε τὸ φῶς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἡμεῖς ἐποδοπατήσαμεν τὸν ἐνσαρκώσαντα τὰ ὄνειρα τῆς φυλῆς, ἐφάνημεν ἀνάξειοι συνεχίσαι τὴν παραδόσεσιν τῆς ἐνδόξου φυλῆς διὰ τῆς ἀχαρίστου ἀγνωμοσύνης μας ὀδηγήσαστες τὸν πλεονεκτήσαντα πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν δρόμον τοῦ Γολγοθᾶ οὕτως, ὥστε νὰ ἀχρῖασωσιν αἱ λαμπροφωγεῖς ἀκτίες δι' ἕνα καλύτερον αὐριον διὰ τὴν τύχην τοῦ ἔθνους. Ἡ μῆνις των ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου τῶν τὸν θεωροῦν ὡς τὴν τρομακτικὴν ἔχιδαν τοῦ Πανελληνίου, δι' ὃ καὶ καταδιώχθη ὡς οἰκτρὰ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν χῶρον ἀμαρτία. Δὲν ἐπέτρεψε — διὰ τὰ μὴ ἰγῶσι προφανῶς ὁ Βασιλόφρονες — εἰς τὸν λαοπροβόλητον ἡγέτην τῆς Μεζζονος Ἑλλάδος νὰ κτίσῃ τὴν τελευταίαν του κατοικίαν εἰς τὸ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἀναπαύεται εἰς τὸν ἀπέρητον τάφον τοῦ Ἀκρωτηρίου ὁ δημιουργὸς τῆς ἑθνικῆς ἀναγεννήσεως.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἦτο ὁ Μεγαλοῦργος Κυβερνήτης, ὁ ἀξιολογὸς ἐργάτης τῆς Μ. Ἑλλάδος, ὁ Ἀρχηγὸς τῶν Ἐυπολύτων ὡς τὸν ἀνόμενον οἱ ἀντίπαλοι του, τῆς εὐτυχούσης ἐπὶ τῶν ἐνδόξων ἡμερῶν τοῦ Ἑλλάδος. Δι' ὃ καὶ ἡ τιμὴ ἄξιον τέκνον τῆς πατρίδος ἀποτελεῖ ἐπιλήρωσιν χρῆστος πρὸς τὴν ἱερὰν μνήμην Ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἱεροσυλὸν σκέψαις καὶ ἀμαρτωλοὶ πειρασμοὶ ἠθέλησαν νὰ ἀμαυρώσουν καὶ νὰ ἐξευτελίουν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τὴν ἔμπνευσσιν, δημιουργὸν καὶ μεγαλοῦργον ποιῶν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου τὰ κάτω τοῖς ἀνω συνεσπράξαν καὶ τὰ ἀνω τοῖς κάτω συνωμίλουν. Ὡς ἄνθρωπος εἰς τὰς πολιτικὰς του ἐπιθέσεις, ταχῶς εἰς τὰς ἐνεργείας του, σκληρὸς εἰς τοὺς ποτιζόμενους μὲ ὄξος καὶ πικρίαν τὸν δημόσιον βίον — εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εἶχε πλέον θέσιν ὁ παλααιοκομματισμὸς —, χωρὶς εἰς τὸν δημόσιον δὲ βίον του ὑφίσταται ἡ νεωτέρα Ἑλλάς.

Τὸ δράμα τῆς ἑθνικῆς — μεγάλης τραγωδίας ἐπέλειωσε. Ἐκεῖνος ἐξῆσε, ἐδημιούργησε, ἐμισή-

θη και μισείται όσον ούδεις των Έλλήνων πολιτικών, απέθανε με την αβεβαιότητα δια την τύχην του Έθνους, οι μισούντες δὲ αὐτὸν δὲν εἶχον τὸ παράστημα τοῦ ἔθνικου ἐκείνου ἡγέτου, τοῦ ὁποῦ το «κατηγορῶν» διὰ πολιτικῆς ἀδελφίας καὶ ἔθνικῆς ἀποστασίας ἦτο βαρὺ καὶ ἀμείλικτον. Ὁ κολοσσὸς ὅμως αὐτός, ἡ δρῦς τοῦ Έθνους, ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ἐνσαρκωτὴς τῶν ἔθνικῶν ἐλπίδων εὐρίσκειται εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Ἄδου, ἀφῶν ἐν τῷ ἀφῶνι μεγαλιεῖω του τὸ μέγα τέκνον τῆς Κρήτης. Ὁ δημιουργὸς τῆς Ἑλλάδος τῶν 2 ἡπείρων καὶ 5 θαλασσῶν, τὸ ἐξοχώτερον τέκνον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς κοιμάται τὸν ὕπνον τῶν αἰώνων. Εἰς τὸ ἀκουσμα τῆς θανάτου συγκινούνται καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἐχθροὶ του, οἱ ὁποῖοι συνώδευσαν τὸν νεκρὸν πλέον τῆς Ἑλλάδος ἡγέτην ἐν σωπῇ, οἱ δὲ φίλοι καὶ ὁπαδοὶ του ἐν καταφανεῖ συγκινήσει. Ἐν εἶναι τὸ ἀδιέμηστον γεγονός: μετὸ ὄνομα Βενιζέλος ποὺ ἐδημιουργήθησαν αἱ δύο Ἑλλάδες. Ἄς τὸ μάθουν ἐχθροὶ καὶ φίλοι ὅτι ὅσον καὶ ἂν θέλουν νὰ τὸν σήσουν, αὐτὸς θὰ λάμπη ὡς πολυκὸς ἀστὴρ εἰς αἰῶνας αἰώνων.

Ἐν τούτοις ἡ ἀνθρωπίνη μικρότης ἐπέδειξε καὶ ἐν προκειμένῳ τὴν μικρότητά της. Ἀνθρώπινα πολιτικὰ καθάρματα ἐματῶσαν τὴν διέλευσιν τοῦ νεκροῦ ἐξ Ἀθηνῶν μίπτως καὶ ἀσχημονήσων εἰς βάρος τοῦ νεκροῦ πλέον ἡγέτου, τοῦ ἔθνικου μας προφήτου. Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὸν ἀπέρητον τάφου τοῦ Ἀκρατορίου τῶν Χαλινῶν, ὅπου ἀναπαύεται ἡ θλιμμένη ψυχὴ τοῦ Μεγαλοφυροῦ Κυβερνήτου πλῆστον τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἐλευθερίας, ἀνερίζων τὸ ἑλληνικὸν πέλαγος τῆς Κρήτης, ἀπὸ ὅπου ἐξεκίνησε, δια νὰ δημιουργήσῃ ὅτι ἐδημιούργησεν ἐν μέσῳ πανταίων δυσχεριῶν καὶ ἐμποδίων ἐνδοθεν καὶ ἐξωθεν παρερχομένων, εὐρέθησαν Ἑλληνες, οἱ ὁποῖοι οὕτε τὸν νεκρὸν ἠλάσθησαν, ἀλλ' ἠσέθησαν ἀνεπανορθῶτως ἐπὶ τοῦ τάφου του, ἡ δὲ πράξις τῶν ἀποτελεῖ στίγμα ἀνεξίτηλον καὶ δια τῶν σημερινῶν ἐχθρῶν τοῦ μεγάλου ἐκλιπόντος ἡγέτου.

Ἄλλ' ὅμως καὶ πρὸ τῆς μικροπρεπείας αὐτῆς καὶ ζῶντα ἔτσι ἠθέλησαν νὰ τὸν σκυλεύουν. Προτοῦ δὲ ἀκόμη τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἀνδρὸς διαλυθῆ εἰς τὰ ἐξ ἂν συνετέθη, ἐπέδωξαν οἱ ἀντίπαλοί του νὰ διαλυθῆ τὸ ἔθνικόν του ἔργον εἰς τὰ ἐξ ἂν συν. ἐτέθη. Ἐδῶ ἐγείρομεν ἐν πανύψηλον «ΟΧΙ». Ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ ἔργον ἐκεῖνο τοὺς ἀπαυτῶμεν: «ΟΧΙ». Βεβαίως τὸ ἐπέτυχον εἰς ἕναν ὀρισμένον βαθμὸν μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ πρωτεργάτου τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἄλλ' ὅμως αἱ ἐν εἶδει Πανελληνίου φόρου εὐγνώμοσύνης πολυήμεροι λιτανεῖαι, ἐκδηλώσεις ἀνά πᾶσαν τὴν Χώραν πένθους πανεθνικοῦ, δὲν ἐσυμβόλιον, εἰμὴ ὅτι ἐπεζητοῦν ἕνα οὕτως εἰπεῖν ἐξιλιασμὸν πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀνδρὸς, διὰ τὸ δὲν τὸν ἠλάσθησαν οὕτε ὅταν τὸν εἶδον ἀκίνητον μὴ δυνάμενον νὰ κινήσῃ τὸν σιδηροὺν βροχίονα, ἵνα μετὰ τὸν γρονθὸν τῆς θελήσεώς του τοὺς ἐπέληθῃ. Ὁ δὲ πολιτισμὸς — μία λέξις ἀγνωστος εἰς τοὺς ἐμπαιθεῖς ἀναπάλους του — διδάσκει ὅτι πᾶς νεκρὸς ὑπόκειται εἰς σεβασμὸν φίλων καὶ ἐχθρῶν.

Ὅτε ὁ Μεγαλοφυρὸς Κυβερνήτης — εἰς τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔθνικόν προσκλητήριον κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι Ἑλληνες ἐπίστευον — ἠγωνίζετο ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐν ἔτει 1916 δια τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Πεῖθον τοῦ Ἄρεως τοῦ ὕψωσαν ὄγκον λίθων ἀναθέματος. Εἰς τὸ μίσημα ἐκεῖνο τοῦ Κράτους τῶν Ἀθηνῶν, ὠπῆρε μία ἀτυχὴς παρὰ κρούσις, ἡ συμμετοχὴ τῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας μετὰ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Θεοκλήτην, ὅστις ἱεράρχης ἂν καταληφθεῖς ὑπὸ πάθος, ἀφώρισε τὸν Ἑλ. Βενιζέλον. Ἐκκλησία καὶ

Βασιλόφρονα κόμματα εὐθυγραμμίσθησαν. Πᾶς τις ἠδύνατο νὰ θεωρῆ ἐχθρὸν καὶ τῶσανον τὸν Βενιζέλον. Ὅχι ὅμως καὶ ἡ ἐπίσημος ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἔργον ἦτο ἡ συμφιλίωσις καὶ ὄχι νὰ θέτῃ ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἐκκλησία καὶ Βασιλόφρονες ἔγινον μία ἀμορφος μάζα μὴ δυναμένη νὰ συγκρατήσῃ τὰ πάθη καὶ τὰ μίση της. Εἰς τὸ κάτω — κάτω ὁ Βενιζέλος εἶχε τὸ δικὸ του ἀπιστεύω — καὶ οὕτω κατὰ τὸν ἰδικόν του τρόπον ἐθεώρει τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία παρεσύρη εἰς τὴν δίνην τοῦ διχασμοῦ, ὅπου ἐκυρίαρχον δύο Ἑλλάδες, ἡ Ἑλλάς τοῦ Βενιζέλου καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ ἡ ἐπίσημος ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ ταχθῆ ὑπεράνω κομμάτων, ὡς ὠφελεῖ, ἐκομισάσθη καὶ τὸ κύρος τῆς Ὀρθοδόξιας κατερρακώθη. Τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920 τὸ ἀνθρώπινον πάθος δὲν τὸ ἐπέτρεψε νὰ ἐγῆ οὕτε βουλευτῆς. Ἄλλ' αὐτὸς παρέδιδε εἰς τοὺς ἀντιπάλους του Ἑλλάδα μεγαλυνοθεῖσαν εἰς τὸ διπλάστον ἐδαφικῶς, πολιτικῶς καὶ διενθῶς. Αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1920 ἠθέλησαν οἱ Ἑλληνες νὰ καταστρέψουν τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920. Ἡ το σφάλμα του ἡ διενέργεια τῶν ἐκλογῶν. Δυστυχῶς ἡ ἐμπάθεια ἐπεκράτησε καὶ ἐνῶ ἐπέστρεψε θριαμβευτῆς μετὰ μίαν συνθήκην ἀνά χεῖρας, τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν, τὴν ὁποῖαν ὠραματιζόντο οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι — ποιηταί, ἐσκέφησαν τότε οἱ Ἑλληνες νὰ ἐξοντώσων τὸν ἐνσαρκωσάντα τὸ ὄνειρον τῆς φυλῆς, τὸν ἐξαγαγόντα τὸν λαὸν ἀπὸ τὸ θάρανον τῆς δημοκρατίας τῶν ἐκμεταλλευστῶν του καὶ τὸν ὀδηγήσαντα τὸ ἔθνος εἰς τὴν Γῆν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαγγελίας. Συνελάβαμεν τὴν ἰδέαν νὰ ἀφανίσωμεν τὸν μοναδικὸν Βενιζέλον ποὺ εἶχαμεν, ὁ ὁποῖος θὰ ἐδημιούργει Ἑλλάδα Μεγάλην καὶ κραταίαν, τὸν ὑπεράγειον ἡγέτην, ὅστις θὰ ἐπραγματοποιεῖ τὸ χαμένο ὄνειρον τῆς ὄλιγοτε βοεασμένης πολιτείας τοῦ Βυζαντίου.

Μὲ ἀπερίγραπτον πικρίαν ἡ δεσπόζουσα κατὰ τὰ ἔτη 1910—1920 τοῦ πολιτικοῦ ὄμφου φυσιογνωμία ἐγκατέλειπε τὴν Ἑλλάδα μετὰ ἡμιτελεῖς τὸ ἔθνικόν του ἔργον, αἰθανόμενος, προσβέπων, πιστεύων ὁ μεγαλόπνοος ἐκεῖνος πολιτικὸς νοῦς τὸ ἐπὶ 10 ἔτη ἐπιτελεσθῆν τροχῶν ἔργον του νὰ καταρῆ εἰς τὴν ἀδυσσιν, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἐξήληθε. Τὴν 3ην Ἰουνίου 1933 κατεδιώκετο ὡς ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Πρωτοστατούντος τοῦ τότε Ἀρχηγοῦ τῆς Ἀστυνομίας ὡς ἄγριον θηρίον ἀνεπιτυχῶς ἐπυροβολώθη, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐπληρώθη ἡ ἐρίτιμος σύζυγός του.

Συνέχεια δὲ τῶν μικροτήτων ἦτο, ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων ἐνδείκνυται, ὅτι ἔτιαν συμφετοὶ μικρῶν θρώπων ἠσχημόνησαν εἰς βάρος του καὶ εἰς βάρος τοῦ ἐνδόξου μεγαλιεῖου του. Διότι ὁ ἐνσαρκωτὴς τῶν ἔθνικῶν ὄνειρων καὶ ἐλπίδων ἀπέτελε τὸν Μέγαν Ἀπόντα τῶν Πανοηριμῶν ἐπὶ τῇ 50δὶ τῶν ἐνδόξων Βαλκανικῶν πολέμων. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ παροισώπησις τοῦ ἐνδόξου πρωτοφυροῦ τοῦ 1912—1913 Ἑλ. Βενιζέλου περιελαβάνετο εἰς τὸ ἀτυχῶς συνεχίζομενον μέχρι τῆς χθὲς πρόγραμμα, ἵνα περιπέτῃ εἰς ἀφάνειαν τὸ ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ τῆς Ἑλλάδος τῶν 2 ἡπείρων καὶ 5 θαλασσῶν.

ΑΝΔΡΕΑΣ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Ἐθνικὸ ἀγῶνες 1909—1959.
2. Ἀγαρεῦσεις Β' περιόδου Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου 1909—1936.
3. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Κ. Παπαρηγοπούλου — Π. Καρολίδου.

ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΙΣ

ΟΙ ΝΕΓΡΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥΣ
(Πορίσματα ενός συνεδρίου)

Πριν από αρκετόν καιρό έγινε στην 'Αμερική ένα συνέδριο Νέγρων συγγραφέων που απέδειξε πολύ χρήσιμο και κατατοπιστικό για τη θέση του Νέγρου συγγραφέα στη πνευματική ζωή της 'Αμερικής. Ειδικά το συνέδριο ασχολήθηκε με τα μέσα που χρησιμοποιούν οι Νέγροι συγγραφείς, την κοινωνική τους ευσένη, τη θέση που παίρνουν έναντι ζωτικών θεμάτων, όπως των φυλετικών διακρίσεων και με τις ευκαιρίες πρόδου που δημιουργούνται για τους Νέγρους συγγραφείς.

Πιο συγκεκριμένα ακόμη οι ακόλουθοι Νέγροι συγγραφείς μίλησαν για τα έξι θέματα:

1) Ο Saunders Redding μίλησε πάνω στο θέμα «Οι Νέγροι συγγραφείς και οι σχέσεις με τις ρίζες τους». Ο όμιλητής τόνισε πως ο Νέγρος συγγραφέας ζούσε σε μια κοινωνία έχθρική, όπου η άτιμια, η αδικία και το μίσος βασίλευαν. Μέσα σε τούτη την κατάσταση ο Νέγρος ή έπρεπε να σκύβει το κεφάλι και να ζη αιώνια «απεινός» ή να σηκώσει το κεφάλι και να διαμαρτυρηθεί. Προτίμησε το δεύτερο, γιατί και πολλά Νέγρικα έργα άνηκαν στην κατηγορία των έργων «διαμαρτυρίας». Οι έφημεριδες τους βοήθησαν πολύ. Με φλογερά άρθρα και διαμαρτυρίες μαχητικές άνυψωσαν το γόητρο του Νέγρου.

Άλλοι επίσης κοινωνικοί παράγοντες συντέλεσαν ώστε να δημιουργηθεί ο «νέος» Νέγρος. Ίσως οι ίδιοι οι κοινωνικοί παράγοντες που χρώνια πριν συνετέλεσαν στην αποξένωσή του. Το 'Αμερικανικό σύστημα ζωής αποφασιστικά διαχωρίζει τον πνευματικό άνθρωπο από τους άλλους. Έτσι όχι μονάχα Νέγροι, αλλά και Λευκοί συγγραφείς βρήκαν τον έαυτό τους αποξενωμένους. Σιγά - σιγά οι συγγραφείς, που καθήκον τους είναι να βοηθούν τον άνθρωπο να βρῆσκη τον έαυτό του στο σύνολο και να ζή καλύτερα με αυτό, βρήκαν οι ίδιοι τον έαυτό τους γιατί ήξεραν τις ρίζες τους.

2) Ο Samuel W. Allen μίλησε πάνω στο θέμα «Νέγρικη καταγωγή και η σχέση της με τους Νέγρους 'Αμερικανούς συγγραφείς».

Ανάλογο πρόβλημα είναι εκείνο πολλών μαύρων από την 'Αφρική και την Καραϊβική που γράφουν στα Γαλλικά. Άν και εκείνοι άντιμετωπίζουν πιο έντονα προβλήματα, όπως π.χ. της τελείας αποξένωσής τους από την Δυτική Κοινωνία. Πάντως το γεγονός ότι η Δυτική Κοινωνία «άνεχτηκε» να γεννηθούν Μαύροι συγγραφείς μαρτυρεί την άνογκαιότητα των ανθρώπων αυτών στην πνευματική κοινότητα. Ίδιαίτερα στη περίπτωση των συγγραφέων από την 'Αφρική και την Καραϊβική το ζήτημα είναι στενά δεμένο με το 'Αποικιακό καθεστώς. Στα μέρη αυτά ο Μαύρος ήταν έρμητικά φυλακισμένος στην πνευματική φυλακή του Δυτικού κόσμου, που για χρόνια τον κρατούσε στην περιφρόνηση και την καταφρόνια. Η λογοτεχνική τους παραγωγή ήταν αποτέλεσμα ή συνταύτισμα με την προσπάθειά τους να έλευθερωθούν από αυτή την φυλακή και να πάρουν τη θέση τους στην ανθρώπινη κοινωνία. Σ' αυτό οι Νέγροι παρομοιάζονται με την Εβραϊκή που ήταν φυλακισμένη στα παλάτια του Πλάτωνα κι' έλευθερώθηκε με το τραγούδι του 'Ορφέα.

Για τους Νέγρους συγγραφείς η 'Αφρική είναι η πατρίδα τους, πηγή των έμπνεύσεων και των όνειρών τους:

'Αφρική, φυλάττω την ανάμνησή σου 'Αφρική είσαι μέσα μου όπως το βέλος μέσα στη πληγή. όπως το άγαλμα —φρουρός στο μέσο του χωριού κάνε από μένα τη πέτρα της σφενδόνας σου από το στόμα μου τα χείλια της δυστυχίας σου τα γόνάτά μου τις σπασμένες κολόνες της ταπεινώσής σου

κι' όμως
θέλω να άνηκα μοναχά στη ράτσα σου
συνάδελφος κάθε χώρας. (Jacks Romais).

Άντιθετα ο Νέγρος συγγραφέας της 'Αμερικής δεν δίδει νέγρικη έμφαση στα κείμενά του. Συγκρατείται σε λογικά όρια, ιδιαίτερα ο πεζογράφος. Οι λόγοι είναι οι έξης: 1) Η έπαφή των ανθρώπων αυτών με την 'Αφρική δεν είναι ζωντανή, θα λέγαμε πως άνηκε στο παρελθό. 2) Ο Νέγρος έρχόμενος στην 'Αμερική βρήκε καλύτερη μοίρα από κείνη που είχε στη πατρίδα του. Άκόμα ο Νέγρος της 'Αμερικής είναι 'Αμερικανός. Γράφει λοιπόν σαν 'Αμερικανός με μια επίδραση της κοινωνικής του καταγωγής.

3) Ο John Henrik Clarke μίλησε για την «Επαναζήτηση της χαμένης 'Αφρικανικής κληρονομιάς».

Υπάρχουν πολλοί, κυρίως άποικιοκράτες, που πιστεύουν πως η 'Αφρική είναι μια χώρα άγνοη σε πνευματικές κληρονομίες. Άν ακολουθήσουμε τον συλλογισμόν αυτόν τότε κανένας συγγραφέας, και πιο πολύ κανένας Νέγρος, θα βρή κάτι που θα τον ένδιαφέρει σαν πνευματικόν άνθρωπο. Ο όμιλητής για να καταρρίψει τη γνώμη τούτη φέρνει παραδείγματα λευκών συγγραφέων που μιλούν για τους θρόλους και τις παραδόσεις, τον πολιτισμό, τη φιλοσοφία και τη πνευματική κληρονομιά της 'Αφρικής. Σταθμός στη μελέτη του 'Αφρικανικού πολιτισμού στάθηκε το δίτομο έργο του Νέγρου George W. Williams «Ιστορία της Φυλής των Νέγρων εις την 'Αμερική».

Οι 125 σελίδες του πρώτου τόμου αναφέρονται στην 'Αφρικανική κληρονομιά του Νέγρου της 'Αμερικής. Άργότερα άλλοι μελετητές άσολήθηκαν με ιδιαίτερες άποψεις του θέματος και έτσι ο δρόμος για τη μελέτη των Νέγρων και των προβλημάτων τους άνοιχτηκε διάπλατος.

Ποιά είναι αυτή η κληρονομιά που σέρνει πίσω του ο νέγρος της 'Αμερικής; 1. Η πλουσία Ιστορία, τέχνη, λαϊκή παράδοση της Δυτικής 'Αφρικής μαρτυρεί πως οι Νέγροι της 'Αμερικής, πολὺ πριν έγκατασταθούν στην Βιργίνια το 1619, είχαν δημιουργήσει πολιτισμούς και διάφορα έθνη. Το Timbuctoo ήταν ο πνευματικός πυρήνας της αυτοκρατορίας Songlay. Μια μεγάλη πνευματική φυσιογνωμία, ο Ahmed Baba, δεσπόζει του τέλους του 16ου αιώνας. Ο Baba έγραψε πάνω άπο σαράντα βιβλία για ποικιλία και αντίθετα θέματα, για θεολογία, άστρονομία, έθνογραφία και βιογραφία. Η βιβλιοθήκη του με τους 1600 τόμους ήταν η πλουσιότερη της εποχής.

2. Πολύ πριν από την Εύρωπαϊκή άποικιοκρατία υπήρχαν πολλά, πλούσια και ανεξάρτητα κράτη στην 'Αφρική. Όλα αυτά τά κράτη υπετάγησαν στην άπληστία των Εύρωπαϊώνάποικων ύστερα από σκληρούς πολεμικούς άγώνες. Πίσω από τους άγώνες αυτούς κρύβοντα πολλά όνόματα 'Αφρικανών ήρώων που πάντοτε έμπνέουν τους σημερινούς νέγρους συγγραφείς. Η 'Αφρικανική ιστορία είναι ανεξάντλητη.

Αυτήν την πλούσια πνευματική παράδοση και τους αγώνες για τοπική ανεξαρτησία καλούνται οι σημερινοί Νέγροι να κάνουν συνειδησή τους.

4) Ο Julian Mayfield μίλησε για την αφομοίωση των Νέγρων από τον Αμερικανικό πατριότα και την λησμονιά της Αφρικανικής πατριότας που έρχεται σαν φυσικό επακόλουθο. Με τους Νέγρους δεν συμβαίνει ότι με τους άλλους μετανάστες που βλέπουν την Αμερική σαν την χώρα των ονείρων τους. Παρόλο που όλοι οι μετανάστες έχουν κοινωνικά προβλήματα κάποτε νοιώθουν οι ίδιοι πως είναι Αμερικανοί, πως οι άλλοι Αμερικανοί τους άνοιξαν η αδιαφοροσύνη γι' αυτούς. Αυτή η σιγουριά λείπει από τους Νέγρους. Αυτοί είναι οι άνθρωποι δίχως πατρίδα. Τριγυρίζουν στους δρόμους της Αμερικής σαν ξένοι, κι όμως τό μυαλό τους δεν πάει ποτέ στην Αφρική. Ο Έλληνας π.χ. σαν βαρεθεί την Αμερική θά πάει στην Ελλάδα, ο Νέγρος όμως δεν τολμά να πάει πίσω στην Αφρική. Από την αποξένωση όμως αυτή των Νέγρων προήλθαν πολλά καλά, για τους ίδιους, για την Αμερική και για όλο τον κόσμο. Η αποξένωση αυτή τους έκαμε πιο κλειστούς τύπους, πιο συναισθηματικούς, τους έδωσε την ευκαρία να καλλιεργήσουν διάφορες καλλιτεχνικές επιδεξιότητες και να προσφέρουν πολλά, στη μουσική, την τέχνη, κλπ. Τραγικό όμως αντίπαρο της δημιουργικότητας αυτής παραμένει το γεγονός ότι ο Νέγρος αισθάνεται άπραγος, πράγμα που σημαίνει πως στερείται πολλών ιδανικών και φιλοδοξιών που απορρέουν από την ιδέα της πατρίδας. Μοιρολατρικά περιμένει πως θα απορροφηθεί από το Αμερικανικό περιβάλλον και πως σιγά - σιγά θα βράσει στο ίδιο καζάνι όπως εκατομμύρια άλλοι άνθρωποι που ζούν στην Αμερική.

5) Ο Arthur Davis μίλησε για τις φυλετικές διακρίσεις και τη λογοτεχνία που δημιουργήθηκε από το μεγάλο τούτο πρόβλημα. Ο Davis πιστεύει ότι το ζωτικό τούτο για τους Νέγρους θέμα συνεχώς και καλλιερεύει. Υπανυμιοί ή και τεκμήρια ακόμα της βελτίωσης αυτής βρίσκονται στην λογοτεχνική παραγωγή των Νέγρων. Από παραγωγή «διαμαρτυρίας» άρχισε να γίνεται λογοτεχνία που ενδιαφέρεται για όλα τα προβλήματα και όχι μόνο με τις άδικιες εις βάρος των Νέγρων. Ο όμιλητής τόνισε πως η κατάσταση των Νέγρων σήμερα είναι πολύ διαφορετική από την κατάστασή τους στην περίοδο του 1920—1930. Τώρα η μία βελτίωση έρχεται πάνω στην άλλη και πιο πολλά δικαιώματα και ελευθερίες δίδονται στους Νέγρους. Ο όμιλητής τόνισε πως η καταπίεση αυτή των Νέγρων είχε και κάτι πολύ καλό. Συσπειρώσε τούτους, τους ένωσε με ακατάλυτους δεσμούς, πράγμα που τους βοήθησε να αγωνισθούν για τα δικά τους. Φυσικά η νίκη τους δεν ολοκληρώθηκε μα υπάρχει τώρα το κατάλληλο πνευματικό κλίμα που υπόσχεται πως σε 20—30 χρόνια οι φυλετικές διακρίσεις θ' ανήκουν στο παρελθόν.

Τελευταία ο Arthur Davis είπε πως ο Νέγρος συγγραφέας δεν θα χάσει την πηγή των εμπνευσών του με τό να εγκαταλείψει το θέμα των φυλετικών διακρίσεων. Αντίθετα θά τού δοθεί η ευκαρία να ασχοληθεί με άλλες πλευρές του Νέγρου, κοινωνικές και τραγικές. Θά διευσδίση στη ζωή του και θά άντληση άπειρα θέματα.

6) Ο Langston Hughes μίλησε για τους «Λευκούς» και Νέγρους συγγραφείς.

Παλιότερα ένας μαύρος συγγραφέας πωλούσε τα έργα του ευκολότερα. Σήμερα οι συνθήκες

άλλαξαν. Ο εκδότης δεν ενδιαφέρεται αν ο συγγραφέας είναι λευκός ή μαύρος. Ενδιαφέρεται μονάχα για το συγγραφικό ταλέντο και την ποιότητα του έργου. Πολύ περισσότερο ενδιαφέρεται στη προσωπικότητα του συγγραφέα, αν δηλαδή είναι συνεπής στην εργασία του, αν έχει πιθανότητες να βελτιωθεί και να κάνει μία συγγραφική καριέρα. Μόνο έτσι βλέπει ο εκδότης τον συγγραφέα. Μία πηγή δηλαδή καλής παραγωγής. Γι' αυτό και ο Hughes βίδει συμβουλές στους Νέγρους συγγραφείς να είναι άντικειμενικοί, να παραμερίζουν τον εαυτό τους όταν γράφουν για τους Νέγρους, να είναι δηλαδή πρώτα συγγραφείς. Το αύγο, λέει, είναι πρώτα αύγο και ύστερα γίνεται πασχάλινδ αύγο. Τονίζει πως οι Νέγροι συγγραφείς αντιμετώπιζον πολλές δυσκολίες γιατί δεν υπάρχουν στην Αμερική Νέγρικα περιοδικά, ούτε Νέγροι εκδότες, ούτε Νέγροι παραγωγοί, ούτε Νέγροι έτοιμοι να επενδύσουν εκατομμύρια δολάρια σε Νέγρικα φιλμς. Πάντοτε εύρισκονται στο έλεος των Λευκών. Γι' αυτό μόνο η σκληρή εργασία και η συνεχής βελτίωση θά τους βοηθήσει.

7) Ο William Branch μίλησε για την προώθηση των λογοτεχνικών δημιουργημάτων στην αγορά. Μεταξύ των άλλων πρότεινε και τα ακόλουθα μέτρα:

1. Την έκδοση περιοδικού που να περιέχει συν-εργασία των Νέγρων πνευματικών ανθρώπων μόνο.
2. Την διοργάνωση διαλέξεων από Νέγρους σε όλα τα σημεία της Αμερικής.
3. Την συσπείρωση όλων των Νέγρων συγγραφέων γύρω από την λογοτεχνική τους έ-ταρξια.
- 8) Ο John Killens μιλώντας για τις ευκαιρίες της καλλιτέρευσης του Νέγρικου ταλέντου πρότεινε και τα ακόλουθα:

1. Την καθιέρωση έτήσιου λογοτεχνικού βραβείου για το καλύτερο έργο στη σφαίρα της Νέγρικης ζωής.
2. Την καθιέρωση υποτροφιών για έπισκέψεις Νέγρων της Αμερικής εις την Αφρική με σκοπό όπως έμπνευσθούν από την ιστορία της και τον πολιτισμό της.
3. Την δημιουργία θεάτρου για τη διδασκαλία έργων έμπνευσμένων από τον πολιτισμό και την ζωή των Νέγρων.
4. Την καθιέρωση έτήσιου συνεδρίου των Νέγρων συγγραφέων.

Κρίνοντας κανείς άντικειμενικά τα δσα ελέχθη-καν κατά την διάρκεια του συνεδρίου θά έδλεπε τα ακόλουθα:

1. Οι Νέγροι συγγραφείς ήσαν πολύ άντικειμενικοί στις κρίσεις τους. Παραδέχτηκαν τα σφάλματά τους και υπέδειξαν τρόπους διορθώσεώς των.
2. Είναι μόν Αμερικανοί πολίτες αλλά σε πολλές περιπτώσεις η ανάμνηση της μακρινής πατρίδας τους είναι έμπόδιο στη βελτίωσή τους. Τόνισαν ότι δεν πρέπει να παρασύρονται από τα συναισθήματά τους γιατί τότες δεν γράφουν καλή λογοτεχνία.
3. Αναγνωρίζουν ότι η ζωή του Νέγρου συγγραφέως έχει βελτιωθεί σημαντικά. Πρέπει όμως να συνεχίσουν τον άγώνα μέχρις ότου καταλάβουν την σωστή θέση άνάμεσα στις πνευματικές δυνάμεις της Αμερικής.

4 Χρειάζεται μεγαλύτερη συνένωση των Νέγρων πνευματικών ανθρώπων και μεγαλύτερα έκ- μέρους των δραστηριοτήτων. Από αυτούς εξαρ- τάται η βελτίωση και των άλλων Νέγρων συμπατριωτών τους.

Δρ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Λ. ΠΑΤΤΙΧΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κώστα Στεργιόπουλου: Το χάραμα του μύθου, Αθήνα, 1963.

Το πρώτο μέρος της συλλογής «Το χάραμα του μύθου» του Κώστα Στεργιόπουλου, που φέρνει τον τίτλο «Σκοτεινά διαλείμματα», έχει κεντρικό μοτίβο την κίνηση προς τα εμπρός, την κίνηση προς το φώς. Η κάθε προσ- πάθεια είναι το «προχωρείτε», πολλές φορές τυφλά προς τα εμπρός κι' όπου βγής. Η άκ- νησία είναι θάνατος (προτού τελειωθείς) σαν τα παλιά πράγματα που παλιώνουν πιο μπρο- στά μας εξαιτίας της άκνησίας των εν αντι- θέσει προς τα φυτά. Η μνήμη συνοδεύει αυτό το προχώρημα και τυραννεί διαρκώς. («δεν τελειώνει κανείς με τους παλιούς λογαρια- σμούς»). Η επιστροφή είναι κάτι το μάταιο, γιατί γυρνώντας θα βρεις τα ίδια πράγματα, αλλά εσύ έχεις προχωρήσει πέρα' απ' αυτά κι' αν βγής λίγο εαυτό σου αυτός θάνατο το παλιό σου δέγμα. Το ποίημα «Δεν τελειώνει κανείς» δίνει στο ύψος και το πλάτος την άποψη του ποιητή για το προχώρημα και τους τυραννι- σμούς από τη μνήμη.

Το έρωτικό στοιχείο παραμελήθηκε πολύ τις τελευταίες δεκαετηρίδες, γιατί η μοντέρνα ποι- ηση (από παρεξήγηση των «δήθεν μοντέρνων») το αποφεύγει. Αν εξαίρεση ένας τον «Έρω- τικό Λόγο» του Γ. Σεφέρη και άρκετα ποιή- ματα του Έλύτη από τους «Προσανατολι- σμούς», στη στιχοθάλασσα του μοντερνισμού δύσκολα θα ξεχωρίσεις λίγα καθαρά έρωτικής φύσεως ποιήματα. Κι' όμως ο έρωτας αποτε- λει «ζωή» κι' ένα από τα ελαχιστότατα μεγάλα θέματα της Τέχνης, ίσως περισσότερο ανεξάν- τλητο από τ' άλλα θέματα. (Ασφαλώς και για λόγους ήθικης, αλλά προπαντός «φυσιολο- γίας» δεν θεωρώ έρωτικό στοιχείο τον «κα- βαρδικόν έρωτισμό» που δυστυχώς άρκετοι τον έξυπηρετούν θεωρώντας τον «καινούργιο τό- πο»).

«Ο γυρισμός της άγνωστης φίλης», που ά- ποτελεί το δεύτερο μέρος της συλλογής, έχει υπόμνημα ένα απόσπασμα του Πλάτωνα από την «Πολιτεία», το έξης: «...ανάγκη και ήδο- ναις ξενειναι μεμενιγμέναις λύπαις, ειδώλοισ τής αληθοῦς ήδονης...». Ακριβώς το απόσπα- σμα αυτό αποτελεί το κεντρικό μοτίβο του έρω- τικού αυτού ποιήματος του Στεργιόπουλου. Χωρίς έξαλλο πάθος ο ποιητής δείχνει τις δια- κριμάσεις του έρωτισμού του προς μια γυναίκα (την άγνωστη φίλη), με έκφραση που δίνει καθολικότητα στο ποίημα αποσπώντας το από

την προσωπική υπόθεση). Έπαναλαμβάνω το «χωρίς πάθος», ενώ «πάθος» υπάρχει στον Σε- φέρη και τον Έλύτη' εδω πρόκειται για αγάπη «ειδώλου», για μίαν αγάπη που έγινε κραιπ- κή, έστω κι' αν κάπου-κάπου τον τρώει ο «δαί- μονας». Υπάρχει δράμα σ' αυτό το έρωτικό ποίημα; Το συγκρατημένο ύφος του ποιητή μάς άφίνει να υποπιαζόμαστε το δράμα· δεν το ζούμε απ' ευθείας. Παρεμβαίνει τόσος λογι- σμός μεταξύ του ποιήματος και της καρδιάς μας.

Το «φώς» είναι το κυριαρχικό μοτίβο στο τρίτο μέρος που φέρνει τον ίδιο τίτλο με κείνο της συλλογής. Η «κίνηση» (άνεμος κλπ.) έρ- χεται σαν ένα δεύτερο μοτίβο, που άπηρεί το πρώτο μέρος της συλλογής. Και το «φώς» δια- χέεται παντού ως σύμβολο της ζωής, όπως ά- κριβώς είναι και η «κίνηση» σύμβολο ζωής. Υπάρχει βέβαια η μνήμη και η πείρα του σκο- ταδιού, του ίσκιου' αλλά τούτα χρησιμοποιούνται για να τονιστεί η μεγάλη βαρύτητα του «φωτός».

Η γλώσσα του Στεργιόπουλου είναι πλού- σια μες τη λιτότητά της. Καθαρές λέξεις, ά- πλές, συνηθισμένες, που παίρνουν με άλλη πλατύτητα με την τοποθέτησή τους. Όμοιο- γω πώς τον τελευταίο καιρό δεν συνάντησα άλλη τόσο λιτή έκφραση όπως αυτήν της συλ- λογής «Το χάραμα του μύθου». Πουθενά έπι- τήδευση (πόσες «καθημερινές» ή «πεζολογιές» εκφράσεις δεν μυρίζουν έπιτήδευση, προπαν- τός εκείνα τα «καθαρόλογα» του έμπορίου κλπ.); Κάπου-κάπου αισθάνεται έκφραση Κα- βάφη, με άμέσως προβάλλει το στοιχείο του Στεργιόπουλου. Σ' ένα-δυό μέρη πήγες να νιώσης Καρυωτάκη. Άλλά πάλιν κυριαρχήσε το στοιχείο του Στεργιόπουλου.

Δυστυχώς δεν γνωρίζω την προηγούμενη ποι- ητική εργασία του Στεργιόπουλου για να προ- βω σε συγκρίσεις και να διαπιστώσω άλλαγες ή καταχτήσεις καινούργιων χώρων. Είλικρινώς όμως δηλώνω πως συγνηθήκα από τη λυρι- κή λιτότητα και το βάθος των διανοημάτων της συλλογής αυτής «Το χάραμα του μύθου». Και να τα λέμε: προτιμω ναμαι άναγνώ- στης και να κερδίζω σε ψυχικούς κραιδασιμούς παρά κριτικός με το νυστέρι της άνατομίας (ή πολλές φορές της παθολογοανατομίας του ία- τροδικαστή).

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

ΔΙΑΦΩΤΙΣΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Έστω κι' άργά είναι με πράξη που έπρεπε να γίνει: να διαφωτίσουμε το ξένο κοινό ο καθένας μας στον κύκλο των επαγγελματικών του δραστη- ριοτήτων. Ημιμέτρα; Άς είναι κι' αυτά παρά η φοβερή μοιρολατρεία. Από τους πνευματικούς και επιστημονικούς οργανισμούς διαφωτιστικά φυλλά- δια σε ξένες γλώσσες έχουν στείλει:

- 1) Το λογοτεχνικό περιοδικό «Πνευματική Κύ- προς».
- 2) Οι «Κυπριακές Σπουδές», ο «Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου», ο «Σύλλογος

- Ἑλλήνων Φιλολόγων Κύπρου «Σπασίνο» καὶ ἡ «Ἑθνικὴ Ἐταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου» (κοινὴ ἔκκληση).
- 3) Ἡ «Παγκύπριος Ὀργάνωσις Ἑλλήνων Διδασκάλων» (ΠΟΕΔ).
 - 4) Ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν Κύπρου».
 - 5) Ἡ «Ὀργάνωσις Ἑλλήνων Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαίδευσως Κύπρου» (ΟΕΛΜΕΚ).
 - 6) Ὁ «Ὀμίλος Παιδαγωγικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου».
 - 7) Ἡ «Ἐνωσις Σπουδαστῶν Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου».

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ὀργανισμοὶ ὡς ὁ Παγκύπριος Σύνλογος (συντεχνία) Κυβερνητικῶν Ὑπαλλήλων, τὸ Κυπριακὸν Ἐμπορικὸν καὶ Βιομηχανικὸν Ἐπιμελητήριον καὶ ἄλλοι ἔδρασαν μὲ ὅμοιο τρόπο.

Τηλεγραφικὴς διαμαρτυρίαι πρὸς ἐπίσημα πρόσωπα καὶ σώματα ἢ συγγενικοὺς ὀργανισμοὺς στείλανε ἀρκετὰ κυπριακὰ σώματα καὶ ὀργανισμοί.

Ὑπεράνω ὅλων ἀξιοσημείωτη στὸν τομέα αὐτὸ εἶναι ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες δράση τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνικῆς Συνελεύσεως Κύπρου μὲ τὸ Cyprus To-day καὶ τὰ Supplements του καὶ μὲ τὶς ἐκδόσεις τῆς.

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ Γ. ΣΕΦΕΡΗ

Τὸ «Ρ α δ ι ο φ ω ν ι κ ὸ ν Ἰ δ ρ υ μ α Κ ὶ π ρ ο υ» μετᾶδοσε σειρὰν ὁμιλιῶν πάνω στίς ποιητικὰς συλλογὰς τοῦ Γ. Σεφέρη. Τὶς ὁμιλίαις ἔγραψε ὁ Νίκος Σπανός.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΚΘΕΣΙΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ 1963 ΤΗΣ ΔΗΜ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ ΒΙΒΛΙΑ:

Ἡ Βιβλιοθήκη ἐπιούστη μετὰ 240 τόμους βιβλίων, ὡς ἑξῆς:

Γενικὸν Τμήμα	— Ἀγοραὶ	92	
	Δωρεαὶ	126	
	Προσφοραὶ	—	
	συγγραφέων	21	239
		—	
Δανειστικὸν Τμήμα	— Ἀγοραὶ	—	
	Προσφοραὶ	—	
	συγγραφέων	1	1
		—	
Σύνολον			240

Τὸ σύνολον τῶν βιβλίων κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1963 ἀνῆρχετο εἰς 10,179 τόμους.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ ΚΟΙΝΟΝ:

Ἀντίθετα μετὰ τὴν δυσᾶρεστον οἰκονομικὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἔχει ἀνακόψει τὸν πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης, ἡ κίνησις ἐσημείωσε καὶ κατὰ τὸ 1963, ὅπως καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη, σταθερὰν βελτίωσιν. Ὁ ἀριθμὸς προσελεύσεων ἀνήλθεν εἰς 6,875 (ἔναντι 5,644 τὸ 1962). Εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα δίδεται ἀναλυτικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγνωστῶν, μετὰ τοὺς ἀντιστοιχοὺς ἀριθμοὺς τοῦ 1962 σημειουμένους ἐντὸς παρενθέσεως.

Μαθηταὶ	3084	(2373)
Μαθήτρια	1166	(1255)
Πολῖται	431	(563)
Παιδικὸν Τμήμα	2193	(1453)
Τουρκικὸν Τμήμα	1	(—)

ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ:

Καὶ τοῦ Δανειστικοῦ Τμήματος ἡ κίνησις ἐσημείωσε πρόοδον ἐν συγκρίσει μετὰ ἐκείνην τοῦ προηγούμενου ἔτους.

Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1962/63 (Ὀκτώβριος 1962 — Μάϊος 1963) ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Δανει-

στικὸν Τμήμα 592 μαθηταὶ καὶ μαθήτρια τῶν Σχολῶν Μέσης Παιδείας τῆς πόλεώς μας — 316 μαθηταὶ καὶ 276 μαθήτρια — (ἔναντι 520 τοῦ προηγούμενου σχολικοῦ ἔτους). Ἐδανείσθησαν δὲ συνολικὰ 4543 βιβλία (ἔναντι 3222 τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1961/62).

Ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν ποὺ ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Δανειστικὸν Τμήμα καὶ κατέβαλον τὴν ἐκ £1.— ἑτησίαν συνδρομὴν ἀνήλθεν εἰς 26. Ἐδανείσθησαν συνολικὰ 186 τόμους.

ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ

Ἀπὸ τὶς ἐνημερωτικὰς πολυγραφημέναις ἐγκυκλίαις τοῦ «Γαλλικοῦ Μορφωτικοῦ Κέντρου» στὴ Λευκωσίᾳ μεταφέρουμε ἔδω σὲ συντομίᾳ τὰ ὅσα ἀφοροῦν τὶς «Γαλλικὰς Ἐκδόσεις με θέμα τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρον» κατὰ τὸ ἔτος 1962—63.

1) NAISSASSANCE DE LA CIVILISATION EN GRECE τῆς Χριστίνας Ζερρέου (Zervos) (ἔκδοσις τῶν «Cahiers d' Art», Παρίσι).

Τὸ ἔργο εἶναι ἀφιερωμένο στὴ μνήμη τοῦ Χρήστου Τσούνα, ἰδρυτῆ τῆς ἀρχαιολογίας τῶν νεολιθικῶν χρόνων στὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἓνα ἔργο 662 σελίδων, ποὺ διανθίζεται μετὰ 843 φωτογραφίας ἀσπρὸ—μαῦρο, στὸ ὅποιο ἀντιπροσωπεύεται καὶ ἡ Κύπρος μετὰ 24 φωτογραφικὰ ἀντίγραφα τῆς Χαίρακουτίας ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Πορφύριου Δίκαιου.

2) LA CIVILISATION GREQUE A L'EPOQUE ARCHAIQUE ET CLASSIQUE τοῦ Fr. CHAMOUX (ἔκδοσις Arthaud).

3) ATHENES ET SES MONUMENTS DU XVIIIe. A NOS JOURS τῶν Lya καὶ Raymond MATTON (ἔκδοσις τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν).

4) BULLETTIN ANALYTIQUE DE BIBLIOGRAPHIE HELLENIQUE (ἔκδοσις τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν).

Τὸ βιβλιογραφικὸν αὐτὸ βελτίον ἀφορᾷ τὸ ἔτος 1960 (21ος τόμος) καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 651 σελίδας. Σ' αὐτὸ ἡ Κύπρος ἀντιπροσωπεύεται μετὰ τὴν ἀναλυτικὴν βιβλιογράφησιν τῶν περιοδικῶν τῆς καὶ τῶν βιβλίων τῶν Κυπρίων συγγραφέων Κ. Σπυριδάκι, Ν. Κληρίδη, Χρ. Παπαχρυσόστομου, Δημ. Χαμπουλιδῆ, Μ. Περίδου, Κ. Χρυσάνθη καὶ Ι. Κασουλίδη.

5) LA NECROPOLÉ DE KTIMA τοῦ Jean DESHAYES (ἔκδοσις τοῦ Γαλλικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Βηρυτοῦ).

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Δ ω δ ε κ ά τ η «Ὠ ρ α (Ἀθήνα) ἀρ. 6 — Κ ρ υ σ τ ά λ λ η ς (Πειραιάς) ἀρ. 104 καὶ 105 — Ν έ α Π ο ρ ε ί α (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 102/103, 104/106 — Ν έ α Ἐ π ο χ ή (Λευκωσία) ἀρ. 60 — Κ ρ ί κ ο ς (Λοιδίνο) ἀρ. 157 — Ἐ π ι θ ε ώ ρ η σ η Τ έ χ ν η ς (Ἀθήνα) ἀρ. 108 — Ἐ ν δ ο χ ώ ρ α (Γιάννινα) ἀρ. 25 — Π ά ν τ α Ἐ μ π ρ ό ς (Λευκωσία) ἀρ. 10 — Cyprus To-day (Λευκωσία) ἀρ. 6, 7 — Κ υ π ρ ι α κ ή Ἐ κ π α ί δ ε υ σ ι ς (Λευκωσία) ἀρ. 22 — Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ή Ἐ σ τ ί α (Γιάννινα) ἀρ. 136, 137 — Δ ε λ τ ί ο ν Ὀ μ ί λ ο υ Π α ί δ α γ ω γ ι κ ῶ ν Ἐ ρ ε υ ν ῶ ν Κ ύ π ρ ο υ (Λευκωσία) ἀρ. 4 — Ἀ γ ώ ν (Λευκωσία) ἀρ. 6 — Φ ω τ ε ι ν ο ἰ Ὀ ρ ί ζ ο ν τ ε ς (Λευκωσία) ἀρ. 13.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

THE BETRAYAL

a one-act play

by Dr. Kypros Chrysanthis

Translated into English by Christos Cameris

THE BETRAYAL

CHARACTERS — CAESAR
SOPHOCLES
A LADY
A POLICEMAN

SCENE — A street and the entrance of CAESAR's shop on an early morning in Summer.

TIME — The Present.

(*CAESAR enters the shop and makes the sign of the cross. Sophocles comes and stands in front of the shop.*)

CAESAR (*coming near SOPHOCLES*) You — again!

SOPHOCLES It's the blood you see. It attracts!

CAESAR What blood? Did you shoot somebody? No, it doesn't seem likely. Did you hang anyone?

SOPHOCLES One way or another we've hung a lot of people the two of us.

CAESAR Nonsense. A car-accident? No! Did you stab somebody?

SOPHOCLES In the back, yes! And using somebody else's hand.

CAESAR Maybe *you* did. But me, no!

SOPHOCLES We both did, Caesar. And we must give this blood back. We must begin by giving the money back.

CAESAR You mean the monthly salary?

SOPHOCLES Ah! So you *were* given a salary?

CAESAR What about you?

SOPHOCLES I was paid by the job. One hundred pounds for one person, two hundred the next and —

CAESAR And you've used the money so you are getting sad. Listen Sophocles. Can't you leave this place? It's the fifth day that you have come here. You sit in front of my shop and stare at me. My customers see this. And they begin to talk. I open the shop with the sign of the Cross — (*He pauses*) It gives me the creeps you know.

SOPHOCLES Do not speak about godly things. There's no God for us.

CAESAR (*Irritably*) I say that I open the shop by crossing myself. (*He points to Heaven*) Whether *He* likes it or not. And then, suddenly, you come and seat across from me. What a way to start the day! For God's sake Sophocles, enough with it!

SOPHOCLES (*Angrily*) I told you not to speak about God.

CAESAR What? Are you threatening me? You sit the whole day through, with your eyes glaring at me. Every night I close the shop with the name of God —

SOPHOCLES (*Violently*) Do not soil God's name, I said!

CAESAR (*Defiantly*) He is *my* God as well as yours. We are both of the same kind of filth — you and me!

SOPHOCLES (*In a low apologetic voice*) That's true.

CAESAR I close the shop and only then you decide to take to your feet and go. For how long will this go on? What do you want from me?

SOPHOCLES To return the blood of the innocent which we bear on our backs.

CAESAR (*Sarcastically*) Ha-ha! First of all they were not innocent. You will tell me that they were revolutionists and that they fought for Cyprus' freedom. Well, that's precisely what we said. We told the truth. We did not exaggerate things.

SOPHOCLES (*Sharply*) And what was I? A revolutionist?

CAESAR (*Softly*) Listen, Sophocles. I made a mistake. I swear it. It *was* a mistake.

SOPHOCLES On what do you swear it?

CAESAR Er- how else, but in the name of God?

SOPHOCLES (*In a low voice*) Shame on you and on me for pronouncing His Holy name.

CAESAR (*Irritably*) I swear it then... in your Satan's name!

SOPHOCLES We are all Satans, our sort. Traitors are worse than devils. (*He pauses — his voice trembling with repressed anger*) But why, you dog, why have you ruined *me* also?

CAESAR Ruined you? That's an inappropriate word. I gave you a job! Well, I thought you were one of the E.O.K.A. people, a revolutionist. I gave them your name and I was given a few hundreds of pounds. (*He pauses — lowering his voice — persuasively*) If you want I'll give them to you —

SOPHOCLES (*Sharply*) Keep them for yourself.

CAESAR It's money and I can do whatever I want with it. But what about you, who, with the first torture, agreed to work for them. And told them everything you knew.

SOPHOCLES You were the cause.

CAESAR You were rotten like the rest of us. You have only become sentimental!

SOPHOCLES (*In a strange, low, insistent voice*) We will rest only when we will have returned the blood, Caesar.

CAESAR Give your own blood. I don't have a drop —

SOPHOCLES (*Suddenly he looks startled — he points at Caesar's neck*). Here-look out! Around your neck!

CAESAR (*All at once losing control of himself*) The noose? (*He feels at his neck*) Oh-no!

SOPHOCLES (*Still pointing*) The snakes!

CAESAR (*Startled*) Snakes? Where?

SOPHOCLES (*He laughs*) Ha-ha! And you pretend you don't care. (*An obsessed look on his face*) The blood of the innocent is chasing us.

CAESAR (*Softly — persuasively*) Listen, Sophocles. If you need any money, it will be my pleasure to help you. But for Heaven's sake don't come here. Don't make me suffer. I can't bear your spying on me, your staring at me as if you were reprimanding me. My nerves are so tense they will surely break.

SOPHOCLES We're both of the same sort. Traitors to our country. We sold information and received silver coins. Later we were granted amnesty. They despised us. They did not even condescend to infect their hands or their bullets or — the sacred stones of our land in order to kill us. You came to this neighbourhood. Now they don't know you. You are doing a fine job. Customers, smiles, credits, deposits. (*He beats his chest*) But what about inside here. Did this also come to the new neighbourhood and forgot the past?

CAESAR (*Vividly*) Sophocles, I have one thing to tell you: go away from this place. I like my own way of living. I did not repent. You settle the matter with yourself. What have I to do with your affairs?

SOPHOCLES It is your business as well as mine.

CAESAR It was. But you see it isn't any more. I am —

SOPHOCLES A perfect gentleman. Are you thinking of marrying?

CAESAR Why not? It is in me to become a perfect gentleman.

SOPHOCLES And your children?

CAESAR What about my children? I am able to breed them and able to raise them; I have money enough.

SOPHOCLES Who will give them a name and a good reputation to live on?

CAESAR Well, I'll take them abroad.

SOPHOCLES Ha-ha! Exile?

CAESAR (*Irritably*) To hell with you. I've had enough. Now tell me, how much d'you want?

SOPHOCLES Your blood.

CAESAR (*sarcastic, ironic*) Will you murder me?

SOPHOCLES I will not sin for dirty blood like yours. It will be worse than going to hell.

CAESAR (*Tauntingly*) Then?

SOPHOCLES Give it to me, yourself.

CAESAR My blood? Are you crazy? What's all this nonsense about?

SOPHOCLES The day will come that you'll give it to me. I will take it back to the innocent, and offer it for the atonement of my soul.

CAESAR Well, that's what I call trouble! To have this madman in front of me from early morning, glaring at me and asking for —

SOPHOCLES (*An obsessed look on his face*) Your blood! Yes, I want it. You will give it to me! And soon! Very soon! Your nerves will break-very soon. Your blood! Your blood!

CAESAR (*Sweetly*) Wait, Sophocles. Let's look into the matter cool headed.

LADY CUSTOMER (*Off-stage*) Mister Caesar....

CAESAR (*Rising*) I'm coming madam. One moment please!

SOPHOCLES Go, otherwise you lose a penny.

CAESAR I will go. But let us first discuss the matter. You see, I don't have time to come back. Work will start soon. (*He pauses*) So, the movement for freedom had started.

SOPHOCLES Yes.

CAESAR I disagreed. I was against the whole idea.

SOPHOCLES You shouldn't get involved — at all.

CAESAR It was not easy to find a job then. And that was a job after all.

SOPHOCLES Good.

CAESAR It was giving information and taking money.

SOPHOCLES Fine.

CAESAR And then I wanted a permanent salary. Like a policeman like governmental employee, like a teacher.

SOPHOCLES Fine.

CAESAR Do you find anything wrong with it?

SOPHOCLES (*Mocking*) Nothing. Everything is perfect and right.

CAESAR You see!....

SOPHOCLES Only destroying ideas.

CAESAR Yes.

SOPHOCLES Not letting others find God's way.

CAESAR Not God's way. The way they said that was shown by God.

SOPHOCLES It is the same thing.

CAESAR Then?

SOPHOCLES Well, the others were holding a knife and cutting throats.

CAESAR Fine, but this has nothing to do....

SOPHOCLES The person who cuts a throat, he just cuts one throat. But he who destroys ideas, destroys a hell of a lot of people. See what I mean?

CAESAR Yes. But I think that you've copied this phrase from some book.

SOPHOCLES Speak the truth and not the phrase.

LADY CUSTOMER (*Off-Stage*) But Mister Caesar....

SOPHOCLES Do you hear how money is calling you?

CAESAR I come, money — my lady. (*exit*)

SOPHOCLES Your blood!

POLICEMAN (*Enters and looks at him with irony*) What are you doing here? You need any help?

SOPHOCLES Oh, no! I know Mister Ceasar.

POLICEMAN Are you from the same village?

SOPHOCLES Oh, no! We are colleagues.

POLICEMAN So you also have a grocery! Where?

SOPHOCLES Grocery? I don't have one.

POLICEMAN Did you sell it or.... didn't your business go well?

SOPHOCLES Mmmm, may be!...

POLICEMAN Mr. Caesar is an open hearted fellow. Have you known him for a long time?

SOPHOCLES For many years we shared a common fate.

POLICEMAN Common fate? Did you work as employees together?

SOPHOCLES For a long time. About four years.

POLICEMAN Yes, but why don't you go inside? Why stay here?

SOPHOCLES We have had some dispute. I asked him for something. Unless he gives it to me I will not enter his shop.

POLICEMAN Can I help settle this? I will do my best.

SOPHOCLES Good idea. But who can convince him!

POLICEMAN Still, he is an easy-going fellow. Nice with everybody.

SOPHOCLES Except with me. Ah, here he is.

CAESAR Sophocles, you better leave this place.

SOPHOCLES I will insist.

CAESAR Then I'll have to —

SOPHOCLES To report me? Here! Mister Policeman, Mr. Caesar —

CAESAR Stop this silly nonsense. A friend does not report his friends to the police.

SOPHOCLES I said —

POLICEMAN Can I settle this for you? I am at your service.

CAESAR Oh no! It's a very personal affair.

SOPHOCLES I accept this offer of help. I want you to give it to me.

CAESAR Outside help is impossible in... sentimental matters.

SOPHOCLES What did you say?

CAESAR Well, it's of no importance what I said.

POLICEMAN Then I must leave you. My presence is unnecessary. Anyway, I will always be at your service.

SOPHOCLES You will need us — I think.

POLICEMAN Gentlemen (*he bows and goes*).

SOPHOCLES Why didn't you tell him that I want your blood? It was a chance for you to get rid of me. For a little while, that is.

CAESAR But you would tell everything about me. And the neighbourhood would hear everything. You handled everything nicely. Are two hundred pounds enough?

SOPHOCLES Did you decide to buy me off? It is really funny. After all, this is also a way. Why... I think you received five hundred pounds for reporting me.

CAESAR I do not remember. I offer you up to 300 pounds. Otherwise...

SOPHOCLES (*mockingly*) Otherwise? Are you going to call the police? For Pete's sake; we are making fools of ourselves. It's blood I'm after.

CAESAR And if I don't want to give it?

SOPHOCLES You will! I will wait. Today... To-morrow...

CAESAR I give you four hundred pounds.

SOPHOCLES (*Sharply — his face hardened viciously*) Blood.

CAESAR You're laughing at me, you-dirty swine. There's a limit, you know in patience.

SOPHOCLES It's with *my* patience that I'll get your blood.

CAESAR (*Vividly*) Five hundred.

SOPHOCLES (*Sharply*) Blood.

CAESAR Satan! I will bring the money to you and you do whatever you want with it. (*exits*).

SOPHOCLES Ha-ha! If you bring it along with a cup of your blood. (*Short pause. Sophocles whistles happily*).

CAESAR (*Enters*) Here it is. (*He throws the money at Sophocle's feet*).

SOPHOCLES (*Mockingly*) Is it counted?

CAESAR Exactly as I took it from the bank.

SOPHOCLES Oh! Brand new? (*Picks it up*) Nice and clean. (*Gives it back*) I don't want them brand new. I've had enough with brand new pound notes. It is your blood that I want.

CAESAR (*takes money out from his pocket*) Take a hundred pounds more.

SOPHOCLES Brand new? No! It's blood I'm after.

CAESAR (*Sharply*) Take another hundred.

SOPHOCLES Blood.

CAESAR (*He throws the money*) One hundred, two hundred,... you devil!

SOPHOCLES Blood! Just blood!

CAESAR (*Wildly*) You said blood?

SOPHOCLES (*Sharply*) Blood! The blood of betrayal.

CAESAR Blood?

SOPHOCLES Blood.

CAESAR (*Jumps on him, throws him down and hits him on the head with stones*) Blood, blood, swine! Take blood!

SOPHOCLES At last! We are giving our blood back.

CAESAR Blood? (*He hurries out — fiercely*).

POLICEMAN (*Enters*) Murder? Blood? (*Runs near Sophocles who is lying down*) Sir....

SOPHOCLES (*Calm*) The blood of the innocent — We're giving it back — today.... The expiation....

CAESAR (*Enters, with an axe in hand*) Where are you? Blood?

POLICEMAN (*Trying to stop him*) Don't!

CAESAR (*Escaping*) You want my blood. That's what you get. (*Hits him*).

SOPHOCLES I have taken your blood.

POLICEMAN (*Taking the axe from him*) Murderer.

CAESAR Murderer? (*Looking at his hands*) Have I destroyed him with these two hands? (*Looking at Sophocles*) Dead? Filthy swine, you have taken my blood. Ha-ha! My blood.... My blood....

Curtain

«ΛΥΡΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Διμηνιαίες αὐτοτελείς ἐκδόσεις

Λήδρας 114 ἡ περιοδικὸ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Ἔχουν κυκλοφορήσει οἱ ἐξῆς ἐκδόσεις:

1958

1. Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ Η ΜΑΝΑ
2. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
3. ΠΡΙΣΜΑΤΙΚΟΣ ΟΚΤΩΒΡΗΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
4. ΠΕΝΤΕ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Λ. Μαλένη)
5. ΣΤΙΓΜΕΣ (τοῦ κ. Κ. Μόντη)
6. ΕΥΔΗΜΟΣ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1959

7. ΔΕΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Α. Παναρέτου)
8. ΟΚΤΩ ΑΡΘΡΑ (τοῦ κ. Κ. Σπυριδάκι)
9. ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ (τοῦ κ. Α. Περνάρη)
10. ΚΑΝΑΚΗΣ, Ο ΚΥΠΡΙΩΤΗΣ ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
11. ΤΡΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Ι. Κυθρεώτη)
12. ΠΑΘΟΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΛΕΥΤΕΡΟ ΟΥΡΑΝΟ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1960

13. Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΜΥΛΩΝ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
14. ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ (τοῦ κ. Θ. Σοφοκλέους)
15. ΗΤΑΝ ΟΛΟΙ ΤΟΥΣ ΑΝΤΡΕΙΟΙ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
16. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΤΩΝ ΣΤΙΓΜΩΝ (τοῦ κ. Κ. Μόντη)
17. ΣΧΕΔΙΑ (τοῦ κ. Ἐλ. Οικονόμου)
18. ΤΟ ΚΡΗΣΦΥΓΕΤΟ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1961

19. ΣΩΚΡΑΤΗΣ (τοῦ κ. Ἄ. Περνάρη)
20. Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ (τοῦ κ. Ἄν. Κρέσπο)
21. ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΣΕ Η ΚΥΡΙΑΚΗ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
22. Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
23. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΓΑΛΑΖΙΟΥ
ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
24. ΕΝΝΙΑ ΠΙΚΡΑ ΚΑΙ ΡΩΜΑΛΕΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1962

25. ΟΙ ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ ΜΙΑΣ ΗΡΩΪΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
26. ΟΚΤΩ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ (τοῦ κ. Φρ. Βράχα)
27. ΜΝΗΜΕΣ ΣΤΗ ΝΥΚΤΑ (τῆς δος Εἰρ. Παναγῆ)
28. ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΛΟΓΟΥ (τοῦ κ. Δημ. Γιάκου)
29. ΕΛΕΝΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
30. Ο ΚΑΝΑΡΗΣ ΣΤΗ ΛΑΠΗΘΟ — ΑΝΑΣΤΑΣΗ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1963

31. ΤΕΣΣΕΡΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Σπ. Παπαγεωργίου)
32. ΔΥΟ ΙΣΠΑΝΟΙ ΛΥΡΙΚΟΙ (Χιμένεθ καὶ Λόρκα)
33. ΔΥΟ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ
ΤΡΑΓΟΥΔΙ (τοῦ κ. Μ. Νικολαΐδη)
34. ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΝΙΚΕΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
35. ΤΑ ΔΥΟ ΒΟΥΝΑ (τοῦ κ. Π. Μηχανικοῦ)
36. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΑΡΤΗ —
ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΤΔ.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Μετ' εὐχαριστήσεως ἀγγέλλομεν τὴν ἐπίσημον ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς «ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗΣ» μὲ τοὺς ἀκολουθούς κλάδους ἀσφαλειῶν:—

●

**ΖΩΗΣ — ΠΥΡΟΣ — ΒΙΑΙΟΠΡΑΓΙΩΝ & ΚΑΚΟΒΟΥΛΟΥ
ΠΡΑΞΕΩΣ — ΚΛΟΠΗΣ — ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ — ΘΑΛΑΣ-
ΣΗΣ — ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ & ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
— ΘΡΑΥΣΕΩΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΩΝ — ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ,
κ.λ.π.**

●

Πλήρως κατηρτισμένοι Ἐκπρόσωποι τῆς Ἑταιρείας θὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κοινοῦ διὰ πᾶσαν ἀσφαλιστικὴν ἐργασίαν, εἰδικὰς τεχνικὰς μελέτας καὶ συναφεῖς ὑπηρεσίας, συμβουλὰς ἐπὶ Ἀσφαλιστικῶν προβλημάτων κ.λ.π.

●

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ:—

ΛΕΥΚΩΣΙΑ: Λεωφόρος Μακαρίου Γ' ἄρ. 37, Τηλ. 76236/7
Ταχ. Κιβ. 1352 — Τηλεγρ. "PANCYPRIAN".

●

Γ Ρ Α Φ Ε Ι Α :—

ΛΕΜΕΣΟΣ: Ἀκίνητον Σπ. Παυλίδη (1ος ὄροφος),
ὁδὸς Ἁγίου Ἀνδρέου, Τηλ. 4000.

ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ: Γωνία Σταδίου & Ἐλευθερίας
(πρώην Λύκειον), Τηλ. 3292.